

ג

"לשכנו תדרשו ובאת שמה" - דיני הר הבית, הכותל המערבי וסביבותיהם בימינו

1

קדושת המקדש בזמן הזה ואיסור הכניסה בו
הרב אליעזר יהודה וולדינברג (תרע"ו-תשס"ז)
חבר בית הדין הרבני הגדול, בעל שו"ת 'ציץ אליעזר'

אות מב: כעת אראה לכת"ר שבדומה למה שר"ל שבבוא ישראל על אדמת הקודש וכובשים אותה מתעוררת הקדושה הראשונה מאליה, שמצאנו לה סמוכים בספרי ארזי הלבנון, מצינו שחידש לומר בכזאת גם בנוגע לקדושת המקדש, וזה ג"כ נוגע לנו למעשה כאשר זכינו כעת בע"ה שגם הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב נכבש תחת ידינו.

דהנה ידועה מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בפ"ו מהל' בית הבחירה הל' טו-טז בקדושת המקדש וירושלים אי קדשה לעתיד לבוא, דהרמב"ם ס"ל דבמקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והראב"ד חולק וס"ל דאפי' לר"י דאמר קדושה שניה קדשה לעתיד לבוא לא אמר אלא לשאר א"י אבל לירושלים ולמקדש לא אמר לפי שהיה יודע עזרא שהמקדש וירושלים עתידים להשתנות ולהתקדש קידוש אחר עולמי בכבוד ה' לעולם. [אגב, זה שכותב הראב"ד בלשון שהמקדש וירושלים עתידים להשתנות כוונתו ברורה על התרחבות והתפשטות כמבואר ביחזקאל מח ועוד, ודברי הרש"ש בב"ב דף קכב תמוהים עד מאד, דירושלים ומקדש מנוחת עולמים הוא, ונסתפק לציין בזה לדברי התוס' בשבועות דף טז ע"ב ד"ה קדושתו שכותבים

דאפילו למ"ד לא קדשה לע"ל מ"מ קרי למקום קדושת עולם לפי שאין ראוי לחזור ולקדש אלא באותו מקום ע"ש. ויעוין בחידושי הריטב"א בשבועות שם שהתירוץ הראשון שכותבים תוס' שם בזה דוחה אותו וכותב שאינו נכון, אבל לתירוץ זה בתוס' קורא קילוס ומוסיף שקרוב לזה פי' רבנו הרמב"ן ז"ל וכו' וכן הכתוב אומר זאת מנוחתי עדי עד ע"ש, גם הרשב"א בחידושו שם מביא ג"כ לפרש בכזאת וז"ל: קדושתו קדושת עולם שמקום מקדש נקדש לעולם לכשיבנה שיבנה שם באותו מקום ושם נבנה בימי עזרא ושם יבנה לכשיבנה ב"ב אכ"ר עכ"ל. ולרבות בתוספי הרא"ש על שבועות מפרש נמי, דלפי שא"א לחזור ולקדש אלא באותו מקום קרי ליה קדושת עולם ע"ש. ועיין מ"ש בזה הטורי אבן מגילה דף י ע"א ומנ"ח מצוה רנד אות ז עיין שם. ויעוין בספר שפת אמת למהר"מ חאגיז ז"ל שמאריך להוכיח על קדושת עולמים של מקום המקדש ובתוך דבריו מביא מדרש שדורש דהפסוק והיה באחרית הימים נכון יה' הר בית ה' בראש ההרים מוסב על הר סיני ותבור וכרמל, אבל מזה ק"ו על בית המקדש עצמו שאין ספק בזה דמאחר שנתקדש לשעה ונתקדש לעתיד שהוא קדוש לה' לעולם עיין שם, והיינו שכל המדובר על מקומות אחרים הוא רק על התפשטות הקדושה מהנקודה הקדושה המרכזית שהיא מקום בית מקדשנו ותפארתנו בהר ה' יראה והריכוז אליה. ויעוין עוד מ"ש בספרי ריש דברים בנוגע לירושלים ע"ש, לרוב הפשיטות אקצר].

אחרים מהראשונים הסוברים ג"כ דלא קדשה לע"ל מסבירים טעמם מכח זה שבאו בה פריצים וחיללוה.

(מג) וכעת, הנה מצינו בשו"ת מהרי"ט ח"א סימן מג שכללא כייל לנו דדבר שהוא מטעם קדושה כל שהוא ביד העכו"ם נפקעה מקדושתה, ומסתמך על הא דאמרין בע"ז דף נב ובכורות דף נ ובאו בה פריצים וחיללוה, מכיון שבאו ליד עכו"ם נעשו חולין ע"ש, מוכח מדבריו שם שמפרש להך דבאו בה פריצים וחיללוה, דר"ל, שהופקעה מקדושה ונעשית חולין כל עוד שנמצאת בידי הפריצים, אבל ברגע שחוזרת לידיים יהודיות חוזרת מאליה לקדושתה. והמובן מזה שניתן לפרש כן גם לגבי קדושת המקדש ולומר דאפי' לדעות הראשונים דסברי דאמרין הך כללא דבאו בה פריצים גם בקרקע ולא רק במטלטלין, דמ"מ מודו שפיר דכששטח המקדש חוזר ונכבש בידי ישראל שהקדושה חוזרת אזי מאליה. (ועל עצם דברי המהרי"ט שם יש להעיר מדברי חדושי הרמב"ן מכות דף יט שמתבאר מדבריו דס"ל דדינא דבאו בה פריצים וחיללוה שייך לומר על קדושת העיר והבית אבל לא על קדושת הארץ ע"ש והכי ראיתי גם בספר טל תורה על הש"ס מהגר"מ אריק ז"ל שמדייק נמי כן מדברי הרמב"ן דמבואר דלענין קדושת הארץ ל"ש לומר ובאו בה פריצים וחיללוה. ומציין לעיין מ"ש בזה עוד בספר שו"ת אמרי יושר ח"א סי' קיז ע"ש, וכ"כ בכ"פ פ"י דמה שכתוב ובאו בה פריצים וחיללוה דרשוהו על ירושלים וכו' עיין שם).

עוד זאת מצאתי בספר מעשי למלך על הרמב"ם בפ"ו מהל' בית הבחירה הל' יד שכותב בהדיא לומר עיקרו של חידוש זה, דכי אמרינן באו בה פריצים וחיללוה זה רק עתה בזמן שאין ישראל שרויין על אדמתן דעומדת תחת ממשלת אוה"ע ומחללין אותה מקדושתה, וכן היה בקדושה ראשונה כשהלכו ישראל בגולה, אבל כשבא עזרא וישבו ישראל בעריהם ויצאה מתחת ממשלת אוה"ע חזרה לקדושתה, וכן יהיה גם לעתיד כשיקבצו ישראל מיד תחזור לקדושתה בלי קידוש ויהיו יכולים להקריב מיד אף שלא יהא עוד הבית בנוי על תלו וכמו"ש התיו"ט שבנין המקדש אחר קיבוץ גליות עיין שם. הרי לנו היסוד העקרוני לחזרת הקדושה מאליה עם ההחזרה לידי רשות ישראלית גם בנוגע לקדושת המקדש, והכל מטעם כללי אחד כי קדושה אין לה אחיזה כל עוד הדבר בידי רשות עכו"ם ומיד שהדבר חוזר לרשות ישראל הקדושה חוזרת ונאחזת בו מאליה.

שוב מצאתי שגם בשו"ת בית יצחק חאו"ח סי' כז כותב נמי להסביר בכהאמור, בדעת הרמב"ן בע"ז, דתיכף כשהלכו הפריצים חזר תיכף קדושת הבית למקומו עיין שם. ויעו"ש גם בסי' ו וכן בסי' כד מ"ש עוד בזה, ויש לעיין במ"ש שם שכלה היאוש לפני שבא ליד זוכה כיעו"ש ואכמ"ל. (ויעוין מ"ש בגדר באו בה פריצים בשו"ת חזון נחום סימנים ב-ג עיין שם). (מד) ובזה להעיר, שאין ללמוד מהאמור גם בנוגע להקרבת קרבנות בזמן הזה למעשה, אף על פי שהבעל מעשי למלך רמז בדבריו כאילו לכך, כי לזה ישנם עיכובים גדולים אחרים בהלכה כשאלת כיוון מקום המקדש והמזבח ומדתו ואיכות בנינו, אפר פרה, ריצוי ציץ, כהן מיוחד, בגדי כהונה, שקלי ציבור ועוד. וכבר האריכו בזה גדולי הרועים ז"ל בספריהם עד שכמעט לא הניחו זוית ופינה בהלכה שלא נגעו בה, ונסתפק בזה לציין למה שדנים בה בשלשה ספרים מיוחדים ה"ה: ספר דרישת ציון ומולו ספר מגדל דוד וספר עבודה תמה (ודנים ומשיבים גם על קו' קדושת המקדש של המהר"צ חיות ז"ל), ועוד יעוין בשו"ת נו"ב מהדו"ק חאו"ח סו"ס לה ובהגהות הגרי"ש נאטהנזאן שם ובמיוחד בשו"ת בנין ציון סי' א ושו"ת בית שלמה חיו"ד סי' קכה, וכמו"כ הפליא להשיב הגאון זקן הרבנים בדור הקודם הגר"ד פרידמן ז"ל בספרו שו"ת שאילת דוד קו' דרישת ציון וירושלים, ויעוין עוד בספר חתן סופר שער הקרבנות והכפרה, שו"ת התעוררות תשובה ח"א סימנים כט, פז, קא, וכן מה שכותבים במיוחד בספרים מתא דירושלים על הירושלמי פ"א דמגילה ה"א ופ"ד דשקלים ה"ד ופ"ו ה"א, שו"ת שערי צדק חאו"ח סימנים צו קא-קד (אגב, בשערי צדק בסימן צו שם כותב טעם יפה מיוחד לאיסור הקרבה בזה"ז משום שהגוים שמו שיקוציהם בביהמ"ק וכמ"ש קצר המצע מהשתרע וכו' עיין שם. ציינתי טעם זה כי כיו"ב העירותי על התפילות שעורכים כעת בתוך הבנין של מערת המכפלה (אחרי שזכינו בע"ה שעה"ק חברון ת"ו בידינו היא) דכפי שעיינו הרואות המקום בפנים משמש למסגד לישמעאלים במלוא משמעותו, וביתר שאת וביתר עוז, מלבד בחלק המקום שרשום שטמונים שם יעקב אבינו מצד אחד ולא

אמנו מצדה השני (ויעוין בירושלמי פ"ד דתענית ה"ב ובמראה הפנים שם), ואיך יתכן איפוא לשפוך שיח לפני בורא עולם לפי אמונתנו האמיתית במקום תפלה שלהם לפי אמונתם, וגם זאת דספריהם באמונתם הכוזבת מונחים שם ומפסוקיהם חקוקים על כל הקירות, ולמעלה מהציונים קבועים גם צורת חצי לבנה שלהם, והרי ההלכה היא שאסור ליכנס לבית ע"ז, עיין ברמב"ם בפיהמ"ש פ"ק דע"ז וביר"ד סימן קמט סעי' א' וש"ך סק"א, ומה מאד מזהירים הפוסקים באופן חמור שלא ליכנס בבתי תפלותיהם אפילו אם אינם בתי ע"ז ממש, עיין שו"ת חיים ביד סימן נו מובא גם בדרכי תשובה סימן קנ סק"ב, וספר רוח חיים על יו"ד, ושו"ת פרי השדה ח"ב סימן ד, יעו"ש בדבריהם המחרידים. גם אם נאחז בטענה שהם באו לגבולנו ואין בידם לאסור עלינו, זהו אבל אילו היינו מסירים עכ"פ ספריהם ותשמישיהם ולא שקודש וחול ישמשו בעירוביאי, על אחת כמה שיש להישמר שלא לעמוד אתם במחיצה אחת, והם פונים פניהם לטפלותם ואנו לאמונתנו הקדושה, ומי יתן ואלה שהיכולת בידם יתנו לבם לסדר עבורנו כניסה מיוחדת למקום מיוחד.

ואזהרה מיוחדת בזה לכהנים שאסור להם ליכנס בבנין וכן לא בקבר רחל אמנו, יעוין מה שמזהירים בזה באופן כללי בראש ספר שערי צדק להח"א ובפאת השולחן פ"ב סעי' יח ובספר דברי יחזקאל תשובה א. ונימוק מיוחד לאיסור במערת המכפלה כותב בשו"ת מנח"א ח"ג סי' סד, ועל קבר רחל דן בס' זית רענן ח"ב חיר"ד סי' כו, והן הגאון המחבר והן הגאון הגר"ש סלנט ז"ל העלו שם די שיש איסור דאורייתא בלא שום צד היתר עיין שם).

(מה) וכן יעוין עוד מה שהעלו באי יכולת הביצוע, בספרים לקוטי הלכות זבחים פ"ג בזבח תודה ד"ה ואפ" מע"ש, חמד משה או"ח סי' תקסד, שו"ת מהרש"א אלפאנדרי חאו"ח סי' טו, ברכת הפסח סי' טז בפתחא זוטא סק"ז, שו"ת ברכת חיים חיר"ד סי' לד, מעשי למלך סוף פ"ו מהל' בית הבחירה, ישכיל עבדי ח"א בהסכמת הגאון הגרא"ה קוק ז"ל ואחרון אחרון בקו' הר צבי להגאון הגרצ"פ ז"ל, ומ"ש בזה גם בהנדפס בספר משה האיש חיר"ד סי' נא-נב עיין שם. [ויעוין עוד בשו"ת חזון נחום סי' צה אות ה שמוכיח מדברי הראב"ן דמזבח

א. **הערת המלקט (שה):** על כן הציע בזמנו הראשל"צ הרב מרדכי אליהו לפתוח את החדרים שנמצאים מתחת למקום התפילה של היום, לעשות אותם מקום תפילה ליהודים ולהשאיר את מקום התפילה למעלה לישמעאלים, או להפך. כך לא נתפלל אתם באותו מקום ולא עם אותם ציורים וכד'. אבל לצערנו עד היום לא קיבלו את הצעתו (קול צופיך, חיי-שרה, חשון תשע"ג).

ב. **הערת המלקט (שה):** עי' בספר: טהרת שדה המכפלה: בירור דיני קברים, טומאתם וטהרתם, הרב עידוא אלבה, קרית ארבע: המכון לרבני ישובים, תשס"ב, בירור הלכתי מקיף בסוגיית כניסת כוהנים למערת המכפלה.

א"א כי אם בכל ישראל אבל יחיד אינו יכול לבנות מזבח אפילו אם ימסרנו לציבור עיין שם].

והחתם סופר בעצמו בתשובתו הידועה בחי"ד סימן רלו לא חשב ג"כ כנראה להכריע להלכה למעשה וכתב את דבריו רק בדרך את"ל, וראי' לכך דלאחר מכן מדבר שם באופן חיובי משיטת הראב"ד, וכן ממ"ש שם בסימן רלד בד"ה והנה משמע נמי שמסופק היה עדנה אם להכריע בודאות נגד הראב"ד, ואליבא דהראב"ד הרי בודאי א"א להקריב בזה"ז, וכמו"כ לא הזכיר הח"ס ממה שהכריע בחאו"ח סי' רח ד"ה ומשו"ה, דבנין ביהמ"ק צריך להיות עפ"י נביא, וזאת בודאי לפי המבואר בזבחים דף סב דג' נביאים עלו עמהן מן הגולה, והא אחד העיד להם על מקום המזבח, ובלי זה א"א להקריב, אלא ודאי כנ"ל שהח"ס לא כיוון להכריע הדבר למעשה, ודיבר את דבריו בדרך אם תמצא לומר כלפי אותן הספיקות שעורר שם עליהן. ויעוין בתוס' מגילה י' ע"א ד"ה ומאי טעמא, שכותבים בשם רבנו חיים כהן דמאן דאמר לא קדשה סבר דאף במקומו של מזבח אין יכולין להקריב עכשיו ע"ש. ויש לעיין לפי"ז על הגירסא שמובאת בשו"ת ח"ס חי"ד סי' שו בשם הכו"פ (וכ"כ גם בשו"ת מהר"צ חיות סימן ב) שרבנו חיים כהן הוא זה שאמר לבוא לירושלים ולהקריב קרבנות, ולפנינו בכו"פ פ"ו הגירסא: רבנו חננאל מפאריש. וכך מובא בכפות תמרים סוכה לד ע"ב. ובמנ"ח מצוה צה כתוב רבנו נתנאל.

(מו) ואודות דברי התירו"ט בפ"ה דמע"ש בכו" דברי הירושלמי, הנה נוסף על מה שכתבו בזה הספרים האמורים יש להוסיף ולציין במיוחד דברי הר"ש סיריליאז ז"ל שמבאר כוונת הירושלמי לכוונה הפוכה, והוא דהירושלמי שם מוכיח מקרא של ודם ענב תשתה חמר דמלכות בית דוד קודמת לבנין בית המקדש כיעו"ש, ולכן אין לנו בזה אלא דברי רבנו משה שפוסק בפ"א מהל' מלכים ה"ד דמשיח הוא שיבנה מקדש במקומו. וכמו"כ בשא"ד שם כותב דצריך לגרוס במקום ביהמ"ק ירושלים כיעו"ש. [וזאת חוץ משיטת רש"י ותוס' ועוד ראשונים דקסברי בכלל שמקדש העתיד ירד מן השמים, ויעוין מ"ש בזה בערוך לנר סוכה דף מא ובשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' ריא ושו"ת שערי צדק חאו"ח סימנים ל, קא, קב ושו"ת מהר"ם שיק חי"ד סי' ריג, ובית הלוי עה"ת פ' תולדות עיין שם].

ופוק חזי לרבנו הגר"א ז"ל בפ"י לשה"ש פ"ב פסו' ז שמבאר כוונת הקרא של השבעתי אתכם ומאמרם ז"ל ע"ז בכתובות קיא שזה מוסב על בנין ביהמ"ק שמושבעים שלא יצאו מאליהם לבנות בית המקדש שושנא דלעילא עד שיבוא עיין שם. והוא על יסוד האמור בזה בתקוני זוהר תקון כו יעו"ש בניצוצי זהר סק"ב.

עפי"ד הגר"א בשה"ש המובא בפנים מובנת היטב תפילתנו: והראנו בבנינו ושמחנו בתיקונו, וכך הרי מביא גם בפ"י שיח יצחק בשם הגאון האמיתי מהרי"ל דיסקין זצ"ל שביאר הכוונה והראנו בבנינו זה הבנין המשוכלל מלמעלה. ושמחנו בתיקונו הוא העמדת שערים, שזקני

ישראל יעמידו השערים הנגנזים, והמעמיד דלתות בבית כאלו בנאה כמבואר בב"ב נג, ובזה תהיה השמחה שלמה.

(מז) אמנם בספר מעשי למלך שם כותב את דבריו לפי דרכת הרמב"ם ז"ל, אבל לפי דרכנו יש לומר כן גם אליבא דהחולקים על הרמב"ם וס"ל דגם לירושלים ומקדש אמרינן דלא קדשה לעתיד לבוא (מלבד הראב"ד שאומר בפ"ו מביה"ב טעם נוסף עפ"מ שנגלה לו מסוד ד' ליראיו. אבל נרויח שישאר יחידאה לבד בפלוגתתו על הרמב"ם), ולומר דטעמם הוא מפני שגם על קרקע המקדש אמרינן ובאו בה פריצים וכפי שכותב להסביר בכזאת הרמב"ן במלחמות בע"ז פרק ר' ישמעאל, (ויעוין גם בשו"ת חתם סופר חיר"ד סימן רלג שנראה שנטה לפרש שגם טעמו של הראב"ד הוא משום באו בה פריצים ע"ש ויעוין בס' טל תורה על הש"ס מכות דף יט שכותב דהח"ס כתב דאפשר זה טעם הראב"ד וכיון בסברתו הזכה לדברי הרמב"ן מכות שם המפורשים כן עיין שם, וא"כ לפי"ז גם הראב"ד י"ל דיודה נמי כנ"ל), וממילא לפי האמור, כאשר ישראל חוזרים וכובשים המקום אזי גם המה מודים דהקדושה חוזרת מאליה, והנכנס שם חייב איפוא כרת גם אליבא דידהו.

והרמב"ם, או שס"ל שלא נאמר על הקרקע דין של באו בה פריצים, ואפילו אי כן ס"ל שנאמר גם על הקרקע מ"מ סובר שזה נאמר רק בנוגע למעילה ואיסור הנאה ולא בנוגע לקדושה, וכדמצינו בדומה לזה במחזיק ברכה להחיד"א ז"ל באו"ח בקו"א סי' קנא שמביא בשם גדול אחד שהתיר ענבים הגדלים בזה"ז בהר הבית מטעם ובאו בה פריצים וחיללוהו, ואף על גב דקדשה לעתיד לבוא היינו דוקא להשראת השכינה אבל למעילה וכיוצא לא, עיין שם.

(מח) ועל פי האמור יש לומר דאפילו למה שמצינו במאירי בשבועות דף טז ע"א שאחרי שמביא פלוגתת הרמב"ם וגדולי המפרשים לענין קדושת המקדש בזה"ז מסיים וכותב בלשון: והמנהג פשוט ליכנס שם לפי מה ששמענו, מ"מ זהו דוקא כל עוד שנמצאו המקום והארץ בידי העכו"ם, וכפי שהמאירי סובר שם לעיקר הטעם דלא כהרמב"ם בזה מפני שאין בזה חילוק בין ירושלים ומקדש לשאר הארץ, אבל כשחזר המקדש להיות תחת רשות ישראל כבזמננו, אזי, כשם שיש לומר שחזרה קדושת הארץ, כך, ועוד במכל שכן, שיש לומר שחזרה גם קדושת מקום המקדש, וגם אלה שסברו אז שמותר ליכנס לפי מה ששמע המאירי, יודו גם המה שאבל כהיום הזה אסור ליכנס שם וחייבים כרת.

(מט) ומכיון שהזכרנו מהמנהג הנז' שמוזכר במאירי לא נצא ידי חובה אם לא נייחד קצת אמרים בזה. וביסוד איסור הכניסה בזה"ז.

יסוד איסור הכניסה להר הבית נעוץ במשנה מפורשת בפ"א דכלים שמפרטת והולכת עשר קדושות, ומזה: הר הבית מקודש ממנו שאין זבים חבות נדות ויולדות נכנסים לשם, החיל מקודש ממנו שאין עובדי כוכבים וטמא מת נכנסים לשם, עזרת נשים מקודשת ממנו שאין

טבול יום נכנס לשם ואין חייבין עליה חטאת, עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם וחייבין עליה חטאת. וכך מפרטת והולכת המשנה קדושה למעלה מקדושה שלפניה, עזרת כהנים, בין האולם ולמזבח, ההיכל עד קודם הקדשים. ההלכות האמורות נפסקו ברמב"ם פ"ז מהל' בית הבחירה, ובהדגשה שטמא שנכנס לעזרת ישראל חייב כרת, וחזר ושנה זה בפ"ג מהל' ביאת מקדש ובתוספת פירוט דטמא שנכנס למקדש מעזרת ישראל ולפנים או אל תוספת העזרה שנתקדשה קדושה גמורה במזיד ענוש כרת.

מתוך שהרמב"ם בפ"ו מהל' בית הבחירה הלכה טז פוסק להלכה שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה. ואף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים, ברור הדבר שאליבא דידיה הנכנס במקדש בטומאה גם בזה"ז חייב כרת, וכבזמן המקדש חלים כל המגבלות שהוגבלו לנו בכניסה בשטח הקדוש על פלגיו המקודשים. כך הבינו בדעתו הראב"ד, וכן כותב הרדב"ז בפ"ב מהל' שמיטה ויובל ה"טז, וכך היה כמושכל ראשון בעיני כל גדולי הפוסקים, באופן שאין כל מקום לדברי טועים שרו"ל שבהיות שאין בית בנוי לא מיקרי בזה"ז דרך ביאה, וכפי שכבר כתב לדחות טענה כזאת בשו"ת רמ"ע מפאנו סי' כה ובירר דפשוט הדבר דההולך במישור ביאה מיקרי אף על פי שאין חומה. ע"ש, ויעוין גם בתוס' יומא דף מד ע"א ד"ה בשילה, עיין שם.

הראב"ד בהשגותיו מתוך שס"ל שקדושה ראשונה ושניה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא וטעמו ונימוקו עמו לפי שהיה יודע עזרא שהמקדש וירושלים עתידים להשתנות ולהתקדש קדוש אחר עולמי בכבוד ה' לעולם סובר מתוך כך שהנכנס עתה שם אין בו כרת. ומזה ששם את הדגש רק על זה שאין בו כרת למדו רוב הפוסקים בדעתו שהוא חולק על הרמב"ם רק בנקודה זאת של חיוב כרת, אבל מודה לו שאיסור אבל ישנו גם בזה"ז אי איסור תורה ואי עכ"פ איסור מדרבנן.

(ג) מציאה מצאו כמה מהמלומדים בחידושי המאירי הנ"ל בשבועות דף טז ע"א, שמעיד שם בלשון. והמנהג פשוט ליכנס שם לפי מה ששמענו ונתפסו בזה לקבוע הלכה פסוקה, ולומר כאלו: פוק חזי מאי עמא דבר.

אולם יש בזה טעות יסודית בהלכה. ואין בסימני מציאה זאת כלל בכדי לטבוע טביעת עינה על מטבעת ההלכה, ושלא תשובות בדבר.

ראשית, יתכן שבמקום הקרוב בירושלים לא היה אז בר-סמכא שיורה לבאים הדרך אשר ילכו בה והבאים נכנסו על דעת עצמם מחוסר ידיעה הלכתית וכיון שעברו ושנו בה נעשה להם הדבר כהיתר והפכו מנהג גרוע זה למנהג ותיקין עד שבאו וסיפרו על כך להמאירי ז"ל, והמאירי לפי תומו חשב שבודאי נקבע המנהג ע"י בני תורה בדרך שאפשר להגדירו כמנהג עוקר הלכה, ולאמיתו הוא מנהג שאין לילך אחריו כלל ויש לשרשו, ועוד יתכן שבכלל לא

נכנסו כי אם בשטח הר־הבית ולא בשטח העזרה, בידעם אז שטח המקומות בדיוק, ואחרי שטבלו לקריין (עיין עוד לקמן מזה). דהרי המאירי רק שמועה שמע מזה, וכפי שמדייק בלשונו לפי מה ששמענו והמגיד לא דייק בשמועתו לכוונה כראוי כפי שקורה כן הרבה פעמים בעניני שמועות רחוקות כאלה.

ולסברת יתר נוסף מ"ש החזו"א מועד סי' סז אות יב מדי דברו על אודות הר"ח הנדפס בדפוס ראם, וז"ל: אבל לא ידענא אם אפשר לסמוך על הנדפסים מחדש שכבר הפסיקה המסורה בינינו ואין אנו יודעין מי המה המעתיקים שמלאכת ההעתקה כבדה מאד, ואף ע"י זריזין ומדקדקים מצוי ט"ס הרבה, ואם יעבור הדבר ע"י איזה רפיון בדקדוק הדברים יוכל הדבר להשתנות לגמרי, ולכן הפוסקים שלא הפסיק המסורה בינם ובינינו בכל הדורות ששקדו עליהם חכמי דור דור לשמרם ולנקותם צריכים אנו לחשוב את ספריהם ליותר דוקנית עכ"ל, ולכן כמתכונת הדברים האלה ניתן להיאמר גם בנוגע לדברי המאירי בשבועות הנ"ל שנדפס ג"כ לא מכבר והמסורה כבר הפסיקה בינינו, ועל כן יתכן וקרוב לודאי שנפל ט"ס בהעתקה, כעת או בזמן קדום, והושמטה תיבה אחת של לא שזה ט"ס קל מאד (וכבר שיער ח"א על כך מנימוק אחר שעמו) וצ"ל: והמנהג הפשוט לא ליכנס שם לפי ששמענו.

ומהאמור יובן שעל אחת כמה שלא חל על כגון דא הכלל שכותב הרמ"א בחו"מ סי' כה סעי' ב בהיכא שהאחרונים לא ידעו דברי הגאון שקדם להם, ומה גם שבנידוננו רבו גם מהקדמונים וקדמוני קדמונים שסברי בזה לאיסור.

נוסיף גם דברי רבנו עובדיה מברטנורה במכתבו מא"י משנת רמ"ח שמעיד כעל דבר הפשוט שהיהודים נמנעים מליכנס בבית המקדש מפני הטומאה. וכ"כ גם המהר"מ חאגיז בפ' אלה מסעי עיין שם, וזה מוסיף חיזוק לדברינו האמורים.

שנית. המאירי מביא שמועות האמורה לאחר שמביא פלוגתת הרמב"ם וגדולי המפרשים לענין קדושת המקדש בזה"ז, וכאילו להצביע איפוא לכאורה שנקבע המנהג דלא כהרמב"ם, ולזה יש לומר לכן שגם אי לו יהיבנא לומר כן מ"מ יש לומר כהאמור לעיל באות מח שזהו מיהת רק כל עוד שהמקום נמצא ביד העכו"ם שאז חל על זה לדעת כמה מהראשונים הדין של ובאו בה פריצים וחיללוה, אבל ברגע שהמקום חוזר לרשותנו כפי שהוא כיום, חוזרת ממילא על מכונה הקדושה שעל המקום, באופן שניתן לומר שבזמננו עתה גם החולקים על הרמב"ם יודו (מלבד אולי הראב"ד שנותן לדבריו עוד נימוק מיוחד) שהנכנסים שם עתה חייבים כרת.

ושלישית והוא העיקר. כאמור כותב המאירי את דבריו רק אליבא דהחולקים על הרמב"ם וזה מודה בפשיטות שאבל אליבא דהרמב"ם חייב כרת הנכנס בזה"ז שם, על כן נראה ברור כשמש שאפילו לו היה פעם מנהג כזה ליכנס שם (כפי שרוצים עוד אחרים להוכיח ממה שמסופר בזה בקורות אי אלה ספרי דברי הימים שונים) אבל לאחר מכן נמנו וגמרו לחזור

ולבטל מנהג זה מכל ולא להשאיר זכר לו בהלכה, וזאת מפני שבדורות הראשונים שלאחר הרמב"ם ומשם והלאה במשך כל הדורות התעוררו מאורי הדורות אדירי התורה ומצאו לנכון לקבוע את ההלכה בזה כשיטת רבנו הרמב"ם ז"ל שגם הנכנס בזה"ז בבית המקדש חייב כרת. (נא) ההכרעה האמורה שהנכנס בזה"ז למקום המקדש חייב כרת אמרנו שהוכרעה כך בדורות הראשונים ובדורות האחרונים, ולדוגמא: המג"א באו"ח סימן תקס"ב סק"ב מביא שבס"ת ואגודה הכריעו כך את ההלכה, וגם הוא החרה החזיק בפסק זה, וכותב בלשון: וא"כ דברי הרמב"ם שרירין וקיימין והנכנס עתה למקום המקדש חייב כרת שכולנו טמאי מתים. (יעו"ש בא"א סק"ב, ומה שהפטיר ג"כ בפשיטות כן בס"ת תסח א"א ס"ק יב ע"ש). והמשנה ברורה שם בסק"ה פסק ג"כ בפשיטות בכזאת, והוסיף בספרו לקוטי הלכות על זבחים פרק השוחט והמעלה להביא (בזבח תודה) שכן הוא גם דעתם של הסמ"ג החינוך הריטב"א התשב"ץ והטור. ובספר כפתור ופרח פרק ו' כותב נמי בפשטות, שהנכנס היום שאנו טמאים במקום הבית חייב כרת. ואם כן אין לנו לקרב מפתח הר הבית ולפנים כי משם והלאה הוא מחנה ליה וכו' ע"ש, וכ"כ גם בספר יראים להר"א ממיץ סימן שכה. ויעוין עוד במהרי"ל הל' יוה"כ שכותב דקדושת המקדש לא נתבטלה עדיין דכתיב הנשאו פתחי עולם ר"ל שקדושתו לעולם ולפיכך נקרא בית עולמים, נמצא הנכנס עדיין בטומאה במזיד חייב כרת ע"ש. (ודברי המהרי"ל הובאו גם בגליוני הש"ס להגר"י אנגיל ז"ל במגילה דף י' ע"א עיין שם). וכ"כ גם בשו"ת תשב"ץ ח"ג סימן רא' דהנכנס שם היום חייב כרת, עיין שם. וכך העלה גם בספר מגיד מראשית בקו' דרך הקודש עיין שם.

והגאון הספרדי הנודע הגר"ד בכר ז"ל, בספרו דברי אמת בענין טבל, כותב על שיטת הרמב"ם בזה דיתד היא שלא תמוט, ונוסף על סה"ת הסמ"ג והאגודה מביא ומוכיח שבכזאת גם דעתם של רש"י הראי"ז והר"ן עיין שם, ומביא הגמ' בשבועות דף יד ע"ב דאיתא: בעי רבי ירמיה בן בבל שעלה לא"י ונעלם ממנו מקום מקדש מהו וכו' ובתוס' שם ד"ה ונעלם מפרשי דבזמן הזה מיירי, עיין שם. ופסקו כן ההלכה בזה גם בספר שערי צדק שער משפטי הארץ פי"א סעי' ח ובפאת השולחן הל' א"י פ"ג סעיפים ח-יב ובבית ישראל שם עיין שם, וכ"כ בפשיטות בשו"ת מהרי"א הלוי חאו"ח סי' פח. ויעוין גם מ"ש בזה המהרש"ם באוה"ח על או"ח סימן תקס"א ואבנ"ז יו"ד סימן תמט עיין שם. כמו"כ הכריעו שגם אליבא דהראב"ד רק איסור כרת ליכא אבל מודה שישנו מיהת איסור תורה ועכ"פ איסור מדרבנן ויעוין בדבריהם.

מהדוגמאות שהבאנו נבין עד כמה צדקו דברי שו"ת בנין ציון סימן ב שכותב שדעת הראב"ד יחידית היא וכל הפוסקים הסכימו שמי שנכנס בזה"ז למקום המקדש חייב כרת ויעו"ש שמפרט עוד כמה חיובים שחייבים בזה עיין שם.

והגדיל לעשות בזה הגאון הגראי"ה קוק ז"ל בספרו משפט כהן סי' צו שבהשכל ודעת כי ד' הטובה עליו ביאר שיטות הש"ס והפוסקים בזה וסיכם את ההלכה שדעת רוב רבותינו הראשונים היא, וכך היא ההכרעה העיקרית של רוב המשניות והסוגיות כי קדושת מקום מקדשנו קדשה לעתיד לבוא וקיימת היא כולה בזה"ז ולעולם וכן ההלכה רווחת וקבועה בישראל, עיין שם. (ולהלן בהמשך דברינו נביא עוד מרבותינו הפוסקים ז"ל שנקטו ג"כ כן בפשיטות שחייבים גם בזה"ז).

ובמקום אחר הוסיף לכתוב בזה אמרים ברורים, לאמור: דאין בידינו להכריע זה הספק של מחלוקת הראשונים והדבר נשאר בספק של כרת וחיוב אשם תלוי נמי איכא לפחות למ"ד דל"ב חתיכה אחת מב' חתיכות, ויותר מסתבר לומר שגם להראב"ד איכא איסור תורה וכו' ולענין כבוד האומה לע"ד יותר ה' כבוד הכלל ניכר אם נשתדל שימסרו בידינו בדרך קנין החצרות הסמוכות להכותל הקדוש פעה"ק ועל מקומם נבנה סמוך ממש לכותל בית כנסת אחת גדולה ומפוארה מאד בכל פאר והידור וכו' והבית הזה יהיה לנו לעד שאנו חזקים בצפיית ישועה עליונה שתבא ושיבנה ביהמ"ק ב"ב ע"י גלוי כבוד ה' ואור משיח צדקנו וכו' ובענין הקרבנות גם כן יותר נכון להאמין שהכל ישוב על מכונו ונקיים בעתו כשתבא הישועה ונבואה ורוח הקודש ישוב לישראל כל האמור בתורה כמאמרה וכו' וא"א לנו לגשת למעשה הקרבנות בלי הופעה של רוה"ק גלוייה בישראל ע"כ. הדברים מאלפים וכאלו חדשים המה הנאמרים לנו כעת, הן באיסור הכניסה לשטח המקדש, הן באיסור הקרבת קרבנות לפני התגלות הנבואה ורוה"ק גלוייה בישראל, והן בהצעה מעשית נפלאה לבנות ולהקים בית כנסת מפואר עולמי על יד ובסמוך לכותל מערבי הקדוש, וזה יהיה כבוד הכלל והאומה יותר ממה שנכנס לפנים, באשר יחזק זה צפייתנו אשר אנו מצפים עוד לישועה העליונה שתבא ע"י גלוי כבוד ה' ואור משיח צדקנו, שכפי שמסיים בדבריו שם צפיה זו גם כן לא נפלאה היא ולא רחוקה, ופתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אנו מבקשים ומלאך הברית אשר אנו מצפים ואז יבנה ביהמ"ק במהרה בימינו. ובנקודה זאת של הצרכת נביא לבנין בית המקדש העלה גם בשו"ת חתם סופר חאו"ח סי' רח כיעו"ש.

(נב) כהאמור, שגם לדעת הראב"ד יש איסור תורה, מבארים גם האחרונים בספריהם, וזו היא הסיבה שהראב"ד לא השיג על הרמב"ם בפ"ט מהל' מעשה הקרבנות ה"ו שפוסק דמי ששחט קדשים בזה"ז והעלם חוץ לעזרה חייב מפני שהוא ראוי ליקרב בפנים שהרי מותר להקריב אף על פי שאין בית מפני שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא ע"ש (ויעוין מ"ש בזה בספר בנין שלמה סי' ח עיין שם), וכמו כן לא השיג הראב"ד גם על ההלכה שפוסק בפרק שלאח"ז (בפ"ז מבה"ח ה"ז) ובזה"ל: אף על פי שהמקדש חרב בעונותינו חייב אדם במוראו כמו שהיה נוהג בו בבנינו לא יכנס אלא למקום שמותר להיכנס שם ולא ישב בעזרה ולא יקל ראשו כנגד שער המזרח שנאמר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה

שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם שאע"פ שחרב בקדושתו עומד עכ"ל, והראב"ד לא ציין בכאן כלל להשיג על מה שאוסר ליכנס בזה"ז למקדש, והיינו מפני שבעיקר האיסור שישנו גם בזה"ז מודה גם הראב"ד, והוא מכח ההיקש שהקשה תורה לשמירת שבת שהוא לעולם. ומוגבלים איפוא מכח זה גם לדעת הראב"ד שלא ליכנס אלא למקום שמותר להכנס שם וכנ"ז (וצ"ע בשו"ת ח"ס חיו"ד סי' רלד דמשמע דס"ל דהך היקשא דמורא מקדש לשבת בזה"ז תליא בפלוגתא דאי קידשה לע"ל כיעו"ש).

ויעוין עוד בספר שערי ירושלים שער ה מהמסופר מה שהשר משה מונטיפיורי עשה נגד רצון כל היהודים אשר בירושלים שהתרו בו שאסור ליכנס שם, וכן בוילקט יוסף מחב' יג סימן קלד שהועד שם שרבה של ירושלים הגאון הגרש"ס ז"ל הוכיח אותו על פניו על כך, בנמקו שרוב הפוסקים חולקים על הראב"ד, ואף להראב"ד יש איסור תורה עיין שם, וכך היא גם הלך דעתו של הגאון הגרצ"פ ז"ל בקו' הר צבי כיעו"ש. [ובספר לשד השמן כתוב בשם הרימ"ט בלשון זה: כששמע הגאון ר' שמואל סלנט זצ"ל את המעשה הזה שלח להוכיח את השר הצדיק מונטיפיורי על עשותו משגה גדולה, ובבואו אליו הצטדק בדמעות שלא ידע שיש ע"ז איסור תורה, הוא חשב שהאיסור הוא רק מצד הישמעאלים ומכיון שקיבל רשות שמח לקיים גם מצוה זו, אלא שכן אמנם הגאון הגרש"ס כמו הגאון הגר"מ אויערבאך ז"ל גערו באלה שאמרו לנדותו באמרם שעשה זאת השר הצדיק בשגגה ובתמימות עכ"ל].

(ג) אחרי שפרשנו כשמלה דעות כל גדולי הפוסקים מראשוני הראשונים עד אחרוני האחרונים שהיא לאסור באיסור חמור הכניסה בזה"ז במקום המקדש דעת לנבון נקל שאין בזה"ז בהחלט לשום מי שהוא ולו יהא כגובה ארזים גבהו לבוא להקל ראש לחלוק על אבירי הפוסקים שדבר בהלכה לא נעלם מנגד עיניהם הבהירות, וכידוע, לבוא לשנות הלכה קבועה ומקובלת צריך תנאי ראשון שהמשנים יהיו גדולים מקודמיהם בחכמה ובמנין, דבר שנעלם מאופק דורנו.

(נד) ישנם שוגים או מטעים הרוצים להיתלות באיגרתו הידועה של הרמב"ם (המובאת בספר חרדים שער התשובה פ"ג) שבה מספר שנכנס לבית הגדול והקדוש והתפלל שם, ולהוציא מזה שהרמב"ם בעצמו נכנס במקום המקדש.

אבל רק איש שוגה ופתי יעלה על דעתו להבין או להאמין כך, כי רבנו הגדול ז"ל לא היה עושה את דבריו פלסטר וכפי שהבאנו שפסק לנו מפורש את פסקו בזה לאיסור גם בזה"ז, וברור איפוא שנכנס רק עד מקום שהורשה להיכנס ע"פ הדין וכפי שבירר ופירט המקומות המותרים כפי המצב האישי בפ"ז מהל' בהב"ח ובפ"ג מהל' ביאת מקדש, וכפי שידע על כך בדיוק כיד חכמתו הגדולה. אבל אנו לא נדע עד מה.

ועוד זאת כפי המסופר בספרים, כאשר המוסלמים באו לאחר מכן לבנות בניניהם בהר הבית החריבו וערו עד היסוד את יסודות המקומות הקדושים והשחיתו ובלעו את פני קרקע בית

המקדש והשוו את אדמתו עד שלא נודעו עוד המצרים של מקומות הקודש וגבוליהם, והרי כידוע בית המקדש לא היה במישור כי אם היו עולים אליו ועתה הוא כולו מישור ומקומו נמוך מהעיר, ומה שכתוב בשו"ת יעב"ץ ח"א סי' פ"ז שהר הבית ומעלותיו לא נשתנו כל עיקר ולא שלטה בהם הריסת האויבים כלל כיעו"ש, ניתן לומר בכזאת על הזמן שהי' סמוך לחרבן הבית כפי שהיעב"ץ שם מדבר מהתקופה ההיא, אבל לא על התקופה המאוחרת אשר עינינו רואות בעליל שכן שינו ושינו וכנ"ל. והעזרה הרי יכלו למשך עד המקום שירצו מהר הבית כנפסק ברמב"ם פ"ד מביהב"ח ה"י יע"ש באו"ש וכן ברש"ש ריש סנהדרין, וא"כ הרי לא נדע כעת מאין ולאן.

וכדאי להזכיר ולהדגיש כי אצל הרמב"ם מתוך קדושת הנהגתו לא היה קיים גם מגבלת של בעל קרי, וכדמעיד בשמו הרבנו יונה על הרי"ף פ"ג דברכות שהשיב לראשי ישיבות שבבבל שמימיו לא ביטל טבילת בעל קרי אפילו שעה אחת.

(נה) יש גם שרוצים לייחס האיגרת האמורה לא להרמב"ם כי אם להרמב"ן ושאליו הוא שכיוון הספר חרדים בכנותו בשם הרב רבנו משה מאור הגולה, ואם ככה היה מקום איפוא לבוא ולומר שהרמב"ן הולך בזה לשיטתו דס"ל במלחמות בע"ז פרק ר' ישמעאל דמכיון שבאו בה פריצים חיללוה ובית המקדש עצמו יצא מקדושתו (וכאמור יש אבל לומר שמאז שחזר המקום לרשותנו מודה גם הרמב"ן שחזר לקדושתו ואתו יחד איסור הכניסה). אולם לא מסתבר ליחסה להרמב"ן כי הרי בהאיגרת שכתב לבנו, כותב שעלה רק אל הר הזיתים המכוון כנגד הר הבית והסמוך לו, ומבואר מזה שאבל בקודש פנימה לא נכנס כלל אי משום איסורא שסבר שמיהת ישנו, או יהא זה אפי' מפני שלא קיבל הרשות מהשלטונות לכך, אבל הרי סותר זה להאמור בהאיגרת הקודמת.

ולא עוד אלא דזאת ראיתי שהאיגרת המיוחסת להרמב"ם נדפסה גם בראש ספר פירוש המשנה להרמב"ם על ראש השנה, ושמה מלבד שכתוב שהעתיקה מכתיבת הנגיד רבנו דוד נין רבנו משה ז"ל שהעתיקה מכתיבת עצמו, כתוב עוד שם התאריך המדוייק של שנת כניסתו לים בנסיעתו זאת לא"י (דבר שבא במטושטש בס' חרדים שם) וכתוב לאמר: בליל אחד בשבת בארבע ימים לירח אייר נכנסתי לים וביום שבת עשירי לאייר שנת ארבעת אלפים ותשע מאות וחמשה ועשרים ליצירה עמד עלינו נחשול שבים לטבענו וכו', הרי שתאריך כתיבת האיגרת היתה בשנת ד' אלפים תתקכ"ה ליצירה, והרמב"ן הרי נולד כעשרים ותשע שנה לאחר מכן, בשנת ד' אלפים תתקנ"ד, וא"כ אין כל מקום לבוא ולייחס את האיגרת הנז' אל הרמב"ן ז"ל, ובודאי יצאה מתחת ידי הרמב"ם ז"ל, אלא ברור כנ"ל שנכנס למקום המותר לדעתו ע"י טבילה. (ויעוין בחיד"א מע"ג אות קנ שמייחס ג"כ בפשיטות האיגרת להרמב"ם ז"ל).

(נו) הדגשתי לכתוב בלשון במקום המותר לדעתו ע"י טבילה, כי לשיטת רש"י ז"ל לא מהני ליכנס להר הבית בכלל אפי' ע"י טבילה בלי הערב שמש משום גזרה, וכשכותבים לבאר שיטתו החזון נחום בפ"א דכלים מ"ו והפאת השולחן בהל' א"י פ"ג בבית ישראל ס"ק כו כיעו"ש.

עוד זאת כותב בספר חזון נחום שם דבכלל אנו מחזיקים עצמנו כזבין וצריכים לספור ז' נקיים ולטבול ולהעריב ואין הכל בקי אין בכך ולכך אמרו הקדמונים ז"ל הבה נתחכמה למנוע לכת במסילה הזאת (של באב אל קטנין, עיין לקמן ממה שנכתוב עוד מזה). ואין תימא ע"ז שהרי כתבו התוס' פ"ק דשבת גבי ששה ספיקות, דגזרו על עמי הארץ שיהו כזבין לכל דבריהם וכיון שאנו בזה"ז אין אנו נזהרין בטומאה וטהרה ואין אנו בקי אין בזה הרי אנו כעמי הארץ שלהם ויש לנו דין זבין, ועוד חשו למ"ד דמחוסר כפורים דזב כזב דמי וא"כ יש ספק איסור דאורייתא אף אם יטבול ויעריב שמשו עיין שם, ויוצא לנו איפוא דלפי"ז אין בזמננו אליבא דכו"ע דרך של טהרה שיוכלו ליכנס לשטח הר הבית, וגם אם יטבלו במים חיים הרי צריכים לזה גם ספירת ז' נקיים, ומכיון שאין הכל בקיאים בכך אין בכלל להתיר, ונוסף לזה יש ספק איסור דאורייתא גם מצד זה דיש מ"ד דמחוסר כפורים דזב כזב דמי, ולזה הרי אין תקנה בזמננו. [ויעוין בספר לשד השמן שמביא בשם הרימ"ט שפירש כוונת הרמב"ם שמדבר מתפילתו בעיר קדשנו ירושלים ת"ו, ובזמן שאין ביהמ"ק קיים מכנה את ירושלים שקדושתה לא בטלה, בשם הבית הגדול והקדוש ע"ש. ובאופן מופשט הייתי מביא סיוע לזה מדברי רש"י בזבחים דף קז ע"ב ד"ה וקידשה לעתיד לבא, שכותב בלשון והוא לא ירושלים בית הבחירה ע"ש, הרי שגם רש"י מכנה ירושלים בשם בית הבחירה, וא"כ מכש"כ שיש מקום לומר שהרמב"ם כינה את ירושלים בדומה לזה בשם הבית הגדול והקדוש דהרי איהו ס"ל באמת (בפיהמ"ש פ"ד דר"ה ופ"ג דסוכה ועוד) דמקדש תקרא ירושלים כולה. ובפ"ב מנגעים מ"ד מכנה אותה גם בשם בית תפילה כיעו"ש, ואכמ"ל בהבנת דברי רש"י כפי שיטתו].

(נז) נדגיש גם זאת שלפי הבירור הנ"ז שהרמב"ם בא לשם בשנת ד' אלפים תתקכ"ה ליצירה, יוצא איפוא שהיה אז בן עשרים ושבע שנה, והיינו לפני שחיבר הספר הי"ד וגם לפני שגמר חיבורו על המשנה, יעוין ברמב"ם מ"ש בפיהמ"ש סוף טהרות וכן בפ"י מהל' שמיטה ויובל ה"ו עיין שם ותמצא נכון כנ"ז, ותבין.

(נח) אבל זה לא ניתן לומר שבכלל א"א להיטהר בזה"ז מטומאת קרי בהיות ונשארים גם אחרי הטבילה טמאי מתים ולכן לא מועילה בכלל טבילה כזאת, וכל מה שטובלים בזה הוא רק משום תקנה בלבד, וכמו שרצה מי שהוא לומר ומטי ליה משמיה דגברא רבא, דזה אינו דהוא נגד המשמעות הפשוטה והמקובלת וגם אם כן איך נכנס הרמב"ם שם, ולדוגמא אציין לשו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' ריד במה שמבאר שם דיש לו לכהן לחוש בזה"ז לטומאת קרי

שלא לשהות בה ולטבול משום שמא יבנה מהרה המקדש ואי משום טומאת מת טומאה הותרה עי"ש, הרי שהיה פשוט בעיניו דאעפ"י שנשאר טמא מת מכל מקום בטבילתו נטהר מטומאת קריו, וכך הרי דנים גם הדרך הקודש והחזון נחום ובאין בדבריהם בהנחה פשוטה שטבילה מועילה לטהר מטומאת קרי, ובעצם נחלקו בזה חכמים ור"י במשנה ברכות דף כו ע"א והלכה כחכמים דס"ל דמועיל טבילה לטומאה קלה אף על גב דנשאר עליו טומאה חמורה, וכך מבאר בהדיא הראב"ה ברכות סי' פא. והשיב מפורש כן גם בספר האשכול הל' תפילה סי' ב ושהלכה כחכמים שיש טהרה לחצאין עיין שם, ועפ"י מבנינים שזהו גם כוונת הירושלמי בפ"ג דברכות ה"ו בפלוגתת ר"י וחכמים כיעו"ש, ואפ"ל לפי' הרידב"ז שם מבאר מיהת בתוס' רי"ד שם דגם טבילה לכניסה בעזרה לאו משום לתא דטומאה וטהרה נגעו בה אלא היא טבילה בעלמא הנקראת סרך טבילה בדומה לתקנת עזרא עיין שם. ואכמ"ל יותר.

(נט) הגם דכאמור אי אפשר לבוא בזמננו לחלוק על הפוסקים שקדמונו אפילו בראיות הכי חזקות שיראו לנגד עינינו, בכל זאת לחיזוק הדברים, ויהא זאת בבחינה של כיהודה ועוד לקרא, נזכיר ב' טענות חזקות שטוענים הרוצים להתיר הכניסה, ונראה על ביטולם, והמה: (א) שהמקום גבוה יותר ממה שהיה וגגין ועליות לא נתקדשו, (ב) שהשטח מחזיק הרבה ביותר (כמעט פי ארבע מת"ק אמה על ת"ק אמה שכתוב במשנה דמדות שזוהי המדה של שטח הר הבית). ונשיב ע"ז בקצרה ובאופן תמציתי.

לטענה של גגין ועליות לא נתקדשו, נשיב ונאמר, דראשית איך נוכל לבוא בזה בהשערות בעלמא ולומר שהמקום הוגבה, ואדרבא לפי מה שמצינו בשו"ת רדב"ז סימן תרלט הוא קובע שם להיפך שהעכו"ם שנכנסו בו עוד העמיקו קרקעיתו משנאתם אותו וקיימו ערו ערו עד היסוד בו, ומעוד כמה טעמים שהיה להם בזה כיעו"ש, ושנית והוא העיקר, דיעוין בשו"ת רדב"ז שם בסי' תרצא, וכן בספר מגיד מראשית להגר"ח אלפאנדרי ז"ל בקו' דרך הקודש שמאריכים לבאר ומביאים מקורות לכך מדברי הראשונים (וביותר זה האחרון), דלא אמרינן דלא נתקדשו אלא העליות והגגות אשר היו בנויות בזמן שהיה קיים אבל גגין ועליות של עזרה שבנאום אחר קדושתם הם קדושים כקדושת העזרה, דכיון דקדשו תחילה אויר של עזרה לא כל כמינייהו לאפקועי קדושתה ע"י בנין עיין שם, ומכאן תשובה לאלה הרוצים להיתלות בטעותם בדברי הגאון הרידב"ז ז"ל בשו"ת בית רידב"ז סימן לח במ"ש דברים בזה בנוגע לעמידה ע"י הכותל המערבי כיעו"ש. ועוד מעלימים עין ממה שהרידב"ז בעצמו שם מדגיש לכתוב שאך על ההר הקודש גופי' שע"ג הכותל למעלה אין ספק כלל שאסור לכנוס ולדעת הרמב"ם ז"ל חייב כרת, וגם לדעת הראב"ד איסור מיהא יש עיין שם. [ויעוין גם בקו' הר צבי ובספר לפלגות ראובן ח"ו מ"ש בעצם דברי רידב"ז שם. ואחד מחכמי ירושלים הרה"ג מוהר"ר אביש אייזען ז"ל בירחון שע"צ ניסן - סיון תרצ"ד תפס ג"כ על הרידב"ז מדברי הראב"ד בתמיד (שמובא גם בדרך הקודש שם) דף ל שמבאר בכנ"ז דהא דלא נתקדשו

הוא רק אלה שהיו כבר קודם שנתקדשה העזרה אבל מה שנבנה אח"כ לא אתי שום בנין ומבטל את קדושת העזרה שנתקדש עד הרקיע, ומעיר עפי"ז לאסור לעלות באויר העזרה ע"י אוירון עיין שם, ויעוין ברמב"ם פ"י מהל' שגגות ה"ד ומשנה למלך שם ואור שמח, ובמנחת חנוך מצוה שסב ובספר שו"ת שדה יהושע סי' א עיין שם. ואכמ"ל]. וכמו"כ יפה מעורר בספר לפלגות ראובן שם דדין גגין ועליות שייך כשיש אהל מפסיק אבל בכה"ג שמונח על הקרקע ממש ואין כאן אהל מפסיק אין זה אלא כמו חציצה ואינו מן הדין שתבטל עי"כ הקדושה ע"ש. ויעוין מ"ש בזה גם בס' לשד השמן בקו' לקדושת המקדש עיין שם.

(ס) ולטענה השניה מה שהשטח מחזיק לפי המדידות שלנו הרבה יותר משטח הר הבית שהוא ת"ק אמה על ת"ק אמה, לזה נשיב שלש תשובות כלליות והמה:

[א] אין אתנו ידוע עד מה בדיוק מקום קודש הקודשים שמשם נמדוד את המדידות, והגם שבשו"ת רדב"ז סימן תרלט, ועוד, קובעים שמקום אבן השתיה הוא איפוא שנמצא כיום המסגד עומר, ומשם צריכים איפוא למדוד המדידות, אבל אחרים חולקים על ההנחה הזאת, כידוע, ולדוגמא יעוין בקו' דרך הקודש שם בסופו שכותב וז"ל: והנה היום לא ידענו מציאות אבן השתיה הזאת כיצד היא עומדת כי הגוים פיהם דיבר שוא זה אומר בכה שהיא גבוה מן הארץ ותלוי' באויר וזה הפך התלמוד עד ישקיף וירא ה' משמים תגלה ותראה מלכותו עלינו עיין שם, כן יעוין בספר עבודה תמה בנעילת שערים שמתמה דאם הכפה שישנה בבנין הישמעאלים ברור וידוע שהוא זה אבן השתיה א"כ אמאי לא ידעו אנשי כנה"ג בבנין בית שני מקום המזבח ע"י אבן השתיה והוצרכו לנביאים? ועוד מוסיף וכותב: ובכלל הדבר אני אומר דבודאי כדי לעשות מעשה לסמוך ע"ז הלכה למעשה צריך ידיעה ברורה ועדות נאמנה ומסירה גמורה איש מפי איש שיעידו על האבן השתיה עצמו כי הוא זה, דהיינו להראות באצבע על האבן בעיניו בכדי שיוכל למסור האב לבן, והרי בודאי שלא דרכה שם רגל יהודי יותר מאלף שנה, לא מיבעי' מעת שבנו שם הישמעאלים בית תפילתם שהוא ג"כ כמה מאות שנה שאי אפשר לדרוך שם רגל אדם שאינו מאמונתם, אלא אפי' קודם לכן בודאי שהיו נזהרים לילך שם מפני הטומאה, דבודאי שהיו חוששים לדעת הרמב"ם כמו שעוד היום נזהרים ללכת בכל המקומות שהם מסופקים שמא הוא מהר הבית, ועתה מי ראה את האבן מעולם שיעיד עליו? וכו' והרי ההר כולו מלא אבנים וסלעים, וכשחרש טרנוסרופוס את ההיכל בודאי שנתגלו כמה אבנים שהיו מכוסים ונתכסו כמה אבנים נמוכים שהיו מגולים קודם, ומכ"ש אח"כ כשבנו שם בנינים וחפרו כמה חפירות כפי הצורך להבנינים ההם ודאי וברור שנשתנו כמה וכמה דברים מכמות שהיו מקודם כמו שיעיד ע"ז כל בעל שכל ישר עיין שם. וא"כ מספק עלינו לחשוש ולהחמיר מכל מקום שנרצה למדוד שאולי אין מקום משכן כבודו כאן, וכפי שכותבים רואי המקום מאשרים אמנם כי ישנם בכל השטח הרבה כיפות -

סלעים בצורות שונות, באופן, שיש לאסור מספק כל שמבפנים חומת הר הבית, ואם בנוגע להכנסת אצבע לתוך חורי כותל המערבי מצינו להגאון האדר"ת ז"ל בספר משכנות לאביר יעקב ח"ב שהזהיר וכתב בלשון: ולכן הירא וחרד לדבר ד' בודאי יחוש לנפשו שלא יושיט גם אצבע אחת בין סדק כותל המערבי לבל ישל חלילה בספק איסור תורה, וזהו לדעתו שם שגם בכה"ג נקרא ביאה במקצת, על אחת כמה וכמה בביאה בפנים ממש שמצריך כל אחד לחוש לנפשו, ואלבא דכו"ע (בהיות ורוב הפוסקים מכריעים כדעת הרמב"ם) לבל ישל חלילה בספק איסור תורה. [ויעו"ש בספר משכנות לאביר יעקב סי' א אותיות ג-ד שכותב: וסמוך לו לכוה"מ בצד הצפון במערב לפי הנראה דזהו שער הקיפונוס שנשאר לעולם כדברי ספר כו"פ ושם בית חומה המפסיק בין שער הקיפונוס ובין מקום כותל המערבי דישראל מתפללים שם עכשיו (ועכשיו ראיתי באורך כותל מערבי מזרח לצפון עוד שערים, ומוכרח לומר כי שערים אלו עשו והוסיפו אותן שנתן ה' בידם את בהמ"ק מעת שחרב בהמ"ק, ונפ"מ להלכה דשם אסור ליכנס כדלקמן) וכו' עוד ראיתי בתוך בית חומה הנזכר ששם מקום המשפט (ר"ל מקוה"מ של הישמעאלים) ושם יש עוד שער להר הבית לא רחוק מהשער הנ"ל מבחוץ, ולפי הנראה דגם זה הוסיפו או להיפוך, ונפ"מ להלכה שכל הטמאים המשולחים מהר הבית אסורים ליכנס שם עכשיו גם בתוך תחת האגוף של שני שערים אלו מספק, משום דגם למ"ד בירושלמי דלא קדשו תחת האגף של שערי הר הבית כדי שיהו זבין מגינין תחתיהן כו' פשיטא דזהו דוקא בשערים שהיו מזמן שביהמ"ק קיים, אבל השערים שהוסיפו אחר החורבן הנ"ל דמתחילה היו מקום חלל השערים בתוך עובי הכותל דהר הבית שנקדשו מאז, שם ודאי אסורים הנ"ל מבני ישראל ליכנס שם מן התורה עיין שם].

[ב] בספר משכנות לאביר יעקב ח"ב סימן א כותב שם בשם הגרי"ל דיסקין ז"ל מבריסק שהביע דעה מקורית שיכול להיות שהכותלים של הר הבית נבנו בזמן שבנו ישראל את בית המקדש מחוץ לת"ק אמה עיין שם, ואם ככה הרי מתנפצים כל חישובי החשבונות והמידות אל הכותלים האלה, כי לא משם צריכים להתחיל או לגמור המדידות, ושוב לא נדע מהיכן למדוד ויש לאסור על כן כל השטח מספק.

ולהדברים האמורים יש להביא יסוד מדברי הפסקי תוס' במדות סי' ה שכותב ז"ל: הר הבית היה לצפון ירושלים וההר היה גדול הרבה מת"ק על ת"ק אלא דלא היה קדוש אלא ת"ק על ת"ק עכ"ל, הרי כנ"ל, ואין לפי"ז כל תימה מה ששואלים ותמהים על השטח שהוא יותר מת"ק על ת"ק כמובן, אלא שלא נדע מאין ולהיכן.

ויעוין עוד בספר עבודה תמה שער ב שמעיר מזה שהעזרה לא היתה באמצע הר הבית ולא פורש לנו בשום מקום לא בש"ס ולא ברמב"ם כמה אמות היתה העזרה רחוקה מכותל הר הבית לדרום או למזרח או לאיזה צד ע"ש, וא"כ גם מכח זה לא נדע מה נעשה ויש לאסור כל השטח מספק, וכל זה הוא עוד חוץ מה שמזכירים כבר שיש להוציא מהחשבון עובי

החומה והאולמות שהיו סמוכות לה וההוספות המרובות שהוסיף הורדוס (יעוין בספר עזרת כהנים על מס' מדות פ"ב מ"א אריכות נפלאה בזה עיין שם ובעוד) ומה נדע איפוא מהיכן ולאן.

[ג] ראה זה מצאתי בספר אדרת אליהו להגאון המקובל ר' עמנואל ריקי ז"ל בקונטרס מי נדה אות לו שכותב שהיה עסקן בדברים אלה ובשנת תצ"ח סיבב את העיר ג' פעמים ומנה כל הפתחים וכו', ומוסיף וכותב ז"ל: ומן הפתחים הסגורים הוא פתח המזרח של הר הבית שפה קורים אותה שער הרחמים אבל לפי המדות שמדדתי מצאתי היותה היא ממש שער המזרח הידוע ואף כי מזוזותיה מחדש נבנו בבנין החומה, אבן המשקוף שעליה שהיא כשתי כפות בפיטורי ציצים נראה לעינים היות האבן ההוא מזמן קדמון מאד, וכנראה ששם מצאוהו בארץ במקומו על רחבו בנו מזוזות הפתח ההיא שלפי דברי רז"ל רחבה היתה עשר אמות, והלכתי למדוד אותה ומצאתי היות כל אמה מאלו העשר היותה אמה ושני שלישים מהאמה הנזכרת וכנראה שזאת היתה האמה של קדש בעת ההיא וברוך היודע עכ"ל. למדנו מדברי אדרת אליהו אלה שיש יסוד להניח שהאמה של קודש היא כמו אמה ושני שלישים של ימינו, ואם ככה הרי ישתוו המדידות, ומכל המדידות שעורכים אם נערכים לפי החשבון הזה יצא החשבון כמעט מדויק לפי שטח של ת"ק אמות על ת"ק אמות, והחשבון שעורכים ממקום הכותל המערבי עד מקום המסגד עומר (שהוא י"א אמות של עזרה וק' אמה הר הבית) ג"כ יצא אל נכון (וכך הודו לי מומחים לאותו דבר), עכ"פ לפי זה לא נדע כבר לא רק מהיכן למדוד כי אם גם באיזה מדה למדוד, ולכן ברור הדבר שמספק יש לאסור כל השטח שמבפנים לחומת הר הבית.

(סא) פוק חזי עד כמה התלבטו גדולי הדורות שלפנינו כדי לדחות טענת מעוררים של חכמי תורה שרצו לאסור אפילו העמידה ע"י הכותל המערבי מחשש שאולי הכותל הזה הוא כותל העזרה ונמצא שעומדים בשטח הר הבית (עיין בשערי צדק להח"א שער משפטי הארץ פי"א סעי' ח, וכמו"כ יעו"ש בקו' הר צבי הנפלא מ"ש בזה וכן במשא ומתן שנכתב בזה וכן בנוגע לנטילת עפר מע"י הכותל המערבי בירחון המאסף שנה ב' בחלק קדושת הארץ סימנים ד ו כח כט ל לג ובשנה ג' סימנים א ג עיין שם) ומהם שנטו להסכים לדברי המעוררים ורק באו עלה להתיר מטעמים אחרים (יעו"ש בבית רידב"ז ובספר באר יצחק על קדשים מס' מידות ובהשמטות ובמכתב הרידב"ז ז"ל שבראש הספר) ומהם שבאמת הצריכו לטבול לקריין כדין הנכנס להר הבית, או שנזהרו בכלל מללכת, או שעמדו במרחק מה (יעו"ש במאסף, ויעוין גם בספר קורות העתים לר' מנחם מנדין ז"ל מקמניץ שכותב בלשון וכל הקרב אל הכותל הוא חולץ מנעליו, ומשמע שהי' אז מנהג מקובל כזה כדין הנכנס להר הבית, ועיין עוד בספר הנקרא בשם שמש ומגן שכותב ליישב מנהג החסידים ואנשי מעשה שהיו נזהרים מליכנס בסוק אל קטנין ואעפ"כ היו נגשים ע"י הכותל המערבי אף על פי שהוא שוה לו, מפני

שהסוק הנז' אינו מקום תפילה ועבודה ואפשר שיכנס בו בעל קרי, אבל בכותל היו נזהרים לטבול לקריו לתורה ותפילה שמתפללים שם, וא"כ היו מחמירים דוקא בסוק ולא בכור"מ עיין שם ואכמ"ל בעיקר דבריו שם. (יעוין לקמן מ"ש עוד מזה) ויעוין גם מ"ש להעיר בזה בספר מגדל דוד קונטרס א' אות ס עיין שם).

אמנם בנוגע לכותל המערבי כבר נמנו וגמרו שאיננו מכותל העזרה כ"א כותל הר הבית, וכדכותב בספר עבודה תמה שער ב וז"ל: היו פה זה מקרוב אנשים נאמנים ונכבדים ות"ח מירושלים עה"ק תובב"א ובתוכם הי' מופלג גדול בתורה, ודברתי עמם אודות הכותל המערבי וכולם פה אחד ענו ואמרו שאין להם שום ספק כעת, והוא מוסכם אצל כולם בין ספרדים בין אשכנזים, שהכותל המערבי אינו לא מן ההיכל ולא מן העזרה רק מהר הבית עכ"ל.

וכמו"כ התלבטו הגדולים בחרדה על אודות אם מותר להכניס ידים בחורים שבכותל בהיות וביאה במקצת שמה ביאה ועובי החומה כלפנים, ונחלקו בדיעותיהם מהם שאסרו באמת מעשות זאת, ומהם שהתירו מנימוקים שונים (עיין שו"ת אבני נזר חיו"ד ח"ב סימנים ת"נ תנא תנב ובמו"מ הארוך שהיה לגאון המחבר ז"ל עם הגאון בעל תורת חסד ז"ל, וספר משכנות לאביר יעקב ח"ב ומהמובא מדעת הגאון האדר"ת ז"ל בזה. ובספר מעשי למלך סופ"ח מהל' בית הבחירה. עיין שם). ומזה נבין שהא מעבר לחומת הכותל ולפנים היה הדבר פשוט בעיני כל הגאונים הנז"ל שאסור ליכנס, וחייבים כרת כשנכנסים לפני ולפנים, וכך פירשו בהדיא בהמשך דבריהם בזה.

(סב) ועוד זאת מספרים זקני ירושלים ומצביעים על מקומות שמסביב לחומת הר הבית שהיו נזהרים גם שם מללכת, כגון על מסילה שמאחורי החומה המזרחית, וכן על מקומות וחצרות שגרים שם עכו"ם בצד החומה הצפונית, וכן בצד החומה המערבית ליד באב אל קאטנין ובחצרות הסמוכות שם ליד ביר אל שאפע וכדומה. וגם בצד החומה הדרומית מספרים שהיו מחמירים שנזהרו מליכנס בשטח הפנוי שמאחורי מסגד אל אקצה (וסמוך לחומה זאת שבצד דרומי הרי מוצאים כעת בסמוך לחומה זאת הקיימת עוד חומות בעומק. ומי יוכל לנחש איפוא איזו חומה היא חיצונה ואיזו פנימית וכו').

(סג) המחמירים בצד הדרומי הסתפקו אולי גם בלשונו ובכוונתו של הרדב"ז ז"ל בסימן תרצא שכתוב בתוך דבריו בלשון: וא"כ סוף בנין הנקרא בנין שלמה לצד הדרום הוא סוף העזרה וכו' מ"מ למדנו כי הכותל הוא בעצמו הוא כותל העזרה לצד דרום וכו' יעו"ש, (ודוחק לומר שיש ט"ס בדבריו וצ"ל לצד הצפון כי הרי חוזר על כך בלשון לצד דרום כמה פעמים בדבריו) ומכיון שסובר שסוף בנין זה שהוא לצד דרום הוא סוף העזרה והכותל הוא כותל העזרה, על כן הסתפקו על כן שיתכן איפוא שאולי השטח הפנוי מאחרי זה הוא משטח הר הבית, ואעפ"י שלפי"ז הרי יצא שהרדב"ז סותר א"ע למ"ש לפני כן שתחת הכפה שם אבן

שתיה וכו', אבל חששו שאולי לא נדע שיעור אמת הקודש שמדדו בה המדידות, וכך חששו בגלל המבוכה בהבנת כוונת המשנה ריש פ"ב דמדות שכתוב הר הבית היה ת"ק אמה על ת"ק אמה רובו מן הדרום, שני לו מן המזרח, שלישי לו מן הצפון מיעוטו מן המערב יעו"ש בדברי מפרשי המשנה ובמלאכת שלמה וכן בבירור השיטות שהובאו בהרחבה בספר עזרת כהנים עיין שם. ויעוין עוד בקו' דרך הקודש שם מה שמתקשה בעשיית והתאמת חשבון המדידות בזה ע"ש. וכמו"כ חששו והסתפקו אולי גם מפני זאת שמובא בהר"מ חגיז בחו' אלה מסעי בשם הזוהר חדש שר"א בן ערך אמר שרואה בעיני רוחו דעל האי אבנא זמינין לשואה סואבת עממיא ופגר מתיא, ועינוי נבעין מיא על אבנא קדישא עילאה על כל עילין בקדושתא דמארין זמינין בני עממיא לאתזלזלא בך ולאותובי גולמי מסאבין עלך לסאבא אתרך קדישא וכל מסאבין יקרבוך בך ע"ש. והרי כפי שמעיד שם המהר"מ חגיז להלן מזה מכניסים את מתייהם לחדר הנקרא מדרש שלמה ומניחין אותו וכו', והא הוא זה הנמצא ועומד בסוף הצד הדרומי. ויוצא כאילו שם הוא שנמצא האבנא קדישא אשר הוא עילאה על כל עילאין בקדושתא.

אודות השטח הפנוי שמצד החומה הדרומית, יש להוסיף, דלו אפילו נכונה ההשערה שישנם סימנים מוכיחים שבחומה הדרומית שכיום היו שני שערי חולדה (דבר שהתחילו לאחרונה לפקפק גם המחזיקים א"ע לידועי דבר) מ"מ אין לקבוע אפ"ה מזה שתמה שם חומת הר הבית, דראה זאת הבחנתי, דהר"ש בפ"ק דמדות מ"ג מבאר דז"ש במשנה חמשה שערים היו להר הבית שני שערי חולדה מן הדרום וכו', הכוונה לשערים שהיו לחומת עזרת נשים המקפת כל ההר לפניו מן החיל ע"ש, ויוצא איפוא לפי"ז שלצד דרום היה משוך מחוץ לשערי חולדה עוד כעשרים אמה שהיה שייך לשטח הר הבית, דהא מחומת הר הבית היה איזה שטח פנוי עד הסורג, ומהסורג עד חומת עזרת נשים תפס עשר אמות שהיה שטח החיל כמבואר שם בפ"ב. ולדעת הרבה מפרשים היה הסורג וכן החיל מקיף לכל הצדדים יעוין בפ"ב דמדות שם מ"ג ובתירו"ט ותפא"י, וביומא דף טז ע"א ומאירי שם עיין שם ואכמ"ל.

(סד) והתחשבותי, דיתכן דהזהירות שנזהרים מללכת במקומות ידועים גם מאחורי החומה, הוא זה גם בגלל דברים הנאמרים בזה בספר פאת השולחן הל' א"י סי' ג בבית ישראל ס"ק כו, דמדי דברו על החומה המזרחית של הבית כותב בלשון זה: וצריך לשקול הדבר כי אולי חידשו זו החומה כמו שאומרים שכתוב עובדא דנבנה ע"י תקיפים יהודים מאנשי שפניא שמצאו חן בעיני המלך וקיצרו ועשו החומה במקום חדש דמשמעות שחומת הר הבית היה בסוף שיפועו כמ"ש במדות ופ"ק דיומא וברש"י שם עכ"ל. יוצא לנו מדברי הפאת השולחן שיש מקום לחשוש שהחומה שלפנינו מצד מזרחית היא חומה מחודשת וחומת הר הבית האמיתית נמשכה הלאה עד סוף שיפוע ההר, וא"כ כזה החשש יש לחשוש גם בצד הדרומי

שחומת הר הבית היה מגיע נמי עד סוף השיפוע שהוא חומת העיר שלפנינו זוהי אולי איפוא הסיבה להזהירות שהרבה מאנשי ירושלים היו נזהרים מלהכנס בשטחים שמאחורי החומות האמורים, ומענין הדבר שכעת החפירות שעושים הרי מוצאים באמת שיירי חומות מאחורי חומות אלה המזרחי והדרומי וכנ"ל, וזה מחזק את מה שמסופר בפאת השולחן הנ"ז.

ומבין השיטין של דברי הגאון בעל פאת השולחן אנו למדים שסבור היה כי אלה שעשו זאת לבנות חומה לפנים מן החומה הקודמת ולמחות זכרה של הקודמת עשו שלא ברצון חכמים דעי"ז הרי מכשילים את הרבים ליכנס בשטח הר הבית, ועל כן מכנה אותם בשם תקיפים יהודים שמצאו חן בעיני המלך וד"ל. [וחומת העיר עצמה היתה הרבה יותר למטה, וכמה חומות היו לה והיו נמשכות לצד מזרח אפילו עד למעלה מהר המשחה הוא הר הזיתים, עיין שבועות דף טז ע"א במה דאיתא: שני ביצעין היו בהר המשחה וכו' וברש"י, וכן בשו"ת מהרי"ט חיו"ד סימן לז עיין שם, ויעוין עוד בסוכה דף נא ע"א דעל הכתוב במשנה שם שלא היה חצר בירושלים שאינה מאירה משמחת בית השואבה, כותב רש"י: לפי שהמנורות גבוהין חמשים אמה והר הבית גבוה והאורה זורחת בכל העיר וכותל מזרחי שהוא לסוף עזרת נשים היה נמוך כדאמרינן בסדר יומא והמנורות עולין למעלה ממנה עכ"ל. ומוכח מזה שעיקר ישובה של ירושלים היה לצד מזרח, וראיתי שעמד על דברי רש"י אלה בס' שם משמואל חלק המועדים בדרוש לסוכות שנת תרע"ז עיין שם, ויתכן שהישוב היה יותר דרומית מזרחית, וכן צפונית מזרחית באופן שיכלו אפ"ה לראות אור המנורות. ועיין גם באברבנאל זכריה יב אות ו מ"ש שם עיין שם, וגם אפילו אם היה ישוב בעמק בצד המזרח עצמו ג"כ לא היה זה מפריע, ולא היה מפסיק כלל בין הר הבית לבין הכהן השורף את הפרה מלעמוד בהר הזיתים ולכוון ולראות את פתחו של היכל בשעת הזאת הדם כמובן, וכבש הרי היו עושים מהר הבית להר המשחה כדאיתא בפ"ג דפרה מ"ו ע"ש, ואין להאריך כאן יותר מזה].

עכ"פ איך יוכל איפוא כעת מי שהוא לבוא ולדלג על כל הגדרים והסייגים ולפרוץ פרצות גם מבפנים להורות להתיר ליכנס שם בכלו או לבחור להיתר בשטחים ממנו לפי אומדן דעת וכדומה, וד"ל.

(סה) אל יהא דבר זה קל בעיני הבריות, ידעו בזה כי טומאת מקדש חמורה עד מאד, ונסתפק לצטט בזה לשם כך לשון התוספתא בפ"א דשבועות ה"ב, וזה לשונה: היה ר"ש אומר קשה טומאת מקדש וקדשיו מכל עבירות שבתורה, שכל עבירות שבתורה מתכפרות בשעיר אחת, וטומאת מקדש וקדשיו מתכפרת בל"ב שעירין כל עבירות שבתורה מתכפרות פעם אחת בשנה וטומאת מקדש וקדשיו מתכפרת בכל חודש וחדש שנאמר לכן חי אני נאום ה' אלקים אם לא יען את מקדשי טמאת וגו', קשין הן שקוצין ותועבות שעשית, וטומאת

מקדש וקדשיו קשה מכולן עכ"ל. ודי בזה. ויה"ר שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו ונעבדהו שם ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות.¹

2

עליה להר הבית בימינו הרב נחום אליעזר רבינוביץ' ראש ישיבת 'ברכת משה', מחבר פירוש 'יד פשוטה' על 'היד החזקה' לרמב"ם, ושו"ת 'שיח נחום'

שאלה: האם ניתן לעלות להר הבית כיום?

תשובה: בענין זה הדברים ידועים וכבר דשו בהם רבים, ונעיר בקצרה.

דברי הרמב"ם ברורים (הלכות בית הבחירה ז, טו): "ומותר להכניס המת עצמו להר הבית ואין צריך לומר טמא מת שהוא נכנס לשם". ברם ישנן טומאות אחרות שבגללן אסור לעלות להר הבית גם מחוץ לעזרה כפי שמפורש ברמב"ם שם: "הר הבית מקודש... שאין זבין וזבות ונדות ויולדות נכנסין לשם".

וראה הלכות בית הבחירה (ח, ז): "אירע קרי באחד מהן, הולך במסיבה שתחת הקרקע, שהמחילות הפתוחות להר הבית לא נתקדשו, וטובל, וחוזר". והוא ע"פ פסחים (סז, ב): "דאמר רבי יוחנן: מחילות לא נתקדשו, ובעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות". נמצאת השאלה יש בה שני סעיפים:

(א) האם ניתן להיטהר מאותן הטומאות המונעות כניסה להר הבית?

(ב) האם ניתן לברר היכן הוא שטח הר הבית שבוודאי אינו חלק מן החיל והעזרות? והנה באשר לשאלה הראשונה, אפילו אם נחוש להחמיר בכל הספיקות – דהיינו שמא הוא טמא בזיבה גדולה, ואין טבול יום נכנס להר הבית, ואין להכניס כלים טמאים להר הבית ועוד – הרי ניתן לספור ז', ויטבול במעין מים חיים המטהר מטומאת זיבה, ויזהר מקרי, וימתין להערב שמש ויעלה למחר, וליתר שאת יטבול גם ביום לפני הכניסה, וגם יטביל בגדיו וכליו מראש כך שלא יכניס דבר טמא בטומאות האסורות בהר הבית. אמנם כמובן, עדיין ישאר טמא מת וספק מחוסר כיפורים, אבל זה אינו מעכב להיכנס להר הבית כנ"ל. ברם למעשה, מי שלא ראה זוב ממש, אינו חושש לזיבה אלא הולכין אחר הרוב, שרוב בני האדם אינם זבים. וצריך להיטהר רק מטומאת קרי בלבד ולכך מספיקה טבילה במקוה, ואין צריך מים חיים. לפיכך: צריך לטבול במקוה קודם כניסה להר הבית, ויזהר שלא יישן אחר הטבילה משום חשש שמא יראה קרי.

אשר לשאלה השניה, ישנה מחלוקת בין החכמים על גבולות החיל והעזרות, אבל לכל הדעות ברור שאם אדם הולך בתוך החומות צמוד ממש לחומות העכשוויות, אין ספק שאינו נכנס לשטח החיל והעזרות. ואפילו יתכן שישנם שם שטחים שאינם קדושים אפילו בקדושת הר הבית בלבד, וראה מאמרו של ידידי הרה"ג יצחק שילת שליט"א (תחומין ז, עמ' 489-512). כבר קבע הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (ז, א-ד): "מצות עשה ליראה מן המקדש שנאמר ומקדשי תיראו... ואיזו היא יראתו? שלא יכנס אדם להר הבית במקלו או במנעל שברגליו... או באבק שעל רגליו... ואין צריך לומר שאסור לרוק בכל הר הבית... ולא יכנס לו אלא לדבר מצוה... יוצאין מן המקדש כמו שפוסע אחר תפילה לאחוריו, כל זה ליראה מן המקדש". לכאורה יש כאן כפילות שלא לצורך: פתח תחילה "ואיזו היא יראתו?", ופתח שוב "כל זה ליראה מן המקדש". ברם לכאורה היה מקום לחשוב שמצוות יראה אע"פ שהיא מצוות עשה מתקיימת בשב ואל תעשה. כלומר, מי שאינו מתקרב למקדש כלל ואינו נמצא בסביבתו ודאי שאינו פורץ שום גדר ובכך קיים מצוה זו. אבל אין לפרש כך. מצוות יראה היא מצווה חיובית המתקיימת בקום ועשה (וכעניין מצוות יראה לגבי הורים וכן לגבי השי"ת). כלומר, רק מי שנתקרב למקום המקדש ונכנס עד למקום שמותר להיכנס ונזהר שלא לפרוץ הגבולות ומקפיד על ההלכות המוזכרות במצוות 'יראה' - כגון: מסיר נעליו לפני הכניסה, חוזר לאחוריו ביציאתו והוא הדין למי שטובל לקראת עלייתו. בכך מקיים את מצוות העשה של יראה.

וכתב שם (הלכות ה-ו): "לא יקל אדם את ראשו כנגד שער מזרחי של עזרה... מפני שהוא מכוון כנגד קדש הקודשים וכל הנכנס לעזרה יהלך בנחת במקום שמותר לו להיכנס לשם, ויראה עצמו שהוא עומד לפני האדון ה' שאמר 'זהו עיני ולבי שם כל הימים', ומהלך באימה ויראה ופחד ורעדה שנאמר 'בבית א-להים נהלך ברגש'. ואסור לכל אדם לישיב בכל העזרה... אף על פי שהמקדש היום חרב בעוונותינו חייב אדם במוראו כמו שהיה נוהג בו בבנינו. לא יכנס אלא למקום שמותר להיכנס שם, ולא ישב בעזרה, ולא יקל ראשו כנגד המזרח... שאף על פי שחרב בקדושתו עומד".

ולהלן שם (הלכה יא) הוא מסביר: "ומפתח הר הבית עד פתח העזרה שהוא שער נקנור כמחנה לוייה, ומפתח העזרה ולפנים מחנה שכינה".

אמנם בודאי התפילה בהר הבית שהוא שער השמים היא מצוה גדולה, ומקרא מלא דיבר הכתוב (מלכים א' ח, לג-לד): "ושבו אליך והודו את שמך והתפללו והתחננו אליך בבית הזה ואתה תשמע השמים".

אלא לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול, ואם ח"ו תהא תפילתו מן השפה ולחוץ וכמצות אנשים מלומדה ר"ל, מי יערוב לו שלא על כך נאמר 'מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי?' לפיכך, יזהר אדם מאוד מאוד, ולפענ"ד זאת היא אחת הסיבות שכמה גדולים נמנעו

מלהורות היתר לעלות, ואף נמנעו בעצמם לעלות מפני הפחד והיראה כי מה נורא המקום הזה. ברם, כזאת מצאנו גם במצוות כיבוד ויראה להורים. מצינו בגמרא (קידושין לא, א): "אמר ר' יוחנן, אשרי מי שלא חמאן" פירש רש"י שם: "שאי אפשר לקיים כבודם ככל הצורך והוא נענש עליהם". ברם הגמרא שם מסבירה מיד: "ר' יוחנן כי עברתו אימו – מת אביו; ילדתו – מתה אמו". כלומר, אדם שנתייתם מאביו ואמו ר"ל מתנחם בטיעון הזה שלכל הפחות לא ישל בעבירה על מצוות כיבודם ויראתם, שהרי הוא מופקע ממצוה זו. אבל אוי לו לבן-אדם כזה. כך אנו בגלותנו נתרחקנו מארצנו וממקדשנו ולא יכולנו לעלות ולעמוד לפני ה', התנחמנו בכך שהופקענו ממצוה יקרה זו – אלא שבכך על כל פנים ניצלנו מלהיכשל בעבירה על המצוה.

אולם אין ספק שרק מי שנכנס להר הבית והוא מודע כי הוא עומד לפני מחנה שכינה, מסוגל להרגיש את יראת הרוממות שנצטוינו עליה 'מקדשי תיראו'.

וכה הם דברי רבנו הגדול בספר המצוות (עשה כא): "הציווי שנצטוינו ליראה את הבית הזה הנזכר מאד מאד, עד שנקבע לו בלבנו מקום היראה וההערצה, וזו היא מוראת המקדש והוא אמרו יתעלה 'ומקדשי תיראו'".

וגם שם הוא חוזר על כך: "וזה חובה לעולם אפילו בזמננו זה שהוא חרב". וכבר הובא לעיל שבכל הזהירויות הנמנות, האדם מקיים מצוה זו.

הרי מבואר כי כאשר אדם נכנס להר ונוהג בזהירות הראויה ופורש ממקום שצריך לפרוש – אז מקיים בכך מצוות יראה, אבל אם אינו בא לשם כלל אין זה אלא כמתעלם ממצוות מורא מקדש ואין בכך לא יראה ולא כבוד. וכבר הורה לנו במשלו הנפלא (מורה ג, נא): "מי שהגיע עד כדי שנכנס לרחבת החצר ונמצא עם המלך במקום אחד והוא חצר המלך...", אשרי מי שהגיע למדרגה זו. ומאידך, אין הוא משבח את "הפונים לחצר המלך להיכנס אליו אלא שלא ראו כלל חצר המלך... הם עמי הארץ העוסקים במצוות".

אמנם יש להקפיד על ההלכות הנדרשות לעולים להר הבית, ובוודאי שמי שעולה יש לו ללמוד אותן, ואלו הן העיקריות:

(א) טבילה והקפדה מדיני חציצה – הואיל ובטומאת קרי אסור לשהות בהר הבית – לפיכך, חייב לטבול במקווה מי שרוצה לעלות להר הבית כדי להיטהר מטומאה זו. לזאת צריך טבילה וטבילה דווקא, ולא תועיל שפיכת ט' קבין שנהגו לתפילה. וצריך להקפיד שלא תהיה בגופו שום חציצה ולפני טבילתו יברך, ואל יטבול אלא פעם אחת בלבד טבילת כל גופו כראוי.

(ב) העליה במנעלי בד – בענין מנעלים כבר נתבאר שנעלי בד דינם כגרביים ולא כמנעל ובכך גם אין אבק ברגליו.

(ג) מורא מקדש בעת הליכתו – כגון אי-הפנית הראש, חוזר לאחוריו ביציאתו.

ד) כבר כתבתי בספרי שו"ת שיח נחום (סי' לח) שמי שעולה להר הבית במקומות המותרים ודאי צריך לקרוע, אך אין צורך לקרוע פעמיים על הכותל ועל הר-הבית, ויאמר הפסוק ישעיה סד, ט-י: 'בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך אבתנו היה לשרפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה'. הכל כמבואר בהלכות תעניות ה, טז. וישפוך שיחו לפני ה'.

לסיכום:

לפענ"ד העובדה שיהודים רבים אינם עולים למקום המקדש מעודדת את אויבינו לחשוב שכבר נתיאשנו ח"ו ממנו, וגם המנהיגות החלשה שלנו סבורה שלא אכפת לאף אחד אם ח"ו יוותרו על מקום מקדשנו. לפיכך, יש להוסיף בהעלאת המודעות לחורבן בית מקדשנו במעשים, וצריך לעלות להר-הבית ולהלך היכן שמותר, מתוך הקפדה הן בעת הכנות ההלכתיות לעליה, והן בעת ההליכה בהר-הבית ושמירת מורא מקדש ובכך נקיים מצות עשה 'ומקדשי תיראו'. בחסדי ד' זכינו לראות בבנין ירושלים, אולם עומדים אנו כחסרי אונים מול ההר השומם והשכינה שלא זזה משם מבודדת כי אין הבנים פוקדים את חצרות ה'. והמשורר הא-להי קורא לנו: 'בואו שעריו בתודה חצרותיו בתהלה'².

3

איסור הכנסת גויים במקום המקדש בזמן הזה הרב אליעזר יהודה וולדינברג (תרע"ו-תשס"ז) חבר בית הדין הרבני הגדול, בעל שו"ת 'ציץ אליעזר'

אות (סו) בדברינו הקודמים ביררנו על האיסור שישנו גם בזמן הזה שיהודי יכנס בשטח בית המקדש. ובזה אוסיף להעיר הערה גדולה כי קיים גם בזה"ז איסור להכניס גוים במקום המקדש החל ממקום החיל, וזאת בהתאם להלכה שנפסקה ברמב"ם בפ"ז מהל' בית הבחירה הט"ז: החיל מקודש ממנו שאין עכו"ם וטמא מת נכנסים לשם. ולא עוד אלא אפילו נכנסו מעצמן אילו היה הכח בידינו להוציאם משם (לולא חשש איבה וכו' מאו"ה) היה מן החובה לעשות זאת כפי שפוסק עוד הרמב"ם בפ"ג מהל' ביאת מקדש ה"ה: החיל משלחין ממנו עכו"ם וטמא מת ובוועלי נדות. עכ"פ יש להימנע בכל מחיר שלא לעשות איזה השתדלות שהיא לאספם ולהביאם ולשדלם שיכנסו לשם, ויעוין עוד ברמב"ם שם בהט"ז ע"ש. והכי ראיתי בשו"ת אבני נזר חיו"ד ח"ב סי' תמט שפשוט בעיניו ג"כ בכנ"ז דלמ"ד קדשה לעתיד לבוא הנכנס לתוכה חייב כגון ערל וטמא ועכו"ם ואם היה בכח לפעול שיניחו לשמור שלא יכנסו שם עכו"ם מן החובה לעשות זאת כיון דמן הדין אסור לכנס אף בזה"ז עיין שם.

והנה ראיתי בספר מגיד מראשית בקו' דרך הקודש שמביא דברים בזה בשם המהרי"ט וכותב וז"ל: והרב המהרי"ט כתב דמכניס גוי למקדש עובר משום ולפי עור לא תתן מכשול ולא זכיתי להבין את דבריו עכ"ל, וכפי הנראה היה קשה לו בזה לבעל הדרך הקודש על המהרי"ט בתרתי, ראשית, אין על הגוי עצמו איסור ומה שייך בזה לפ"ע, ושנית אין בכניסתו איסור תורה. ולפענ"ד נראה דאין בזה בכדי דחיה, די"ל דהוה סבר ליה להמהרי"ט דכשאסרו אסרו גם על הגוי בעצמו ובדומה למה שמצינו לכמה שיטות ראשונים דסברי בכזאת לגבי איסור אכילת פסח לבן נכר, כמובא במנחת חנוך מצוה יד ע"ש.

סוף ד"ה בדברינו צ"ל: והכי ראיתי להח"ס ז"ל עה"ת פ' דברים בדרוש לז' אב שבפרשו כוונת הקינה של על זה היה דוה לבנו וגו' כותב בתוך דבריו בפשיטות דקיי"ל דקדושה שניה לא בטלה והזר הקרב גם עתה יומת ושכינה לא זזה מכותל מערבי עיין שם.

(סז) בעודני מעיין בסברתי זאת מצאתי בדרך חיפושי כי בספר חזון נחום על טהרות פ"א דכלים מ"ו כותב נמי להסיר קושית הדרך הקודש ולבאר כוונת המהרי"ט בכיוון הנ"ל, דקסבר המהרי"ט שהגויים מזהרים מדרבנן שלא ליכנס למקדש ולכן כתב דהמכניס גוי למקדש עובר משום לפ"ע, ומוסיף עוד אמרים בזה וכותב וז"ל: אעפ"י שלע"ד גזרה זו לא היתה על הגויים וכו' אלא לישראל הוא שהזהירו חז"ל לנו שלא להניחם להכנס למקדש וכו' מ"מ נכוף אזנינו לדברי הרב ז"ל דגויים דומיא דטמאי מתים קתני וכו' עלה בידנו בנ"ד דלא מיבעי' בשיש הנאה לישראל באותה אמירה דאסור דאע"ג דמשום שליחות ליכא דאין שליחות לגוי ועוד אין שליח לד"ע, איסור אמירה איכא, אלא אפילו אין בו הנאה לישראל באותה כניסה אסור לומר לו שיכנס משום לפני עור מדרבנן וכדברי המהרי"ט ז"ל, ועוד דאף דאין שליח לד"ע איסורא איכא כמו שצייד בזה הרש"ך ז"ל ח"מ סי' לב ואולי י"ל דה"ה לגבי שליחות הגוי וכו' עיין שם ביתר אריכות, הרי דהגאון בעל חזון נחום ז"ל לא רצה לנטות בזה מדברי המהרי"ט ז"ל ומשכן נפשו ליישב דבריו בדרך האמורה ובהוספת כמה הלכתא גבירתא בזה.

אמנם ראה ראיתי בשו"ת יעב"ץ ח"ב סי' יז שנראה כמצדד להתיר הכנסת עכו"ם משום צערא דישראל ולומר דבכה"ג לא גזרו, אבל הרואה יראה שצייד בכזאת רק משום צערא דצורך עבודה כהדלקת מדורה בשבת משום צינה. וגם אפילו בכה"ג הסתייג לומר שאין כוונתו ע"י נכרים גמורים כ"א ע"י נכרי שקיבל עליו ז' מצות באמתלא די"ל דגר תושב אינו בכלל אותה מעלה דרבנן שעשו בגויים אף בחיל. ומאיך כותב מדעתו שם לומר חומרא גדולה שאפילו להר הבית לא היו מניחים הגויים להכנס כיעו"ש. ויש עוד הרבה לשאת ולתת בעצם דבריו שם בזה.

ואודות גזרה על עכו"ם אעפ"י שהרמב"ם בפ"ו מנחלות ה"ט פוסק דאין העכו"ם מחויב לעמוד בתקנת חכמים, מ"מ י"ל דהיינו דוקא בתקנות שמתקנים, אבל גדרים וסייגים

שעושים שפיר יכולים להחיל אותם גם על עכו"ם וכדמבאר בספר המקנה ח"א כלל ח פרט ה עיין שם.

(סח) בהאמור מתיישים דברי ספר שמש ומגן שמובא בשדי חמד מערכת ו' כלל כו אות לג שכותב להתריע על מה ששמע שיש ישראל שקונים מים בירושלים מן העכו"ם שממלאים מבור שבעזרת בהמ"ק ומצוים את השואבי מים שיביאו להם מבור זה, משום דאף אם לא נחוש לזה משום איסור מעילה מ"מ איכא ביטול מ"ע דשילוח טמאים וכו' ועוד דאפשר גם העכו"ם מוזהר שלא ליכנס למקדש והגורם לו ליכנס עובר משום לפני עור וכו'. והשד"ח מתמה שם על דבריו שהרי אין לעכו"ם שום טומאה בעולם בעודנו חי וכו' ורק מדברי סופרים שיהיו העכו"ם כזבים, ומכיון שהוא מדרבנן לא אסרו רבנן להעכו"ם עצמו, וא"כ דל מהכא איסור לפ"ע וכו' עיין שם. אבל ראה ראינו שגם רבנו המהרי"ט ז"ל מיקם קאי בפשיטות בשיטה האמורה דהעכו"ם בעצמו ג"כ מוזהר על כך וכי הישראל המשדלו עובר על לפ"ע. והגאון בעל חזון נחום ז"ל החרה להחזיק וליישב שיטתו זאת של המהרי"ט ולא הרפה ממנה, ולפלא על השד"ח ז"ל שלא ידע מזה. ועיינתי בגוף דברי הספר שמש ומגן וראיתי שגם הוא לא ידע שכוון בדבריו לדעת המהרי"ט. [ואגב, מעניין מה שהספר שם כותב, דאם יש להליץ על המנהג הוא מפני שהשואבי מים היו הגוים עניים יושבים תמיד בעזרה ובבהמ"ק והיו מתחכמים לשלחם מבית המקדש לפי שעה ע"י שהיו שוכרים אותם להביא להם מים משם ע"ש, ולמדים מזה כמה צריכים למיהדר אחרי זאת למעוט תפילה שהגוים לא יכנסו לשם, ולו יהא אפילו לפי שעה].

(סט) אלא דבהאמור לא מתורץ עדנה מה שהספר שמש ומגן שם כותב שם עוד דאיכא בזה ביטול מ"ע דשילוח טמאים, דאיה מצאנו בזה איסור תורה? אבל ראה זה מצאתי להגאון הגרצ"פ פראנק זצ"ל בקונטרסו הר צבי שכותב ליישב ולהסביר בכזאת, דנהי דעכו"ם לא בר קבולי טומאה נינהו אבל בגדיו טמאים הם ואסור להכניס כלי טמא למקדש כדמבואר בעירובין קד וברמב"ם וכו' ולכן מי שישלח נכרי להר הבית הרי הוא עובר על מ"ע דמזכר ועד נקבה תשלחו עיין שם.

וסייעתא גדולה לסברתו זאת נ"ל להביא מדברי הר"א מזרחי ז"ל על הסמ"ג ריש הל' חנוכה דמקשה שם דאיך טמאו היונים כל השמנים שבהיכל, הא גוים בחייהם לא מטמאים בשום טומאה אפי' מדרבנן בר מטומאת זיבה שגזרו עליהם וגזרה זו עדיין לא היתה בזמן הנס הזה וכו', ומתרץ דאע"ג דאינהו לא מטמאי בגדיהם מיהא מטמאי ובחזקת טומאה הם עומדים כדתניא בתוספתא דטהרות הלוקח כלים מאומני גוים והמוסר כלים לאומני גוים טמאים מדרס וטמא מת וכו' עיין שם הרי בהדיא בדומה להנ"ל.

ומכיון שזכינו לסברא נפלאה זאת, הרי ממילא תו י"ל דגם המהרי"ט ז"ל כיוון באמת ג"כ לאיסור לפ"ע מה"ת ולא רק מדרבנן, וכדמשמע מסתמיות דבריו שכותב, דהמכניס גוי

למקדש עובר משום ולפני עור, והיינו בהיות דעי"כ גורם שהעכו"ם יכניס אתו גם טומאה דאורייתא דהיינו בגדיו, ובהיות דס"ל להמהרי"ט דאזהרת התורה בזה הוא גם לעכו"ם בעצמו (וגם זה מתיישב יותר ממה שנאמר שאזהרת רבנן עליו) ולכן כתב שפיר דישאל המכניסו עובר משום לפ"ע, והיינו באמת על לפ"ע דאורייתא.

(ע) אוסיף עוד מעט מיא וקמחא בזה. דהנה אודות אי גם בזה"ז ישנה המצוה של שמירת המקדש מצינו שהרחיב בזה את הדיבור בספר משכנות לאביר יעקב ח"ב, דעת המחבר שם הוא לחיובא, והגאונים הגר"י מקוטנא והאדר"ת ז"ל ועוד הראו לו פנים לפטור, וכ"כ האבני נזר ח"ב סימן תמט שא"א לקיים מצות שמירה בזה"ז וגם ליכא חיובא, וכך העלה בזה בספר עולת תמיד והוכיח בכמה ראיות שהגם דקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקידשה לע"ל מ"מ חיוב השמירה ליכא כי אם בזמן שהי' ביהמ"ק קיים עיין שם, (אך מעיר ומתריע בחריפות בשם אביו הגאון בעל דר"ת ז"ל שאבל מעשה תועבה היא לקבוע יתידות בכותל המערבי ולתלות עליו מלבושים, או אפילו להכניס בגדים וחפצים בחורי הכותל כיעו"ש). ומה שרצוני להזכיר בזה לעניינו הוא נימוק חשוב שראיתי שכותב בזה לפטור בספר מעשי למלך על הרמב"ם בסוף הל' בית הבחירה (נוסף למ"ש בזה בפ"א מהל' ביאת מקדש ה"ז), והוא זה, דכיון דהאומות נכנסין לשם ואין בכחנו לגרשם משם, טוב לנו להעלים עין מזה, אבל אם נעמיד שומרים יהיה חיוב עלינו לעכב על האומות שלא יכנסו לשם ובאמת אין אנו יכולים לעכב א"כ הוי כאילו בידיעתנו נכנסים לשם ואיכא איסורא עיין שם. והנימוק הזה הוא נימוק חשוב מאד וראוי שניתן דעתנו עליו במיוחד כעת שבע"ה השליטה על כל השטח הקדוש בידינו הוא, ומאידיך לא נוכל לעכב את הגוים מליכנס שם מסיבה של מה יאמרו הגוים בעולם הגדול, וד"ל, לכן נהי שמוכרחים אנו לשמור על המקום מסיבה בטחונית, אבל כל מה שאפשר להיות בזה בשב ואל תעשה הרי זה יותר משובח, כי הרי ראה ראינו מהאיסור שיש גם בזה"ז מלהכניס גוים בשטח בית המקדש.³

4

כניסת נכרים להר הבית

הרב ישראל מאיר לאו

הרב הראשי לישראל ורבה של ת"א יפו

ראשי פרקים:

כתב הרמב"ם דאין גוי וטמא נכנס לחיל. לראב"ד: האיסור מדרבנן. קושית המים טהורים תי' התוי"ט דשמא חזר בו. תי' המעשה רקח. תי' ע"פ המרכבת משנה. מה האיסור לגוי להכנס למקדש? דעת הרמ"ע מפאנו והאברבנאל מדוע התירו להם בזמן הבנין. מחלוקת המהרי"ט ודרך הקודש האם האיסור גם לגוי עצמו או רק לישראל המסייע. האם איסור משום מורא מקדש או משום בגדי גוים. מחלוקת רמ"א ושי"ך האם יש איסור מסייע לגוי. הגמ' בע"ז דאין איסור לפני דלפני. מחלוקת ראשונים אם מותר להכניס עצמו לאונס. דעת האבני נזר. תי' המעיל שמואל מדוע הרגו לגוי שאכל פסחים. מסקנה.

א

פסק הרמב"ם (בהלכות בית הבחירה פ"ז הלכה טז). החיל מקודש ממנו שאין עכו"ם וטמא מת ובוועל נדה נכנסים לשם עכ"ל. וכתב הראב"ד בהשגות, אמר אברהם אף זה מדבריהם, עכ"ל, ומקורם הוא במשנה במסכת כלים (פ"א מ"ח), החיל מקודש ממנו שאין עובדי כוכבים וטמא מת נכנסים לשם. וכתב שם הר"ש שהאיסור הוא מדרבנן. דמדאורייתא אפילו בעזרת נשים שרי, שכל זה מחנה לוויה עד עזרת ישראל ששם שער ניקנור, וכן הוא בפירוש הרא"ש שם ובפירוש הר"ע ברטנורא. ובהגהות הגר"א שם (אות א) כתב שכן הוא בהדיא בתוספתא (כלים ב"ק פ"א הלכה ז) שהחיל ועזרת נשים טמאים שנכנסו לשם פטורים (וע"ע באליהו רבא שם).

אמנם דעת הרמב"ם בזה צ"ב, דהנה כתב בפירוש המשניות שם, כבר ביארו בתוספתא (כלים ב"ק פ"א הל' ז) ואמרו החיל ועזרת נשים מעלה יתירה בבית העולמים והטמאים שנכנסו לשם פטורים וכו'. ובתוספתא (פ"א) נכנסו מצורעים לפני מן החומה לוקין את הארבעים, זבים חזבות נדות ויולדות להר הבית לוקין שמונים. ואמרו הנה חומה ירצה בו חומת ירושלים וכו'. ושיעור זאת הברייתא אצלי שמצורע שנכנס להר הבית או זב שנכנס לחיל לוקין שמונים וכו', עכ"ל.

והנה לכאורה דברי הרמב"ם צריכים עיון רב, שהרי פתח ואמר שהחיל רק מעלה בעלמא, א"כ אמאי ילקה שמונים, והלא לא עבר רק מחנה אחד שהוזהר עליו, דהיינו מחנה לוויה. וכבר עמד בקושיא זו בספר מים טהורים בכלים שם (בחלק חריפותא דנהרא ס"ק ג דף ג

טור ב מדפה"ס), והביא שם בהגהה את לשון הרמב"ם שהבאנו לעיל שכתב החיל מקודש ממנו שאין עכו"ם וטמא מת ובוועל נדה נכנס לשם (וע"ע בפ"ג מביאת מקדש ה"ה) ולא הזכיר שזהו מדבריהם כמו שהזכיר להלן (בהל' יז) בדין טבול יום בעזרת נשים, אבל הראב"ד שהבאנו לעיל הרגיש בזה וכתב, א"א אף זה מדבריהם. ועכ"פ דברי הרמב"ם בפיה"מ תמוהים, וכתב בספר מים טהורים ליישב דאולי הר"מ כאן באומרו זב שנכנס לחיל לא על החיל שנזכר במשנתנו רמז, רק להחיל הנזכר במקרא בפסוק "ויאבל חיל וחומה" (עיין בפסחים פו, א) שורא ובר שורא, ופירש"י שם חומה קטנה לפניו מן חומה גדולה וכו' עכ"ל. וכתב התו"ט במסכת מדות (פ"ב מ"ג ד"ה גבוה י' טפחים) שהחיל שבכתוב הוא מבפנים לחומת עזרה ע"ש (ועיין בלשון הר"ש, הרע"ב והתו"ט במסכת פרה פ"ג מ"ג), ולזה הטמאים שנכנסו לשם עברו אדאורייתא. ושוב העלה דאפשר שהרמב"ם בחבורו חזר בו ממה שכתב בפירוש המשנה, ולכך לא הזכיר בחיבורו דין זה שנכנס לחיל שלוקה שמונים. וראה גם בספר מעשה רקח (למוהר"מ רקח) בהל' בית הבחירה שם שכתב ג"כ דכוונת הראב"ד בכותבו, אף זה מדבריהם - ר"ל דכיון שהרמב"ם בעצמו פירש להלן לגבי טבוי" בעזרת נשים דהוי מדבריהם, וא"כ הו"ל לפרש גם כאן. ולכן א"ש שלא השיג הראב"ד על הרמב"ם (הלכות ביאת מקדש פ"ג הלכה ה) שגם שם לא הזכיר הר"מ דזה מדבריהם - דשם באמת לא הוצרך הרמב"ם לפרש זאת, דהלא הקדים שם דאפ"י מת עצמו מותר מן התורה בכל מחנה לוייה.

וביישוב דעת הרמב"ם מדוע באמת לא פירש כאן דזה מעלה מדבריהם, תירץ במרכבת המשנה (הלכות בית הבחירה כאן) שבאמת גם הרמב"ם ס"ל דהיא מעלה וכדבריו בפירוש המשנה, והיינו מה שכתב להלן (הי"ז) דטמא מת שנכנס לעזרת נשים אינו חייב חטאת דהוי מדברי סופרים וכל שכן טמא מת שנכנס לחיל דפטור, והרי כבר כתב רבנו לעיל (הל' יא) שלא החיל מעלה עכ"ל, וכע"ז כתב בהר המוריה (כאן ס"ק לח).

וע"ע במרכבת המשנה (בפ"ג מביאת מקדש ה"ט) שרמז לדבריו כאן, שבא לתרץ קושית הכס"מ (שם) שהיה להרמב"ם שם לכתוב טמא מת שנכנס לחיל או טבוי" שנכנס לעזרת נשים, כמו שהוא במשנה בפ"ק דכלים, ושכן שנינו עוד בתוספתא, כתבה הרמב"ם בפירוש המשנה בכלים שם דהחיל ועזרת נשים מעלה יתירה בבית עולמים והטמאים שנכנסו לשם פטורים, ע"כ. ואף על פי דמשמע מלשון רש"י ביומא (מד, ב ד"ה מעלות) דס"ל דגם מעלת החיל הוא מן התורה (וע"ע בר"ש כלים פ"א סוף מ"ט). אך כאמור ס"ל להרמב"ם ולהראב"ד דמעלת החיל היא רק מדרבנן, וכ"כ התו"י ביומא (שם ד"ה מעלות) ונחלקו על רש"י הנ"ל. וכן ס"ל להרמב"ן בספר המצוות (ל"ת עג) וכ"כ הרשב"א והריטב"א (ביבמות ז, ב) ולשיטתם אף על פי שבמדרש רבה (פ' נשא ז, ח) ובספרי ובספרי זוטא, יש לימודים במעלת החיל, ומשמע שחשיבות החיל מדאורייתא, זה אינו אלא אסמכתא, וכמבואר במאורות הגר"א

לכלים (פ"א מ"ח) ובאמבוהא דספרי שם, אך מ"מ נראה שרש"י הבין בדעת המדרשים הנ"ל שזה דרשה גמורה, וגם אם אינו דרשה גמורה זה מדאורייתא משום הלכה למשה מסיני. עוד כתב הר"ש בכלים שם (בד"ה הר הבית), ועובדי כוכבים נמי אף על פי שגזרו עליהם שיהיו כזבים לכל דבריהם כדאיתא בפרק בנות כותים (גדה לד, א) – לענין שילוח מחנות לא גזרו עליהם אלא כטמאי מתים ע"כ. וכ"ה בפ"י הרא"ש וברע"ב שם. ויעויין בספר מים טהורים לסדר טהרות בכלים שם (בחלק נהרא ופשטא דף ג טור א מדפה"ס) שכתב ע"ז דמשמע להרא"ש והרע"ב כן מסתימת לשון רבנו הקדוש שהעכו"ם בין גדול ובין קטן נכנס לפנים ממחיצת הזבין. אולם בלשון הר"מ אין הענין מבואר לא בפירושו ולא בחבורו, ואפשר לומר כי דעת הר"מ ז"ל כי תנא דמתני' רמז על עכו"ם קטן פחות מט' שנים שעדיין לא חל עליו גזרת טומאת זבים (עיין פתיחה אות לט).

אך גם אי נימא שנכרים מותרים להכנס להר הבית כבר כתבו בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' צח) ובספר דרך הקודש (בסו"ס מגיד מראשית דף ט, ב) דהטעם שהתירו להם להכנס להר הבית – הוא כדי שהנכרי שיבוא מארץ רחוקה להתפלל, יכנס להר הבית ועיניו יביא למחנה שכינה לכוין למקום וכדי שיראו כבוד ה' (ועיין משך חכמה פ' וזאת הברכה בפסוק "עמים הר יקראו") וגדולה מזו מצינו להאברבנאל בפירושו ליחזקאל (מב, ה) דאף בעזרת נשים הותר להם להכנס באם מטרם להתפלל ולהודות לאלקי ישראל (ולא כדי לראות יופי הבנין) ולא עוד אלא שבמקרה זה ייחדו להם אפי' מקום להתפלל ע"ש (וע"ע ביאור דבריו בספר בית מדות עמ' קלו ועיין תוי"ט מדות פ"ב מ"ג). אך בזמננו דחרב המקדש בעווננו וכל מטרם לבוא לבית התיפלה שלהם שנבנה על חורבות מקדשנו, אין כל היתר בדבר.

ב

ויש לדון במהות האיסור על הנכרים להכנס לחיל, האם האיסור הוא על הנכרי עצמו, או שחיוב הוא על ישראל לשמור שלא יכנסו נכרים לחיל. והנ"מ היא במי שהכניס נכרי לחיל האם עובר בלאו של לפני עור, דאם יש איסור על הנכרי, הרי שהמכשילו עובר בלאו דאורייתא של "לפני עור", ואף שהאיסור על הנכרי הוא מדרבנן, מ"מ לא גרע ממכשול דעלמא דעובר על "לפני עור" וכפי שהוכיח המנחת חינוך (מצוה רלב ס"ק ד ד"ה נסתפקתי) שהמכשיל באיסור דרבנן, עבר על לאו דאורייתא, (וע"ע בספר דברי חכמים להגאון השדי חמד סימן לו) אבל אם אין איסור על העכו"ם, וכל האיסור הוא רק על הישראל, הרי עבר הישראל על איסור מדרבנן של שילוח טמאים וגויים, אך לא עבר אדאורייתא.

ומצאתי שבנידון זה דנו גדולי האחרונים, דבספר דרך הקודש (ד"ה וטעם וד"ה ואפשר) הביא את דברי המהרי"ט הסובר שישראל המכניס עבר על איסור לפני עור, ומוכח דעתו

שיש איסור על העכו"ם, ובעל הדרך הקודש עצמו חלק עליו וכתב שלא נראו דבריו, וכוונתו שהאיסור אינו על העכו"ם אלא על הישראל וכדברינו.

ובספר חזון נחום (כלים פ"א משנה ו) כתב ג"כ להקשות על המהרי"ט, ומסקנתו דמ"מ ניכוף ראשינו לשיטת המהרי"ט. וכן דן בשדי חמד (כללים מערכת וא"ו כלל כו ס"ק לג), ואחר שהביא דעת הברכי יוסף (חו"מ סימן ט אות ג) שהעלה לאיסור, ועכ"פ מדרבנן, דעת השדי חמד עצמו להיתר, והטעם דהואיל שאין העכו"ם מקבל טומאה מן התורה וכל טומאתו כזב היא מדרבנן, ממילא לא יתכן לומר שיש איסור תורה להכניסו.

אמנם יש לדון שאסור להכניסו מן התורה מחמת שני איסורים, דבספר מקדש מלך (דף לד, קעד ו-ריז) כתב הגרצ"פ פראנק זצ"ל לאסור גם מצד מורא מקדש, וגם מצד בגדי עכו"ם. שהרי מבואר בערובין (קד, ב) שהמכניס כלי טמא למקדש חייב. כיון שבגדי העכו"ם טמאים הם, ממילא כשמכניס היהודי את הנכרי עבר על איסור תורה מחמת בגדי העכו"ם (והאריך בדבריו עמיתי הגר"א בקשי דורון שליט"א בקובץ תחומין יד ונדפס אח"כ גם בספרו בנין אב ח"ג סי' נא). ולפי"ז יוצא שבנידון דידן יש לאסור מצד לפני עור, וחיוב מורא מקדש, ומצות שילוח טמאים שמוטל עלינו לשלחם ממחנה לוייה.

והנה ברמ"א שו"ע יו"ד (סי' קנא ס"א) מבואר שאיסור לפני עור בעכו"ם הוא דוקא כשאינו יכול להכשל לבדו במכשול, אבל אם יכול לעבור על האיסור גם ללא עזרת היהודי, מותר לעזור ולמכור להם דבר איסור, ואף על פי שיש מחמירים, נהגו להקל כסברא ראשונה. ובעל נפש יחמיר לעצמו. והש"ך שם (סק"ו) חלק ע"ז ודעתו שבעכו"ם אין איסור מסייע, כיון שאין מצווים להפרישו, וא"כ בנידוננו, שבעו"ה הם יכולים לבוא ולבקר בהר הבית גם ללא סיוע מיהודי, דמי לחד עברא דנהרא, וליכא חיוב להפרישו מן העבירה.

ועוד, גם ביש איסור לפני עור, מבואר בגמרא בעבודה זרה (יד, א) דעל לפני עור מצווים, ואין מצווים בלפני דלפני עור, וממילא כאשר מביאים את הנכרי לארץ ישראל, ולא מביאים אותו בידיים לחיל, הוי לפני דלפני, ואין בזה חיוב להפרישו (וע"ע בפתחי תשובה סי' קנא סק"א ובאחרונים). וממילא אף אם יש איסור על הנכרי להכנס להר הבית. מ"מ אין לאסור להביאו לשם משום דהוי לפני דלפני, אמנם פה הרי כבר כתב הש"ך דזה כחד עברא דנהרא. וכה"ג אין כלל לפני עור, וכנ"ל.

והנה ידוע מה שהכריעו כל הפוסקים כדעת הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"ו הלכה טז) דקדושת המקדש לא בטלה וכמבואר במג"א (סי' תקסא ס"ק ב) ובשו"ת דברי אמת (קונט' י סי' ר) ובשו"ת בנין ציון (ח"א סי' ב) ועוד, וראה עוד אריכות בנדון זה למרן הגראי"ה קוק זצ"ל בספרו שו"ת משפט כהן (סי' צו) ובשו"ת ציץ אליעזר (ה"י סי' א-ב-ה) ובשו"ת מנחת יצחק (ה"ה סי' א וח"ו סי' קלב) ועוד במה שהאריכו טובא רבים ראשונים ואחרונים. וע"ע במנחת חינוך (מצוה רפד ס"ק כג בהוצאת מכון ירושלים) דאף לדעת הראב"ד דס"ל

דקדושת המקדש לא קידשה לעת"ל ונתבטלה קדושת המקדש החמורה עם חורבן הבית, מ"מ קדושת הר הבית הקלה לא בטלה לגבי כמה דברים.

ומעתה מצד מצות מורא מקדש ומצות שילוח טמאים עדיין יש לדון שהרי מצוה זו נוהגת גם בזמננו, ומוטל עלינו לשלח נכרים וטמאים מהמקדש, אלא שאנו אנוסים בדבר שאין ידינו תקיפה.

ויש לדון בזה במחלוקת הראשונים בשבת (יט, א) האם מותר לאדם להכניס את עצמו למצב של אונס, והבעל המאור אוסר, וכדבריו פסק בשו"ע או"ח (סי' רמח א-ב) שאסור להפליג בספינה בתוך שלושה ימים קודם שבת, כשיודע שיצטרך לחלל שבת (עיין שם במשנ"ב ס"ק ח, וכבר הארכתי בביאור ענין זה גבי הצלת גר שמל ולא טבל, לעיל בסי' ס וסי' סג).

וממילא בנידון דידן, כשמביא נכרי לארץ ישראל ויודע שדעתו לבקר בהר הבית, ואז לא יוכל למונעו מכך אף על פי שאינו דומה ממש למכניס עצמו למצב של אונס, בודאי מן הראוי שלא לסייע לזה.

ועיין גם בשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' תמט אות ה) שכתב, אולם יש לפרש שחיוב השמירה בבית המקדש, שלא יבוא שם מי שאסור לו לבוא. ולמ"ד קידשה לעתיד לבוא, אף בזמן הזה הנכנס לתוכה חייב, כגון ערל וטמא ועכו"ם וכו'. מ"מ שוב הוי כבוד המקדש שלא כל הרוצה לכנוס יכנוס, וזה שייך אף בזמן הזה, ולא מיבעיא אם היה כח לפעול אצל הסולטן שיניחו לשמור שלא יכנס שם עכו"ם וכו', כיון דמן הדין אסור לכנוס שם אף בזמן הזה, עיין שם באריכות.

ומן הראוי להעתיק כאן מדברי הגאון הירושלמי רבי שמואל אהרן יודלביץ זצ"ל בספרו מעיל שמואל עמ"ס פסחים אודות דברי הגמ' (ג, ב), שהוא ארמאה דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים וכו' בדקו בתריה ואשכחוהו דארמאה הוא וקטלוהו, וכבר עמדו על כך המפרשים דאמאי קטלוהו. וכתב ע"ז במעיל שמואל ז"ל: "ונראה הטעם דקטלוהו משום דנכנס לעזרה בשעת הקרבת הפסח, דהנה תנן במס' כלים (פ"א מ"ח) החיל מקודש ממנו שאין נכרי וטמא מת נכנסים לשם, והנה אינו מבואר שם מה היה דינו של נכרי שעבר ונכנס לפנים ממחיצתו. אולם בחוברות אבני זכרון אות תשכ"ה מביא דבר מעניין ז"ל, ה"ר נתן זלמן הלוי ספיר ז"ל יליד ירושלם בנו בעל אבן ספיר מספר לנו בלבנון שנה שמינית תרל"ב: זה לא כביר חפרו הבונים בהר הבית וימצאו אבן אחת גדולה ג' על ג' אמות ועליה חקוק בכתב ולשון יונית העתיקה "מפה והלאה לא תדרוך כף רגל איש נכרי ואשר לא ישמע אל הפקודה הזאת עונו ישא ודמו בראשו" ושם באבני זכרון מודפס תמונת האבן העתיקה הזאת חקוק בכתב הנ"ל. עוד מביא שם כי מדברי יוסף הכהן יוצא כי הורדוס צוה לחקוק אזהרה הנ"ל על האבן הזאת, יוצא לנו מזה דנכרי שהיה נכנס לפנים ממחיצתו היו הורגין אותו, וכן הרגו להוא ארמאה שנכנס בעזרה בשעת הקרבת הפסח. ועדיין יש לשאול הלא נכרי לא נצטווה על

קדושת המקדש ולמה היו הורגין לנכרי הנכנס לפנים ממחיצתו, וי"ל היות דהורדוס צוה לחקוק אזהרה זו יתכן שגם מחוק המלכות הוזהרו מגשת אל הקודש והחוק הוא שקבע להם עונש מוות. עוד י"ל דמדין שמירת המקדש מוטל על הכהנים למנוע איש נכרי מלבוא אל מקדש ד' דאין זה כבוד הבית שערל נכרי ידרוך שם, וכדי שייראו קבעו והזהירו בעונש מוות לנכרי שיבוא אל הקודש. אולם עדיין קשה, כיון דנכרי אינו מצווה על שמירת המקדש ולא שייך בזה לומר אזהרתן זו היא מיתתן ואמאי מגיע להם עונש מוות, ונראה דלכן כתב רש"י דפקוח נפש דוחה מצוות התורה משום דחביבה נפשו של ישראל לפני הקדוש ברוך הוא. כל זה בישראל דכתיב "וחי בהם", אבל בבני נח דלא כתיב בהם וחי בהם אין דין פקו"נ בב"נ, ויהרג ולא יעבור על המצוה, דהמצוה יקרה מנפש ב"נ. והנה לפנינו מצות שמירת המקדש ומילוי מצוה זאת כדי שייראו מגשת אל הקודש תלוי בקביעת עונש מוות, אם מותר לקבוע עונש מוות תלוי בזה, דאם המצוה יקרה יותר מהנפש של האדם אז כדי שיהיה מילוי המצוה בשלמות מותר להפקיר נפש האדם עבור המצוה אולם אם נפש האדם יקרה יותר מן המצוה אין להפקיר נפש האדם בשביל המצוה שיהיה עי"ז מילוי המצוה בשלמות, לכן נפש של ישראל דחביבה יותר מן המצוה אין לקבוע עונש מוות לישראל זר הבא אל הקודש, אבל נכרי דמצוה עדיפא יותר מנפשו מותר להפקיר נפשו בשביל מילוי המצוה שיהיה בשלמות.

היוצא מדברינו דקטלוהו לההוא ארמאה משום שנכנס לעזרה" עכ"ד המעיל שמואל. ופוק חזי עד היכן הדברים מגיעים – ממה שהביא בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' ז) אודות מנהגם של יראים ושלמים ממשיכי מסורת של זקני ירושלים ומונעים עצמם מליכנס בשטח הפנוי שבין חומת הר הבית כיום לבין חומת העיר שבצד הדרומי – והביא עוד עובדא שברחו ב' שוורים מבית המטבחים ועלו אל השביל שבמקצוע דרומית מזרחית שמאחורי חומת הר הבית ואסר רבה של ירושלים הגאון רבי שמואל סלנט אפילו לשלוח את השומר הנכרי לשם לתופסם ולהביאם, והתיר רק זאת לצעוק ולגעור בו מדוע לא שמר היטב על השוורים כדי שמעצמו יבין מה עליו לעשות ע"ש.

מסקנה: עכ"פ מבואר דמלבד מצות מורא מקדש ומצות שילוח טמאים שמוטלות עלינו בזמן הזה, קיימת חובת שמירה על מורא מקדש, שלדעת האבני נזר נוהגת בזמן הזה. ועל כן בודאי שאין לעודד שיבואו גויים באופן שידוע בודאי שיבואו לבקר בהר הבית. וכשאין ידוע אם דעתם בעת שבאים לארץ, לבקר בהר הבית, אין איסור להביאם לבקר בארץ ישראל.⁴

5

שמירת המקדש
הרב יעקב אריאל
רבה של רמת־גן

הצגת הבעיה

כידוע כניסה למקום הר הבית בטומאה ובבגדים שאינם הולמים אסורים מדאורייתא גם בזה"ז. השאלה האם כדאי, האם מותר או שמה אסור להעמיד שומרים שידאגו לקדושת המקום?

א. שיטת האבני נזר

האבני נזר (יו"ד סי' תמט) אוסר להעמיד שומרים על הר הבית בזה"ז, משום שלדעתו שמירה נחשבת לעבודה ועבודה טעונה בגדי כהונה וטהרה ובה"ז אין לנו בגדי כהונה וכולנו טמאי מתים. ואע"פ שהשומרים עומדים מחוץ להר הבית, הדבר דומה לעומד בחוץ ומהפך בצינורא באברים הנמצאים על המזבח, שחייב לדעת הראב"ד (הל' ביאת מקדש פ"ד ה"ד). וה"ה גם כאן, השומרים העומדים בחוץ נחשבים למי שעושים עבודה בפנים. נימוק אחר לאסור את השמירה על הר הבית בזה"ז לדעתו, שהשמירה חייבת להיעשות במשמרות המסודרים מימי שמואל ודוד וכיום אין לנו כהן המכיר את משמרתו. וכהן העובד שלא במשמרתו חייב מיתה, כמו שמצינו במשורר ששיער. מסקנתו היא שלדעת הרמב"ם שמירה היא עבודה ואסורה בזה"ז ולדעת הרא"ש היא אינה עבודה ומותרת בזה"ז, אלא שספיקא דאורייתא לחומרא ולמעשה השמירה אסורה.

ב. שמירה כעבודת פנים

הנחתו של האב"ן ששמירה היא עבודת פנים צ"ע לענ"ד. אין השמירה דומה למהפך בצינורא. המהפך בצינורא אכן עושה עבודת פנים, שהרי האברים נמצאים בפנים על המזבח והם מתהפכים ע"י המהפך בצינורא העומד בחוץ. מה שא"כ השומר. כל עבודתו היא בשמירתו וזו נעשית כולה בחוץ ואין בה שום דבר הנעשה בפנים. כנראה סבר האב"ן שהשמירה היא על הנעשה במקדש בפנים ולכן היא עבודת פנים. אך הרמב"ם כתב (הלכות בית הבחירה פ"ח ה"א): "שמירת המקדש מצות עשה, ואע"פ שאין שם פחד מאויבים ולא מליסטים, שאין שמירתו אלא כבוד לו, אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין..." מבואר מדבריו שעיקר השמירה הוא בחוץ דווקא שכל הבא אל המקדש יראה את משמר הכבוד העומד בחוץ ובכך יכבד את המקדש; ואינה צורך פנים.

לדעת הרא"ש (פ"א מ"א) מטרת השמירה למנוע הסחת דעת מן המקדש. ולדעתו, אפשר לומר שהשמירה היא צורך פנים. ויש לדייק זאת גם מדבריו שהשמירה היא גם ביום וגם בלילה. ובשלמא בלילה יש צורך בשמירה, כי בלילה אין עבודה במקדש ולכן יש צורך בשמירה כדי שלא תהיה הסחת דעת מהמקדש. אך ביום שהכוהנים בעבודתם ודעתם נתונה בה ואין הסחת דעת א"כ שמירה למה? אלא ע"כ מטרת השמירה דומה למה שמצינו במעמדות, שאנשי המעמד עמדו על הקורבן בשעת הקרבתו, גם לשומרים יש תפקיד דומה, לעמוד על משמר העבודה. כי הכוהנים טרודים בעבודתם ומרוב טרדתם בפרטי העבודה הם עלולים להסיח דעתם ממנה. ולכן יש צורך בשומרים אחרים שאינם טרודים בעבודה שישמרו ולא יסיחו דעתם מעבודת המקדש. וא"כ השמירה היא צורך עבודת פנים.¹

אולם בזה"ז בעוונותינו אין עבודה במקדש ולשמירה אין שום תפקיד של צורך פנים. והאב"נ עצמו כותב שבימינו מטרת השמירה היא רק כדי למנוע מטמאים זרים להיכנס למקדש וא"כ גם לדעתו אין כיום השמירה צורך עבודת פנים וא"כ אינה עבודה.

גם הגר"א פירש את השמירה באופן דומה, אלא שלדעתו התורה עצמה כתבה שהשמירה גם בזמן המקדש נועדה למנוע כניסת זרים למקדש שנאמר (במדבר יח, ז): "ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם עבדת מתנה אתן את כהונתכם והזר הקרב יומת". וא"כ אין כאן צורך פנים.

ג. מטרת השמירה

אלא שיש להעיר על הגר"א מהגמ' (תמיד כו ע"א): "מנא ה"מ? אמר אביי: אמר קרא (במדבר ג, לח) והחונים לפני המשכן קדמה לפני אוהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל".

פסוק זה רק מציין את השמירה אך לא את מטרתה ומדוע לא הביאה הגמ' את הפסוק שהגר"א הביא מפרשת קורח שבו מצוינות גם מצוות השמירה וגם מטרתה למנוע כניסת זרים? אלא ע"כ מהגמ' מוכח, או כהרא"ש, שמטרת השמירה העיקרית היא מניעת הסחת דעת, או כהרמב"ם, משום כבוד המקדש. אך מאחר והתורה מכנה זאת כשמירה יש לה גם מטרה נוספת, לשמור על המקדש מכניסתם של זרים. וכוונת התורה בפרשת קורח לומר שמכיוון שיש צורך למנוע כניסתם של זרים (בפרט אחרי שקורח ועדתו רצו להקטיר קטורת

ג. הקטרת אברים ופדרים לא הייתה קבועה ולדעת הרמב"ם היא הייתה צריכה להיעשות עד חצות.
 ד. אך האב"נ עצמו הוכיח להפך, שהרמב"ם סובר שהשמירה היא עבודה מהכוהנים שהיו לבושים בגדי כהונה בזמן השמירה ולדעתו אסור לכהן לחגור אבנט של כלאיים אלא בשעת עבודתו. והרא"ש סובר ששמירה אינה עבודה מזה שגם קטנים השתתפו בשמירה. וצ"ע ועיין להלן.

במקדש) הטילה התורה את השמירה על הכוהנים, שבלאו הכי נמצאו במקום, גם למטרות אחרות. וסברה כעין זו כתב האב"ן לעניין שמירה מגנבים. מטרת השמירה העיקרית לא הייתה למנוע גנבות. אך מאחר והשומרים כבר נמצאים במקום תפקידם כ"שומרים" הוא גם למנוע גנבות. ומכיוון שעיקר מטרתה של השמירה בזמן המקדש היא לא מניעת כניסתם של זרים וטמאים, והיום זוהי מטרתה הבלעדית, אין השמירה בזה"ז דומה לשמירה בזמן המקדש. ולכן גם אם נגדיר את השמירה בזמן המקדש כעבודה, הרי בזה"ז זוהי שמירה אחרת ואינה עבודה.

מיהו ייתכן להבחין בין הרמב"ם לבין הרא"ש. לדעת הרא"ש, שמטרתה העיקרית של השמירה הייתה מניעת הסחת דעת מהמקדש, בימינו אין זו מטרתה והשמירה אינה עבודה. אך לדעת הרמב"ם שמטרת השמירה היא כבוד המקדש יש מקום לומר שגם בימינו יש לכבד את מקום המקדש ולהעמיד עליו משמר כבוד. וא"כ גם בימינו זו אותה עבודה שהייתה בזמן המקדש. אם כי נלע"ד שאע"פ שיש מצוה לכבד את מקום המקדש גם בזה"ז, אין זה אותו כבוד. שהרי לדאבונו גלה כבוד מישראל ובהמ"ק שמם וחרב. משמר כבוד לפלטרין חרב אינו ממש כבוד, אלא רק זכר לכבוד שהיה בעבר, או ציפייה לכבוד שיהיה אי"ה בעתיד הקרוב. ובודאי שאין בשמירה בזה"ז צורך פנים, שהרי הפנים לצערנו אינו מכובד, השמירה היא צורך חוץ בלבד, כדי להדגיש שתחומי המקדש ראויים לכבוד גם בהעדר בית מקדש. וא"כ אין זו עבודה. וצ"ע.

ואכן החינוך (מצווה שפח) כתב שמצווה זו אינה נוהגת אלא בזמן הבית. ומבואר בדבריו שבזה"ז אין מקום לאותה שמירה שהייתה בזמן המקדש. ואם יש כיום מקום לשמירה הרי מטרותיה שונות ואין להגדירה כעבודת המקדש כפי שהייתה בזמן המקדש. ובספר צמח יהודה (להגרי"ז סגל סי' קלח) דייק כן גם מלשון הרמב"ם בסהמ"צ (מצווה כב) שכתב: גדולת ההיכל ורוממותו הם השומרים המסודרים עליו. משמע שכשהיכל חרב אין מקום לאותה שמירת כבוד.

ד. טהרת המקדש

ועדיין יש מקום לומר ששמירה בחוץ למניעת כניסתם של זרים וטמאים היא צורך פנים. כי המצוה היא לשמור על טהרת המקדש. כלומר זהו חיוב חפצא וכפי שהתורה ניסחה את האיסור: "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש". כלומר האיסור הוא לא רק בכניסה בטומאה למקדש, אלא חובתנו לשמור על טהרתו של המקדש לבל תטמא. ואע"פ

ה. אם כי י"ל שמהגמ' הביאה את הפסוק המוקדם, למרות שהפסוק המאוחר מלמדנו יותר, או משום שבפסוק המאוחר הוזכרו רק הכוהנים בעוד שבפסוק המוקדם הוזכר גם משה, דהיינו הלוויים.

שאין המקום מקבל טומאה, אולם הימצאותה של טומאה במקדש פוגמת את קדושתו. וא"כ מניעת כניסתם של טמאים למקדש היא צורך פנים ויש בה אולי מעין עבודה. ואולי יש להביא ראיה שעיקר המצוה הוא סילוק הטומאה מן המקדש ולא רק איסור כניסה בטומאה מהגמ' (עירובין קד ע"ב): "שרץ שנמצא במקדש כהן מוציאו בהמינו שלא לשהות את הטומאה, דברי רבי יוחנן בן ברוקה. רבי יהודה אומר: בצבת של עץ, שלא לרבות את הטומאה".

מלשון המשנה משמע שהאיסור הוא בהשהיית הטומאה במקדש. ואף ר' יהודה שאוסר את הוצאתה בהמינו, למרות שזו הדרך המהירה ביותר, מסכים להנחתו של ריב"ב שיש איסור בהשהיית הטומאה אלא שלדעתו אין הצדקה להרבות טומאה ע"מ להוציא טומאה. וכן משמע מלשון הרמב"ם (הלכות ביאת המקדש פ"ג הט"ז): "המכניס שרץ וכיוצא בו במקדש או שהכניס אדם טמא למקדש הרי זה חייב כרת שהרי טימא מקדשה". ועוד שם במסכת עירובין (קה ע"א): "מצוה בתמימים, אין שם תמימים – נכנסין בעלי מומין. מצוה בטהורין, אין שם טהורין – נכנסין טמאין".

ואם האיסור הוא הכניסה בטומאה, מה ההיגיון להכניס טומאה נוספת ע"מ להוציא טומאה קיימת? הטומאה הקיימת מכבר אין בה מעשה ואילו הכנסת הטומאה החדשה היא בקום ועשה! אך אם נאמר שהמצוה היא שלא תהיה טומאה במקדש, הימצאות הטומאה במקדש חמורה יותר מהכנסתה של טומאה ע"מ לטהר את המקדש. ועיין שם בגמ' שהוצאת טומאה הושוותה לתיקון בדק הבית. וכן פסק הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"ז הכ"ג): "בשעה שנכנסין הבנאים לבנות ולתקן בהיכל או להוציא משם את הטומאה, מצוה שיהיו הנכנסין כוהנים תמימים... מצוה בטהורים, לא מצאו טהורים יכנסו טמאים". משמע שטיהור המקדש מטומאתו שווה לתיקונו ושניהם חלים על החפצא של המקדש.

ואע"פ שמי שנכנס דרך גגות פטור, ולכאורה צריך להתחייב מדין הימצאותו בטומאה במקדש, מה גם שעשה מעשה בכניסתו? י"ל שהתורה לא חייבה אדם טמא על הימצאותו במקדש אלא רק כשנכנס דרך ביאה ולא כשנכנס דרך גגות. אולם לא הכניסה היא עיקר האיסור, היא אינה אלא תנאי בחיוב. והראיה שגם טומאה שנכנסה מאליה, כגון שרץ שמת במקדש, מצוה להוציאה, אפילו ע"י טמאים.

וכן כתב הגר"ח בחידושו המשוכפלים. הרמב"ם פסק שמחוסר כיפורים שנכנס למקדש פטור, מאידך הוא פסק שמחוסר כיפורים שאכל קדשים חייב. וחילק הגר"ח, שאכילת קדשים אסורה מצד הגברא, שאסור לאדם טמא, וה"ה למחוסר כיפורים שעדיין לא טהור לגמרי, לאכול קדשים. מה שא"כ בביאת מקדש, שם האיסור מצד החפצא, שאסור לטמא את המקדש, ומחוסר כיפורים שאינו טמא גמור אינו מטמא את המקדש, לכן פטור. ולפי"ז י"ל ששמירת המקדש בחוץ כדי למנוע את טומאתו בפנים היא עבודה צורך פנים.

ואעפ"כ מסתבר לומר שמניעת כניסתם של טמאים זרים אינה עבודה, כי אין בה מעשה. והאב"נ עצמו הביא ממס' ב"מ (צג ע"א) שמשמר אינו נחשב לעושה מעשה. אלא שהוא הסתפק שמה בקדשים יושב ושומר כעושה מעשה דמי. וצ"ע.

ה. גדרי עבודה

ועצם המושג "עבודה" צ"ע. לא כל דבר שהכוהנים חייבים לעשות נחשב לעבודה. לדוגמא, אכילת תרומה. נאמר בגמ' (פסחים עב ע"ב): "מעשה ברבי טרפון שלא בא אמש לבית המדרש. לשחרית מצאו רבן גמליאל, אמר לו: מפני מה לא באת אמש לבית המדרש? אמר לו: עבודה עבדתי. אמר לו: כל דברך אינן אלא דברי תימה, וכי עבודה בזמן הזה מניין? – אמר לו: הרי הוא אומר עבודת מתנה אתן את כהונתכם והזר הקרב יומת – עשו אכילת תרומה בגבולין כעבודת בית המקדש".

האם לאכילת תרומה יש גדרי עבודה לכל דבר? הרי תרומה מותרת לכוהנים בעלי מומין, לנשיהם ולעבדיהם הכנענים ואף לבהמותיהם. וכן אין צורך בבגדי כהונה כדי לאוכלה והיא נאכלת בגבולין! ואע"פ שהתורה כינתה אותה בשם "עבודה" אינה עבודה ממש.

וכן שירת הלוויים מכוונה בשם "עבודה" והרמב"ם (הלכות כלי המקדש פ"ג ה"ו) אף מתיר משום כך נגינה בכלי בשבת: "וחליל זה דוחה שבת מפני שהוא חליל של קרבן וחליל של קרבן עבודה היא ודוחה את השבת". אע"פ שהוא פסק שעיקר שירה בפה (שם הל' ג). ושיר הוא צורך קרבן ובכל זאת אין לשירה כל גדרי עבודה שהרי הלוויים הם שהיו משוררים ולא הכהנים ולוי אונן כשר לשירה. והמשוררים בכלים יכלו להיות גם זרים, כגון ישראלים מיוחסים המשיאים לכהונה, אע"פ שגם השירה בכלי נחשבת ל"עבודה" לעניין שבת לדעת הרמב"ם.

ובגמ' (יומא כד ע"ב) מצאנו שהדלקת המנורה אינה עבודה וע"כ משום שהיא כשרה בזר, לדעת הרמב"ם אפילו לכתחילה, ולדעת הראב"ד בדיעבד. ואע"פ שהדלקת המנורה צורך פנים היא בכל זאת אינה עבודה. וא"כ ה"ה שמירה אינה עבודה שהרי כשרה בלויים.

ויש סוגיה מפורשת בגמ' (זבחים יד ע"א) העוסקת בגדרי עבודה: "והא שחיטה דעבודה שא"א לבטלה, וכשרה בזר! א"ל: שחיטה לאו עבודה היא. ולא? והאמר ר' זירא אמר רב: שחיטת פרה בזר – פסולה, ואמר רב עלה: אלעזר וחוקה כתיב בה! שאני פרה, דקדשי בדק הבית היא. ולא כל דכן הוא? קדשי בדק הבית היא עבודה, קדשי מזבח לאו עבודה היא? אמר רב שישא בריה דרב אידי: מידי דהוה אמראות נגעים, דלאו עבודה היא ובעיא כהונה.

1. ועיי"ש בנ"כ שהקשו מסוכה (נ ע"ב) שעיקר שירה בפה, ולא עבודה היא, ואינה דוחה את השבת.

והרי הולכת אברים לכבש, דעבודה שאפשר לבטלה היא, ופסולה בזר, דכתיב: (ויקרא א, יג) והקריב הכהן את הכל (והקטיר) ואמר מר: זו הולכת אברים לכבש! היכא דגלי גלי, והיכא דלא גלי לא גלי".

הרי לנו דיון בכמה נושאים, האם הם מוגדרים כעבודה, כגון שחיטה, ראיית נגעים והולכת אברים. שחיטת קרבן רגיל אינה עבודה וכשרה בזר. שחיטת פרה אדומה היא עבודה ופסולה בזר. ראיית נגעים אינה עבודה ובכל זאת צריכה כהן. הולכת אברים אינה עבודה גמורה ופסולה בזר. ומשמע לכאורה שגדרה של עבודה הוא הצורך בכהונה, אם כי אין זה כלל מוחלט. ראיית נגעים, לדוגמא אינה עבודה אע"פ שהיא צריכה כהונה (וכן הולכת אברים לר"ש וכבר הבאנו לעיל אכילת תרומה וכן נשיאות כפים – כל אלו אינן עבודות). לא כל מה שצריך כהונה נחשב לעבודה, אך עבודה צריכה כהונה. ולכן דבר שמותר בזרים בהכרח אינו עבודה. וכן משמע מרש"י שם שפירש ששחיטה אינה עבודה כי היא כשרה בזר. אלא שהתוס' הקשו עליו: "...ואי אפשר לומר כן דאהכשר זר גופה מייתי לה [הכא] ובפ"ק דמנחות (ו ע"ב)...". כלומר, קושיית הגמ' היא מדוע שחיטה כשרה בזר והתירוץ הוא ששחיטה לאו עבודה. התירוץ חייב להסביר מדוע שחיטה כשרה בזר? "וא"א לתרץ משום ששחיטה כשרה בזר..."

וממשיכים התוס': "ומיהו יש ליישב פירושו דכיון דבשום מקום לא בעי כהן בשחיטה – לאו עבודה היא ולהכי פריך עלה מפרה". אך התוס' עצמם הביאו הסברים אחרים לגדרי עבודה: "וה"ר יעקב דאורליני"ש מפרש לאו עבודה היא לפי ששואה בחולין ובקדשים א"כ לאו מטעם עבודה ציוה המקום שחיטה". ולי נראה לאו עבודה היא מדמכשרינן לקמן בפ' שני (כו ע"א) עומד בדרום והושיט ידו לצפון ושחט בקדשי קדשים ובמקבל פסול דדרשינן אותו בצפון ולא שוחט בצפון אבל מקבל בצפון ובשלמים מכשירין עומד בחוץ והושיט ידו לפנים ושחט ואם קבל קבלתו פסולה דדרשינן בפ' כל הפסולין לקמן (לב ע"ב) בן הבקר לפני ה' ולא שוחט לפני ה' אבל קבל קבלתו פסולה משום דכתיב לעמוד לפני ה' לשרתו אלמא כל שירות לפני ה' ש"מ מדמכשיר רחמנא עומד בחוץ והושיט ידו לפנים ושחט מכלל דשחיטה לאו עבודה היא. ועוד מדאמר בההיא שמעתא בפ"ב (כו ע"א) נתלה ושחט שחיטתו כשרה דשחיטה על ירך אמר רחמנא ולא שוחט על ירך (אמר רחמנא) אלמא דשחיטה לאו עבודה היא דאי עבודה היא לא הוה מכשר רחמנא בכי האי גוונא דהא נתלה וקבל אמרינן דקבלתו פסולה משום דאין דרך שירות בכך".

העולה מדברי רש"י ותוס' שאלו הן גדרי עבודה: א. דבר שכשר רק בכהן; ב. דבר שהוא ייחודי רק לקרבן; ג. דבר שנעשה רק לפני ה' דהיינו בעזרה; ד. דבר שנעשה דרך שירות.

ו. שמירה כעבודה

- בואו ונבדוק אפוא האם שמירת המקדש עונה על אחת ההגדרות הנ"ל.
1. השמירה אינה נעשית רק ע"י הכוהנים, אלא נעשית גם ע"י הלויים.
  2. השמירה אינה ייחודית למקדש. וכלשון הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"ח ה"א) שאינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין.
  3. השמירה אינה בעזרה בלבד אלא גם בהר הבית. אולם גם בעזרה הכוהנים היו שומרים מחוץ לעזרה, כמבואר בתמיד, בבית אבטינס ובבית הניצוץ ובבית המוקד, בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות בנויות בצד שערי העזרה והרובין היו שומרים שם. ועליות לא נתקדשו בקדושת העזרה.
- ועוד שומרים שמרו בלשכת הקורבן ובלשכת הפרוכת ואחורי בית הכפורת. גם לשכות אלו לא נתקדשו בקדושת העזרה. שהרי כלל נקוט בידינו שהשומרים שמרו מחוץ לעזרה כדי שיוכלו לשבת בשמירתם והישיבה אסורה בעזרה. וכמבואר בגמ' (תמיד כז ע"א): "חמשה – על חמשה שערי הר הבית, וארבעה – על ארבעה פינותיו מתוכו, חמשה – על חמשה שערי עזרה וארבעה – על ארבעה פינותיו מבחוץ. מאי שנא הר הבית – דעבדינן מתוכו, ומאי שנא עזרה – דעבדינן מבחוץ? אמרי: הר הבית, דאי תמה ובעי מיתב – יתיב, אמרינן – מתוכו, עזרה דאי תמה ובעי למיתב – לא מצי יתיב, דאמר מר אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, אמרינן – מבחוץ".
4. השמירה אינה נעשית בדרך שירות, ובעצם היא הייתה יכולה להיעשות גם בישיבה. וכמבואר לעיל במס' תמיד שהשמירה יכלה להיעשות בישיבה, אלא שבגלל שאין ישיבה בעזרה הציבו את השומרים בחוץ. מיהו יש לדחות ראיה זו ולומר שמכיוון שאין אפשרות לבשר ודם לעמוד זמן רב במקום אחד, והוא נאלץ לשבת, הישיבה היא חלק בלתי נפרד של השמירה. ועיין ראב"ד (תמיד ל ע"א בדפוסינו) שכתב שאם התפקיד מחייב ישיבה, הישיבה נחשבת לחלק מהעבודה. והביא ראיה לכך מפרישת כה"ג שבעה ימים לפני יוה"כ"פ וכן מקרא מפורש: שבעת ימים תשבו יומם ולילה פתח אוהל מועד"ה. וא"כ אין ראיה מזה שהשמירה הייתה יכולה להיעשות גם בישיבה שאין זו עבודה. ואעפ"כ נלענ"ד שהדרא ראיה לדוכתה. שהרי יכלו להחליף את המשמרות לעתים קרובות ובכך למנוע את הצורך בישיבה בזמן השמירה, כפי שנוהגים בפלטרין של מלכים. וא"כ אין הכרח שהישיבה תהיה חלק מהשמירה.
- ז. אמנם אפשר לדחוק ולומר שעיקר השמירה צריכה להיעשות ע"י הכוהנים, והלויים אינם אלא כמסייעים בידם. בפרט לדעת הסמ"ג שהלויים לא שמרו בפני עצמם אלא בשיתופם של הכוהנים.
  - ח. ולענ"ד מסתבר לומר שגם אכילת קדשי קדשים שהייתה בעזרה נעשתה בהכרח בישיבה שהרי "למשחה" נאמר לגדולה וכבוד ואין זה מכבודו של המקדש שיאכלו בו בעמידה.

משמע אפוא שמעיקר הדין היה מותר לשבת בשמירה, אלמלא האיסור לשבת בעזרה. וא"כ מוכח ששמירה אינה עבודה.

ז. בגדי כהונה

הוכחה נוספת הוכיח האב"נ ששמירה היא עבודה מזה שהשמירה טעונה בגדי כהונה ולדעת הרמב"ם אסור לכהן לחגור אבנט אלא בשעת עבודתו. ומכיוון שהנחתו היא שהכהן היה חגור אבנט בשעת השמירה מוכח אפוא שהשמירה היא עבודה.

יש לדחות ראייה זו ולומר שהכהנים לא חגרו אבנטים בשעת שמירתם. ודומה לזה תירץ הכס"מ את קושיית הראב"ד על הרמב"ם. וזו לשון הרמב"ם (הלכות כלאים פ"י הכ"ב): "כהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה אפילו במקדש לוקין מפני האבנט שהוא כלאים ולא הותרו בו אלא בשעת עבודה שהיא מצות עשה כציצית". ומשיג הראב"ד: "א"א טעה בזה שהרי אמרו ביומא בפרק בא לו כהן גדול במקדש אפילו שלא בשעת עבודה מותר ומאי דקאמר (נמי) מפני האבנט שהוא כלאים אינו דאטו חושן ואפוד מי לית בהו כלאים".

ותירץ הכס"מ שאמנם מדין קדושת בגדי כהונה מותר ללבוש בגדי כהונה גם שלא בשעת עבודה, כגון כה"ג שהיה קורא בתורה בבגדיו, כי הקריאה היא צורך עבודה. אך איסור כלאיים חמור יותר ואסור ללבוש כלאים גם במצב כזה של צורך עבודה. ולא הותרו כלאים אלא בשעת עבודה עצמה. והכה"ג אכן לא חגר אבנט בשעת קריה"ת, וכן הכהנים לא חגרו אבנטים בשעת אכילת קדשים. וא"כ ה"ה י"ל לעניין שמירה שהכהנים לא חגרו אבנטים בשעת השמירה.

אולם יש להקשות מהגמ' (תמיד כז ע"א): "לא היו ישנים בבגדי קדש כו'. שינה הוא דלא, אבל הילוך – מהלכים, שמעת מינה: בגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן! אמרי: הוא הדין דאפילו הילוך נמי לא, והא דקתני לא היו ישנים – משום דבעי למיתנא סיפא, אלא פושטין ומקפלין ומניחין אותן תחת ראשיהן, קתני רישא נמי לא היו ישנים. והא גופה קא קשיא: ומניחין אותן תחת ראשיהן – ש"מ: בגדי כהונה ניתנו ליהנות בהם! אימא: נגד ראשיהם... ה"נ מסתברא דכנגד ראשיהן, דאי אמרת תחת ראשיהן, נהי דניתנו ליהנות בהן, תיפוק ליה משום איסורא דכלאים!".

מבואר אפוא שהשומרים היו חגורים אבנטים. שהרי היו כנגד ראשיהם בזמן שנתם? וי"ל שאה"נ השומרים היו מניחים את אבנטיהם כנגד ראשיהם בזמן שנתם, אך לא היו חוגרים אותם כשקמו לשמור. מה גם שלא כל הישנים שמרו, שהרי כל בית האב שעבד באותו יום בא לישון בלילה שלפניו בבית המוקד. וכולם ישנו שם כשבגדיהם כנגד ראשיהם. והשומרים כשקמו לא חגרו את אבנטיהם. וייתכן גם לומר שהם לא הניחו כלל את אבנטיהם כנגד

ראשיהם, כי לא היו צריכים אותם בשעת השמירה, אלא הניחום במקום אחר וחגרו אותם רק למחרת בשעת עבודתם.

ה. קטנים בשמירה

מאיך הביא האב"נ ראייה ששמירה אינה עבודה, מקטנים שהיו שומרים. והרי קטנים פסולים לעבודה! נאמר בגמ' (תמיד כו ע"ב): "פרחי כהונה איש כסותו בארץ. אמאי התם קרי להו רובים, הכא קרי להו פרחי כהונה? אמרי: אין, התם דלא מטו למעבד עבודה – קרי להו רובים, הכא דמטו להו למעבד עבודה – קרי להו פרחי".

ופירשו המפרשים שהרובים הם קטנים פחותים מבני י"ג (המפרש, הרא"ש רבנו גרשום והראב"ד) אך הרמב"ם סתם ולא פירש בני כמה היו הרובים. ולדעתו אפ"ל שהיו פחותים מכ' אך גדולים מי"ג וראויים לעבודה. וכן כתב המל"מ. ולדעתו צריכים אנו לומר שהשמירה היא עבודה.

יש להעיר על דבריו:

1. הכס"מ פירש בדעת הרמב"ם כרוב הראשנים שהרובים היו פחותים מי"ג.
  2. גם לדעת המל"מ שהיו גדולים מי"ג הרי היו פחותים מכ'. וכתב הרמב"ם (הלכות כלי המקדש פ"ה הט"ו): "כשיגדל הכהן ויעשה איש הרי הוא כשר לעבודה, אבל אחיו הכהנים לא היו מניחין אותו לעבוד במקדש עד שיהיה בן עשרים שנה, ואינו נכנס לעזרה לעבודה תחלה אלא בשעה שהלויים אומרים שירה". וא"כ לכתחילה לא היו הרובים ראויים לעבודה. ואם שמירה היא עבודה איך התירו להם לשמור לכתחילה? ועוד כתב הרמב"ם (שם הט"ז): "אין הכהן עובד תחלה וכן כ"ג אינו עובד תחלה עד שיביא עשירית האיפה משלו ועובד בידו שנאמר זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו ליי' ביום המשח אותו, ואם עבד קודם שיביא עשירית האיפה וכן כהן גדול שעבד בכהונה גדולה קודם שיביא עשירית האיפה עבודתו כשירה". וא"כ היה אסור לרובים לשמור לפני שיביאו מנחת חינוך. ולפני הגיעם לעשרים לא הניחום להביא מנ"ח. וכיצד שמרו? אלא ע"כ שמירה אינה עבודה.
- ועיין מל"מ (הל' ביהב"ח פ"ח ה"ה) שהקשה על הרא"ש שהרובים היו פחותים מי"ג הרי הם אינם בני מצוה ואיך התקיימה בהם מצות שמירת המקדש? וע"כ י"ל כמו שכתב הבאר שבע (תמיד שם) שהרובים לא שמרו לבד, אלא סייעו לפרחי הכהונה, שהיו גדולים מהם, בשמירה. וא"כ גם לענין עבודה י"ל שבאמת שמירה היא עבודה והקטנים רק סייעו לשמירה. ואינם נחשבים בכך כעובדי עבודה. שהרי העבודה אינה חובה אישית על כל כהן וכהן אלא על הציבור כולו. וכמו שכתב בית הלוי (ח"א סי' ב אות ז) לענין אכילת קדשים. ויתכן לומר שגם הקטנים הצטרפו לגדולים באכילת קדשים, ומכיון שהקורבן נאכל התקיימה המצוה כהלכתה. וא"כ ה"ה בשמירה. עיקר השמירה היה מוטל על הגדולים והקטנים רק סייעו להם.

כמו כן מצינו שאיש הר הבית היה מחזר על כל משמר ומשמר וכל משמר שאינו עומד וניכר שהוא ישן חובטו במקלו ורשות בידו לשרוף את כסותו (מדות פ"א מ"ב) ומסתמא איש הר הבית היה גדול. נמצא שגדול היה עומד על גביהם של הקטנים. והכרח לומר כן; שהרי לא יתכן לומר שמסרו את כל השמירה בידי קטנים. שהרי המוסר פיקדון לחש"ו פשע, שלא שמר כדרך השומרים (ב"מ מב ע"א) ולפי"ז יש מקום לומר שהשמירה היא עבודה, לא רק לדעת הרמב"ם, אלא גם לדעת הרא"ש ויתר הראשונים. אך הוכחה חיובית – אין מכאן.

ט. משמרות כהונה ולוויה

מסיבה נוספת נוטה האב"נ לאסור את השמירה בזה"ז, בגלל שאין היום כהן ולוי המכירים את משמרתם. וכל אחד חייב לשמור רק במשמרו ומי ששמר במשמר לא לו חייב מיתה כמו שמצינו במשורר ששיער.

בספר משכנות לאביר יעקב (לר' הלל משה מעשיל מירושלים, שהוא גם השואל באותה תשובה של האב"נ) דוחה ראייה זו וסובר שאין לדמות משורר ששיער, שעבר מתפקיד לתפקיד, לשוער שעבר ממשמר למשמר באותו תפקיד.

עוד י"ל שבזה"ז, כשאינן בכלל משמרות, אין כאן מעבר ממשמר למשמר. כי כשם שלוי זה אינו מכיר את משמרתו גם לוי אחר אינו מכיר אותה ונמצא שאין אדם שומר במשמר אחר.

לכל היותר הוא שומר ללא משמר כלל. ומנין לנו שחייב על כך מיתה?

והנה ר' הלל משה מעשיל הציע שהשומרים יהיו זקנים, שאינם חייבים בשמירה מצד הדין ולא יעברו בכך על שינוי משמרתם. שהרי אין להם משמר. ולענ"ד הצעה זו צ"ע; כי מסתבר שגם זקנים ששמרו במשמר מסוים שייכים עדיין לאותו משמר. וכמו כן מסתבר שהקטנים ששמרו היו שייכים למשמר בית אבותם וא"כ ק"ו לזקנים שהיו כבר במשמר זה בעבר. ולענ"ד יש להביא ראייה שמותר לשנות ממשמר למשמר מרש"י (תענית יז ע"א): "רבי אומר אומר אני כהן אסור כו' – כלומר, אי חיישינן לשמא יבנה – יהא אסור לעולם, אפילו המכיר משמרתו ומשמרת בית אבותיו, דחיישינן שמא ישתנה סדר משמרות, ושמא יעבדו כולם לחנוכת הבית בבת אחת, ונמצא זה צריך לעבוד, אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו, דהוי כמה שנים שלא חזרה בירה, וקלקלה זו תקנתו לשתות יין בהדיא, ולשמא יבנה לא חיישינן". משמע מרש"י שכאשר יש צורך מוסיפים למשמר הקיים שומרים ממשמרות אחרים. וכן מצינו בתענית (כז ע"א): "אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות. ארבעה מאלעזר וארבעה מאיתמר. בא שמואל והעמידן על שש עשרה, בא דוד

ט. ואע"פ שבפועל אין היום שמירה, אם אנו מניחים שהמשמרות עדיין קיימים באופן עקרוני גם כיום, א"כ כל זקן היה עד לזקנתו שייך באופן עקרוני לאותו משמר ואסור לו להחליפו.

והעמידן על עשרים וארבעה, שנאמר (דברי הימים א' כו, לא) בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו וימצא בהם גבורי חיל ביעזר גלעד. מיתבי: משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות, ארבעה מאלעזר וארבעה מאיתמר. בא דוד ושמואל והעמידן על עשרים וארבע, שנאמר: (דברי הימים א' ט, כב) המה יסד דויד ושמואל הראה באמונתם! – הכי קאמר: מיסודו של דוד ושמואל הרמתי העמידום על עשרים וארבע".

תנו רבנן: ארבעה משמרות עלו מן הגולה, ואלו הן: ידעיה, (חרים), פשחור, ואימר. עמדו נביאים שביניהם וחלקום והעמידום על עשרים וארבעה. בללום ונתנום בקלפי, בא ידעיה ונטל חלקו וחלק חבריו – שש. בא (חרים) ונטל חלקו וחלק חבריו – שש, וכן פשחור, וכן אימר. וכן התנו נביאים שביניהם, שאפילו יהויריב ראש משמרת עולה – לא ידחה ידעיה ממקומו, אלא ידעיה עיקר ויהויריב טפל לו".

אמנם אפשר לומר שבחנוכת הבית כל המשמר מצטרף כמשמר שלם למשמר אחר וכן בחלוקת שעשו שמואל, דוד, עזרא ונחמיה כל בית אב נשאר בשלמותו, אלא שצירפו אותו למשמר אחר. אך יחיד אסור לו לעבור ממשמר למשמר. אולם מצינו שגם יחידים יכולים להצטרף למשמר אחר בשעת הצורך, כגון ברגלים, שהתורה עצמה אמרה: "ובא בכל אות נפשו אל המקום אשר יבחר ה' ושרת שם בשם ה' א־לקיו ככל אחיו הלוויים העומדים שם לפני ה'". ויתכן שזאת היא גזרת הכתוב מיוחדת ברגלים בלבד. מיהו יתכן שלא רק ברגלים, אלא בכל שעת צורך, כגון בחנוכת הבית יכול היה גם יחיד להצטרף למשמר העובד. וה"ה בזה"ז שאין לך לוי המכיר את משמרתו, אף זוהי שעת הצורך. וצ"ע.

ונראה שמכאן ואילך יש לדאוג לכך שכל בית אב לפחות ישמור ביחד, כדי שיחידים לא יעברו ממשמר למשמר. אך בית אב שלם, המועבר ממשמר למשמר לית לן בה: ובכלי חמדה (פ' קורח) כתב שמשורר הבא רק לסייע באופן זמני לשוער ואח"כ חוזר לשירתו הוא שחייב מיתנה. אך משורר העוזב את שירתו ומצטרף דרך קבע לשוערים פטור. וכן מסתבר, כי מה יעשה משורר שנפסל בקולו ולא יכול להמשיך ולשורר? מן הסתם היה מצטרף לשוערים. וכן מי שנולד לבית אב של משוררים, אך הוא לא ניחן בכשרון מוסיקלי, אין לו שמיעה טובה

י. ודוחק לומר שבית האב המקורי שהיה בימי דוד ושמואל חייב לשמור ביחד, וכיום א"א לזהות את בית האב המקורי. לא מסתבר לומר כן. כי אי"ה כשיבוא אליהו ויודיע לכל אחד לאיזה בית אב ולאילו משמר הוא שייך יתברר בודאי לצערנו שבאורך הגלות והצרות הרבות שעברו על עם ישראל יהיו בתי אב שלמים יותר ואחרים חסרים יותר ויצטרכו לחלק את המשמרות מחדש ולהעביר בתי אב ממשמר למשמר. וא"כ אין איסור גם כיום לקבוע את סדרי השמירה לפי בתי האב הקיימים בימינו. וכשיבוא אליהו הוא יקבע מחדש יחד עם משיח צדקנו את חלוקת המשמרות לעבודת המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן.

והוא מזייף בשירתו, האם הוא חייב להיות משורר? מסתבר שהפכוהו לשוער. וא"כ בשעת הצורך מותר למשורר להיות שוער.

י. דעתם של פוסקים אחרים

בשו"ת משיב דבר (ח"ד סי' יא) כתב: "אבל עיקר דברי מעלתו שיחיה טעות במח"כ, ואין שום איסור לכ"ע, לא מבעיא לדעת הרמב"ן בס' המצות (סי' לו) שאין מצוה לחלק במשמרות וכ' שגם הרמב"ם חזר בו בחבורו, ומה שדחק במג"א באות ב אין בהם טעם. ואפילו לדעת הרמב"ם בסה"מ שמ"ע שיהיה משמרות ולא יד הכל מעורבת יחד מ"מ אין הפירוש שאסור לבעל משמר אחר לעבוד ברשות אותו משמר, אלא שאין זכות למשמר אחר בעבודה ויד אותו משמר למחות בו. וזה אמת וברור. וכבר הוכיח הרמב"ן מתוספתא שהיו כמה כהנים שלא היו בכלל המשמרות ומ"מ היו מגדילין ברשות בעלי משמר שנמכר להם הזכות כלשון הכתוב לבד ממכריו על האבות וקרא הוא בס' שמואל א' דכתיב בבני עלי שיבוא לפני הכה"ג ויאמר ספחני נא אל אחת הכהונות לאכול פת לחם, וע"כ הכוונה שלא יזכו להיות נמנים במשמר, ומ"מ יבקש מכה"ג לזכותו באיזה עבודה כדי שיזכה באכילת קדשים שתלוי בעבודה כדאיתא בסוכה (נו ע"א), הא מיהא לכ"ע אין אסור לכהן לעבוד שלא במשמרו אם רק לא ימחו בו כהני המשמר, ומש"ה איתא ביומא (ו ע"ב) דלמ"ד טומאה דחוויה היא בציבור מביאים טהורים מבית אב אחריני, אע"ג דאפשר להקריב בטומאה מ"מ כיון שדחוויה היא ומצוה להקריב בטהרה, טוב יותר מבית אב אחר, אלמא שאין בזה איסור". ובהמשך דבריו שם הוא מתייחס גם להגדרת השמירה כעבודה וכותב: "לו יהיבנא ליה דעתיה בעבודת הכהונה, לא נכלל שמירת המקדש בזה, שאינה עבודה כלל, ומצוה זו מוטלת על הכהנים והלוויים ביחד כמבואר בלשון הרמב"ם הל' בית הבחירה פ"ה ושמירה זו מצותה כל הלילה והשומרים הם הכהנים והלויים כו' ואם בטלו שמירה עוברים בל"ת כו', הרי שאינה עבודה כלל, וה"ז כברכת כוהנים".

וכן כתב במשכנות לאביר יעקב בשם האדר"ת שמן הראוי להעמיד שומרים למקדש בזה"ז כי המשמרות אינן עוברות בירושה. ואע"פ שמצינו שהמשמרות היו בנויים על בתי אב קבועים, אולי כוונתו לומר שמי שאינו יודע את משמרתו לא פטור מהמצוה המוטלת עליו, ולמרות שעפ"י דיני הירושה עליו לשרת לכתחילה במשמרת אבותיו, מכיוון שאינו יודע את משמרתו עליו לשרת בכל משמר שהוא. ויש להוסיף שגם אם היה איסור לשרת במשמר אחר מצות השמירה שהיא מצוה דרבים דוחה איסור זה. ובפרט כאשר המצוה עלולה להתבטל כליל כתוצאה ממצב זה.

גם המנ"ח (מצווה שפח) כתב ששמירה אינה עבודה. ובמצוה שפט כתב שראשי בית אב של כל יום היו מחלקים את העובדים ביום שלהם כל אחד על עבודתו כגון פלוני ופלוני יהיו

שוערים ופלוני ופלוני יהיו משוררים. כלומר לא היו שוערים קבועים, אלא כל יום הם נקבעו מחדש. וכתב על זה הגרי"ז סגל (צמח יהודה ח"ב סי' קמא) שבתי דינים שלנו לא ייגרעו מראשי בית אב בזמן המקדש וביכולתם לקבוע כל יום מי יהיו השוערים. מצינו אפוא למנ"ח, לנצי"ב ולאדר"ת שחלקו על האבני נזר. וגם הוא עצמו אסר רק עפ"י דעת הרמב"ם (להנחתו שהכהנים היו חגורים אבנט בשמירתם) ואילו לדעת הרא"ש השמירה מותרת. יש להכריע כדעת המנ"ח, הנצי"ב והאדר"ת.

מסקנה

- א. לדעת רוב הפוסקים אין שמירת המקדש נחשבת לעבודה והיא מותרת בזה"ז גם בטומאה.
- ב. לדעת רוב הפוסקים מותר לכהנים ולוויים לשמור בזה"ז למרות שאינם מכירים את משמרותיהם. אך מן הראוי לסדר את המשמרות לפי בתי אב.
- ג. הגרי"ז סגל (צמח יהודה ח"ב סי' קמב) מציע ליתר הידור שהשומרים יכונו במפורש שאינם מתכוונים למצות השמירה כפי שהייתה בזמן המקדש. וגם מ"ד מצוות אינן צריכות כוונה מודה שכאשר יש כוונה הפוכה אין זו מצוה. הדבר יועיל לסלק את חששותיו של האב"נ שהשמירה נחשבת לעבודה.
- ד. ולענ"ד בלא"ה מטרת השמירה היום שונה וכל שומר מודע לכך שהיא שונה מכמה סיבות:
  1. אין כיום צורך בשמירה לשם מניעת הסחת דעת מהמקדש, שהרי הוא חרב לדאבונו. אם כי היא הנותנת, חובה עלינו למנוע הסחת דעת מתקוותנו לבנייתו מחדש והחזרת שכינתו לציון. אך זוהי כוונה אחרת ושונה מזו שיש לשומר בזמן המקדש.
  2. כמו כן אין כיום צורך במשמר כבוד כפי שהיה בזמן המקדש, כי איזה כבוד יש למקום שומם וחרב? אם כי גם פה היא הנותנת. עלינו להעמיד משמר שיזכיר לנו שיש לכבד את המקום גם בחורבנו. אולם זהו כבוד אחר וכוונה אחרת.
  3. אין לנו יכולת לצערנו להעמיד שומרים שימנעו כניסת זרים וטמאים למקדש. הנוכרים עושים בו כבשלהם, וישראלים, שאינם מודעים לחומרת האיסור של כניסה למקדש בטומאה ובלבוש שאינו הולם, רומסים ברגליהם, אם כי בשוגג, את חצרות בית ה'. מטרת השמירה היא להסביר למי שמוכן לשמוע את חובת הזהירות בקדושת המקום וטהרתו. אולם שומר חסר כוח וסמכות ממשיים אינו "שומר" במשמעות המקורית של המושג. וא"כ אין השומר כיום מתכוון לשמור כפי שהמצוה המקורית מחייבת אותו, וממילא הוא אינו נחשב לעובד עבודה במקדש.
  4. מה גם שהשמירה נעשית כיום מחוץ לחומות הר הבית, דהיינו במחנה ישראל ולא במחנה לווייה. ולכן אין חשש בהצבת שומרים בזה"ז.

לאחר שהעלינו שאין איסור בהצבת שומרים על הר הבית היום. נראה שיש בכך גם משום מצווה. כי ייתכן שתהיה בכך תועלת להעמקת תודעת המקדש וליתר זהירות בטהרתו ובקדושתו. ואע"פ שאין לשמירה היום אותו ערך שיש לה כשהמקדש בנוי על תלו. ובגמ' (סוכה מא ע"א) נאמר: "מנא לן דעבדינן זכר למקדש? אמר רבי יוחנן: דאמר קרא (ירמיהו ל, יז) כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דורש אין לה, דורש אין לה – מכלל דבעיא דרישה".

ונלענ"ד שהמקור למצות הדרישה הוא הפסוק בדברים (יב, ה) "לשכנו תדרשו" ופירש הרמב"ן: "שתלכו לו מארץ מרחקים ותשאלו אנה דרך בית השם, ותאמרו איש אל רעהו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב (ישעיה ב, ג), כלשון ציון ישאלו דרך הנה פניהם (ירמיה נ, ה). ובספרי (ראה ח), תדרשו, דרוש על פי הנביא, יכול תמתין עד שיאמר לך נביא, ת"ל לשכנו תדרשו ובאת שמה, דרוש ומצא ואח"כ יאמר לך נביא, וכן אתה מוצא בדוד וכו'". כלומר, עלינו להשתדל עד כמה שביכולתנו, גם כשאיננו יכולים לבנות עדיין את המקדש, לדרוש אליו ולהזכירו לבל ישכחוהו חלילה. העמדת שומרים על הר הבית יש בה בכדי לתרום תרומה משמעותית לקיום מצוה זו. ואולי לכך רמז הנביא באומריו: "על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה לא יחשו המזכירים את שמי"⁵.

6

מדיני הר־הבית והכותל המערבי בזמן הזה הרב מרדכי ציון ר"מ בישיבת 'עטרת ירושלים'

א. דיני הכותל המערבי בזמן הזה

שאלה: מה הן ההלכות המיוחדות לביקור בכותל המערבי?
א. אמרו חז"ל (שמות רבה ב): "לעולם אין השכינה זזה מהכותל המערבי". ואמרו עוד (שיר השירים ב, ט): "הנה זה עומד אחר כותלנו", אחר הכותל המערבי שנשבע הקב"ה שאינו חרב לעולם". והמתפלל במקום מקודש זה כמתפלל לפני כסא הכבוד, שמשם פתח פתוח לרווחה לשמוע ולקבל תפילתם של ישראל, כמו שנאמר (בראשית כח, יז), "אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים". ולכן מנהג שלומי אמוני ישראל שמתפללים ושופכים צקון לחשם ורחשם ליד הכותל המערבי, שהוא שריד בית מקדשנו, ואשר נוסד על ידי דוד ושלמה. וקדושת המקום גורמת לבאים בחצרות ד' להתעורר בהתלהבות קודש ברשפי אש שלהבת י"ה, ולהתפלל בכוונה באימה וביראה. ואשרי המכוון דעתו בתפילה זכה וברה לפני השם יתברך, שאז מובטח הוא שלא תשוב תפילתו ריקם, כמו שנאמר (תהלים ז, יז), "תכין

לבם תקשיב אזנך", כלומר: אם סייעוהו משמי מרומים לכוון לבו בתפילתו, אז ודאי שאוזני ד' כביכול קשובות לקול תחינתו (מהג"ר עובדיה יוסף שמובא בס' ילקוט יוסף ח"ה – מועדים עמ' תקפט-תקצ, חזו"ע – ד' תעניות עמ' תמא-תנח וגם בס' נתיב בינה ח"ג עמ' 588-589, וראה על קדושת הכותל המערבי בשו"ת ציץ אליעזר י ס' א, יג).

ויש להזכיר מה שאמר הג"ר יעקב קמנצקי, ראש ישיבת תורה ודעת בברוקלין, בשיעור בשנת תר"צ: דנו מנהיגי המדינות למי יש לו הזכות על הכותל המערבי – אם ליהודים או לערבים. אתמהה – וכי לא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלהם מה שסוסו של מחמד היה קשור שם, והלוא כמה מקראות מפורשים כי אנחנו בנינו את הכותל הזה, ולפי דברי חז"ל נעקד שם יצחק אבינו ויעקב אבינו לן שם ודוד המלך ע"ה קנה הגרן בכסף מלא, ואיך ידחו כל הזכויות הנ"ל את המסורה שלהם לפי נוסחא אחת. וזה מדה כנגד מדה מפני שאנחנו בעצמנו התחלנו מסתפקים במסורת התנ"ך ולפיכך הראונו מן השמים שאפילו האומות שרובם מחשיבים את התנ"ך יטעו במה שבר בי רב דחד יומא בקי בזה, ויד ההשגחה רואים אנו בזה (אמת ליעקב על פרקי אבות עמ' קלו הערה 131).

זאת ועוד, המהרי"ל דיסקין היה מקפיד על אנשים שהזכירו את הכותל המערבי בשם "כותל", שהרי בעוון שני דברים עמי הארץ מתים, על שקורין לארון קודש ארנא (שבת לב, א. ס' תועפות ראם עמ' 137. ומובא בחכו ממתקים ח"א עמ' נח הערה טו. תל תלפיות עמ' לא).

ב. לגבי נשיקת את אבני הכותל, הגר"ש אבינר השיב לי: "שכן אמר רבנו הרב צבי יהודה שמרן הרב קוק נזהר מלנשק אבן שאינה בולטת. וכן כתב עליו: 'זהיה נזהר מלנשק אבן שאינה בולטת... והיה נזהר מהכנסת אצבעות היד לבין אבני הכותל' (לשלשה באלול ח"א, עמ' נט, עא). וכן נהג רבנו הרב צבי יהודה" (אלבום רבנו עמ' 304). והגר"א נבנצל כתב לי: "ויש מחלוקת בנשיקת אבני הכותל". והגר"ח קניבסקי כתב לי: "לא" (כלומר לא לנשק).

ג. אסור לבוא ליד הכותל המערבי לשם ביקור של טיול או לשם צילום בלבד (הג"ר עובדיה יוסף שם וכן פסק בשו"ת עשה לך רב ו, פג, שאסור לחתן וכלה להיכנס לרחבת הכותל המערבי לצורכי צילום).

ד. מיד אחרי שחרורו של הכותל המערבי, היו מי שבירכו ברכת שהחיינו כשביקרו שם בפעם הראשונה משום השמחה הגדולה (שו"ת בית מרדכי ס' לג והג"ר שלמה גורן שם ובעיתון "הצופה" יום י"ג מנחם אב תשכ"ז), אבל כיום אין מקום לברך שעדיין אין אנחנו יכולים לבנות בית המקדש, והבעלות של הוואקף המוסלמי יותר חזקה ממה שהיתה ויש התנגדות של אומות העולם לכל מה שאנחנו עושים, אז אין שמחה גדולה כמו בשעת שחרורו (ראה ס' פניני הלכה מאת הרב אליעזר מלמד סוף ח"א במהדורה השנייה ושו"ת ישכיל עבדי ח, מג אות ב שאפי' בשחרורו פסק שלא לברך וכן שו"ת לב חיים ג, לג בזמנו).

ה. מותר לאיש אשר לא טהור או אשה נידה לבוא על יד הכותל המערבי, כי הכותל המערבי הוא חומת הר הבית, והעומדים לפניו הם עומדים מחוץ לחומת הר הבית (דלא כרדב"ז – שו"ת אגרות משה או"ח ב, קיג והג"ר עובדיה יוסף שם ובשו"ת יביע אומר ה י"ד כג וכתב עוד שלכן מותר להיכנס שם בנעלי עור. דלא כשו"ת משנה הלכות טו, לג שיש להם להימנע להגיע לכותל המערבי).

ו. הנשים מוזהרות ללבוש בגדים צנועים בלכתן אל הכותל המערבי (אפי' יותר מהרגיל) (הג"ר עובדיה יוסף שם ובשו"ת יביע אומר ג או"ח ז).

ז. אסור לנתוץ אפי' חלק קטן מאבני הכותל, אפי' להשתמש באבן לסגולה ולחולה וכדומה. וכן אסור לקחת לסגולה מהעפר שבין נדבכי אבני הכותל המערבי, שגורם נתיצה והתפרקות בין האבנים הקדושות, ויש בזה משום (דברים יב, ד), "לא תעשון כן לד' אלהיכם" (הג"ר עובדיה יוסף שם, שו"ת אגרות משה י"ד ד, סג אות יב-יג, שו"ת ציץ אליעזר י, א פרק יג אות ע ושם סי' ה, וראה בס' טובך יביעו ח"א עמ' קכח-קכט על מעשה שיהודי סיתת אבן קטנה מהכותל ונתן לרעהו נכרי ואח"כ היהודי הבין שעשה לא כשורה, והעניין הגיע להג"ר יוסף שלום אלישיב, והשיב שיש להשיב האבן אל מקומה המדויק בכותל, ולכפרה נוספת שיכניס ספר תורה לבית מדרש שאין ס"ת כשר ומקום שבו מצויים עולים חדשים, מאחר שזלזל במקום המקודש לנו ביותר, כדי שירבה עתה את כבודו של הס"ת, שהרי כיום אין לנו שיוור רק התורה הזאת. וגם מביא הציץ אליעזר שם מהבעל דרכי תשובה ובנו הבעל מנחת אלעזר שמעשה תועבה לקבוע יתדות בכותל המערבי וראה גם שו"ת ישכיל עבדי ה, נד שמוזכר "המנהג הזה").

ח. אסור לחקוק שמו על הכותל (משנתו של ר' עקיבא סי' וכה"ח בסוף סי' קנא התריע על עניין זה).

ט. יש מקלים לקחת מן העשבים הגדלים בין נדבכי הכותל להשתמש בהם לסגולה, יש להם על מה לסמוך (הג"ר עובדיה יוסף שם). אך השיב לי הגר"ש אבינר: "יש להחמיר אולי יש להם קדושה כמו הכותל".

והגר"ח קניבסקי כתב לי: "יזהר" (וראה ס' 'הרבנות הראשית לישראל – ע' שנה לייסודה' ח"ב עמ' 774, שנחלקו הרבנים הראשיים אם מותר לעקור את הצמחים מבין אבני הכותל. הגר"ע יוסף פסק שמותר לעקור אותם כאשר מהנדס מומחה קבע שהם מסכנים את הכותל, והגר"ש גורן מנע בנימוק "שהצמחייה מסמלת את החורבן" – שנאמר במגילה כח, א-ב וראה שו"ע או"ח קנא, י שבת כנסת בחורבן מניחין אותן ועולין בהן עשבים ולא יתלוש מפני עגמת נפש – וגם ציין שהכותל התקיים אלפי שנים בלי שעקרו את הצמחייה. וסיפר הגר"מ אליהו בס' אביהם של ישראל – דברים עמ' 110, על הכותל המערבי ישנם עשבים הגדלים בין האבנים, ולעתים באות יונים וגורמות ללכלוך רב ובזמנו הרב מאיר יהודה גץ –

רב הכותל ומקומות קדושים בא"י – שאל כמה רבנים האם מותר להוריד את העשבים הללו, כי היה חשש שאם יתלשו אותם יצא חלק מהעפר שהוא למעשה קודש. וכל רב ענה לו תשובה אחרת. וכשהוא שאל אותי, אמרתי לו שיקנה חומר מסוים וירסס על העשבים, והם יתייבשו ויפלו לארץ לבד, וכן עשה. ועל תיקון אבני הכותל המערבי בכלל ועל הבעיה ההלכתית של עמידת פועלים עליו ראה שו"ת היכל יצחק או"ח ס' יח. ולגבי ניקוי האבנים, עיין קובץ תשובות ג, כ).

י. יש אומרים שמותר למתפללים שעל יד הכותל המערבי להכניס יד לתוך הסדקים שבין נדבכי הכותל (שו"ת אבני נזר ח"ב יו"ד ס' תנ-תנא שאיסור ביאה במקצת על ידי מי שטמא לא שייך בכותל המערבי שאין קדושה בחומה של הר הבית ולא נתקדשה, שלקדושה צריכים בית דין הולכים ולא הלכו במקום החומה עצמו. וכן פסק הג"ר עובדיה יוסף שם ובס' הכותל המערבי הלכות ומנהגים עמ' עד-עה הערה מז יש עדות בשם הגרש"ז אורבך שגדולי ישראל לא חששו בזה ובכללם הגרצ"פ פראנק והג"ר יעקב משה חרל"פ הכניסו אצבעותיהם בין אבני הכותל. וכ"כ הגר"א נבנצל בשם הגרש"ז א בהערותיו על מ"ב 'ביצחק יקרא' סוף ח"ו קונטרס ההנהגות עמ' יא. וכתוב בס' שערים מצויינים בהלכה ח"ג עמ' קסד בקונטרס אחרון שידוע המעשה מאור החיים הקדוש וזה שנתן פתק להחיד"א לשים בכותל כשעלה לארץ ושכח זאת והחיים היו ממש קשים לו ואז מצא את הפתק ושם בכותל ופתאום גילו את גדולתו בתורה ושמך הולך וגדל, וחזר וקרא הפתק וכתוב בו תפילה שתלמידו יצליח – ומובא גם בספר 'מנחת אלעזר' שציווה לאחד להכניס פתק בקלף לחורי כותל המערבי), ויש מזהירים מלהכניס אצבעות בין אבני הכותל משום איסור ביאה במקצת או "ספק איסור תורה" (מהרי"ל דיסקין. עמוד אש עמ' קצג, ס' משכנות לאביר יעקב פרק ראשון של מס' תמיד והאדר"ת בהסכמתו לספר הזה, ורבנו הרב צבי יהודה בס' למקדשך תוב מהגר"ש אבינר עמ' 12-13 אות 8 וכאשר אמר לו תלמיד חכם שמנהג ישראל להכניס פתקים בתוך הכותל המערבי, השיב: יש מנהג שהוא אותיות גהנם, וכן ראיתי שכתב הג"ר דב ליאור שהוא מעולם לא הניח פתק בין אבני הכותל [אתר ישיבה], והג"ר יוסף דוב סלוביצ'יק בס' נפש הרב עמ' קא, והגאון החזון איש בס' פאר הדור ח"ב עמ' מח וגם הרב י"ל דיסקין והר"מ אויערבך בימיהם שם בהערה 53, והגרי"י קניבסקי בס' ארחות רבנו עמ' שיט-שכב, הגרי"ש אלישיב באשרי האיש ח"ג עמ' תצט והג"ר משה שטרנבוך בס' מועדים וזמנים ח"ג ס' רכט בהערה עמ' עט וח"ה ס' שנ ושו"ת תשובות והנהגות ד, לד וס' קלב והג"ר טוביה גולדשטיין בשו"ת עמק הלכה (סי' פג). והמחלוקת הזאת מוזכרת בשו"ת ציץ אליעזר י, א פרק ט אות סא. ובהלכות שכנים סי' נד שנדפס בס' טובך יביעו סוף ח"ב, כתב הג"ר יצחק זילברשטיין שאסור להוציא פתק שהוטמן בכותל המערבי כדי להיוודע מה כתוב בו משום היזק ראייה. ובשו"ת שערי ציון סי' ד, הרב שמואל בן ציון רבינוביץ, רב הכותל המערבי והמקומות

הקדושים, דן בשאלה מה לעשות בפתקי תפילה המצטברים בכותל ובקברי צדיקים, לשורפם או לגונזם, ומסיק שיש להמשיך במנהג לגנוז אותם משום כבודם. ומביא מכתב מהג"ר משה שטרנבוך שמותר לשים אותם באשפה אבל לא דרך בזיון, ומכתב מהג"ר אשר וייס שמן הדין מותר לשים באשפה בשק נייר וכדומה, אבל אם המנהג לגנוז אותם ראוי לנהוג ככה).

יא. יש לכל רחבת הכותל המערבי קדושת בית כנסת וכל ההלכות ששייכות לבית כנסת שייכות גם כאן כגון שאסור לאכול, לשתות, לעשן, להקל ראש בשיחה בטלה וכו' (שו"ת שמ"ש ומגן ג או"ח ט-י תשובות מהרב הראשי האשכנזי של ירושלים הג"ר בצלאל ז'ולטי והרב הראשי הספרדי של ירושלים הרב שלום משאש וכן שו"ת ציץ אליעזר י, א פרק יג והג"ר עובדיה יוסף שם וראה עוד שם. וכן הגרי"ש אלישיב באשרי האיש ח"ג עמ' תצט).

ויש להוסיף כאן הערה מעניינת מהגרי"מ טוקצינסקי בספרו עיר הקודש והמקדש (ח"א עמ' יד בהערה): "השגחה מיוחדת ראינו גם בנוגע לרחבת הכותל המערבי: שתי פעמים עמדו היהודים לגמור קנית בתי המוגרבים של הסימטאות הצרות שבקרבת הכותל המערבי הכותל המערבי, כדי להרוס הסימטאות ולהקים על יד הכותל המערבי בית כנסת מרכזי גדול: פעם היה הדבר ע"י סיר מונטיפיורי ששלוחיו גמרו עם ראשי המוגרבים בעלי הבתים של בתי הסימטאות וכמעט שבצעו הקניה, לפתע באה פקודה מגבוה לעקל את האישור, ופעם שניה היה הדבר בקיץ תרע"ד שנוסד ועד לפדיית הסימטאות, ואנשי הועד היו מהחרדים, והעסקן הציבורי מר ענתבי שהיה בתוך הועד קיבל את הרישיון מהפחה ומהקאדי ור' צבי אריה שניאורזון (מתלמידי ישיבת עץ חיים) אשר ידע איך להתהלך עם הערבים ועם השיח'ים היה המתווך העיקרי לקבל חתימת ראשי המוגרבים ואת ההסכמה מ'שיח' טהר' ראש השיח'ים. חברי הועד התחייבו להמציא את סכום הכסף המדובר עד זמן ידוע ולתת לע"ע תחילת פרעון, והכל הלך למישרין, וכשעמדו בחודש אב לאשר את הקניה במשרד הטאבו - הנה פרצה המלחמה העולמית הראשונה, למחרת תשעה באב. דבר זה היה לאות שאין לנו לבנות בית כנסת מרכזי אחורי כתלנו, אין אחורי הבית המנוחה והנחלה, ועלינו להיות צופים ומחכים לשוב לתל התלפיות פנימה".

יב. נושא נשק הבא לכותל המערבי להתפלל (או לבית כנסת), יכסה את נשקו תחת בגדיו שלא ייראה לחוץ. ואם אי אפשר לו לכסותו, כגון שהוא רובה גדול, ויש צורך שיישא את נשקו עמו בגלל סיבה ביטחונית וכיו"ב, יש להקל להיכנס עם הנשק להתפלל (הג"ר יוסף שם ובשו"ת יחיה דעת ה, יח).

יג. יש נוהגים להתפלל מול הכותל המערבי ולא באלכסון אל כיוון מקום המקדש משום שמקום המקדש ובוודאי קודש הקודשים הם דברים שלא ברורים, ויש לכוון לבו מכוון לקודש הקודשים (ס' למקדשך תוב עמ' 241. והגר"ש אבינר אמר לי בעל פה שכן שמע מהג"ר שמחה הכהן קוק). והגר"א נבנצל השיב לי בעל פה: "ישר מול השכינה. אבל יש נהגו

לפנות שמאלה". ובשו"ת תשובות והנהגות (ג, לט) שאין הדבר ברור כלל וכלל שמקום "כיפת הסלע" היא על מקום המקדש. וכתב הגר"א נבנצל בקובץ בית אהרן וישראל [תשרי חשון תשנ"ט גליון עט] שיש להתפלל ליד הכותל לכיוון הכותל שהיא מקום השכינה, פנים כנגד פנים אל השכינה). וכן בשו"ת תשובות והנהגות (ג, לט), הגר"מ שטרנבוך כותב שלא ברור ש"כיפת הסלע" היא על מקום המקדש.

ויש נוהגים לכוון באלכסון שמאלה בכיוון מקום המקדש (מפי הג"ר דב ליאור – אתר ישיבה). והגר"ח קניבסקי כתב לי: "כפי המנהג". ובס' בנימין אמר (עמ' פד), נשאל הגר"ח קניבסקי: היום שיודעים שאבן השתיה במסגד שמצד שמאל (באלכסון) לכותל המערבי, האם כשמתפלל שם יש להשמאל כדי להתפלל לכיוון קה"ק? והשיב: אין יודעים כלום. אך עי' בקונטרס משוש כל הארץ (עמ' 21) שדעתו שיש להשמאל.

ויש להוסיף מה שפעם נכדו של הגרי"ש אלישיב שאלו: אומרים בשמו שאם יושבים במקום מסויים בכותל המערבי 40 יום, נעשה זה מקום קבוע של היושב, האם זה נכון? והגיב בחריפות: שקר וכזב... דבודאי אין זה נחשב מקום קבוע, כי למי יש בעלות על הכותל לקבוע שם מקום, אין לאף אחד בעלות על הכותל לא לזכות ולמכור מקום, ולא לזכות במקום (מפי האיש עמ' ריג).

יד. כשיוצאים מהכותל המערבי יש נוהגים להחזיר אחוריו ופניו לכותל המערבי עד שיגיע למעלה מהרחבה שלא יראה אחוריו לכותל המערבי. הגר"ש אבינר השיב לי: "כמו שבבית כנסת מותר להפנות גב לארון הקודש. רק יש לצאת בהליכה אחורנית". והגר"א נבנצל כתב לי: "מקפידים שלא, אבל כמדומני אם הברירה בין גב לכותל וגם לס"ת, עדיף גב לכותל". וראיתי שכשהגר"א נבנצל יוצא מהכותל הוא הולך אחורנית. והגר"ח קניבסקי כתב לי: "לא". והרב משה קופלוביץ מסר לי ששאל את הגר"ח קניבסקי: כשאדם יוצא מהכותל המערבי, האם יש ללכת עם הפנים לכיוון הכותל? והשיב לו: "ילך לאחור [אם יכול]". וכן נהג הסטייפלר (ארחות רבנו ח"א עמ' שכ. ח"ב עמ' קנ. אשכבתיה דרבי ח"ב עמ' קסח). וראיתי לגבי יציאה מהכותל אחרונית, שאמר הג"ר יעקב אריאל: "זו מידת חסידות (אתר ישיבה). כך נהג מו"ר הרב צבי יהודה. הוא נזהר לא להיתקל באף אחד" (אתר ישיבה). אמנם הגרש"ז אורבך לא הקפיד בדבר (הכותל המערבי הלכות ומנהגים עמ' מ. וראה עוד בס' רבנו עמ' 304 שבתענית אסתר כשביקר רבנו הרב צבי יהודה בכותל המערבי זה היה חום נורא, והתלמיד אשר אתו כבר רצה לשוב. אמר לו רבנו הרב צבי יהודה בעמקות ובכבדות: "קשה לי להתנתק מפה". כאשר שמע זאת התלמיד, כבר לא היה עייף וצמא, הוא הרגיש חשמל של קדושה).

ב. ברכת שהחיינו בביקור הראשון בכותל המערבי

שאלה: האם יש לברך ברכת שהחיינו בפעם הראשונה שמבקרים בכותל המערבי?

א. שהחיינו לפני מלחמת ששת הימים

בשו"ת לב חיים (ג, לג), נשאל הג"ר חיים פאלאג'י על מי שזכה לקבוע דירתו בא"י אם חייב לברך שהחיינו, ובתשובתו נגע בשאלתנו (וראה שו"ת בית מרדכי סי' כח, שו"ת יין הטוב א, מז והגר"ש אבינר בס' על דגלו סי' סד ובס' מחיל אל חיל ח"א, עמ' 320 על חובת שהחיינו לעולה חדש בזמן הזה). והשיב הרב לב חיים שאין שייך שהחיינו בישיבת א"י ורָאִיה מִמַּג"א (או"ח רכג, ס"ק ה) שכתב דווקא כלי תשמיש אבל ספרים חדשים אינו מברך דמצוות לאו ליהנות ניתנו ואין מברכים רק על מצוות הבאות מזמן לזמן. והקשה הרב לב חיים כיוון שאמר המג"א הטעם שמצוות לאו ליהנות ניתנו, למה סיים דבריו שאין מברכים שהחיינו רק על מצוות הבאות מזמן לזמן? ותירץ שכוונתו לומר שאפילו למ"ד מצוות ליהנות ניתנו יש טעם אחר שאין מברכים רק על מצוות הבאות מזמן לזמן. וא"כ למ"ד מצוות לאו ליהנות ניתנו, אין מברכים שהחיינו על ישיבת א"י שהיא מצוות עשה, ולמ"ד מצוות ליהנות ניתנו, אין מברכים שהחיינו אלא על מצווה הבאה מזמן לזמן, וישיבת א"י אינה תלויה בזמן שכל יום זמנה הוא ולא שייך בה שהחיינו. וכתב עוד ראה שלא לברך, שכתבו הפוסקים בפירוש שברכה זו תלויה ועומדת אם לבו שמח כגון שאם איש עשיר קנה כלים וחפצים לעצמו או לביתו ואין לבו שמח שלפי רוב עושרו לא יברך, ואם איש עני והוא קנה הכלים האלו ולבו שמח יברך. וכתב הרב לב חיים אם ישיבתו בא"י בבוא עת וזמן חגים ומועדים דהיינו עולים לירושלים כך ישראל בשמחה ובשירים לקיים מצוות עליית הרגל ולעשות הפסח בזמנו וכן בעלות על זיכרוננו מעלתו וגדולתו של כהן גדול ביוה"כ ועבודתו עבודת הקודש והן בעוון חורבן מקדש ובטלה עבודה מתעורר בבכי ויגון ואנחה בעידן חדווה, "וכמו ששמעתי מכת האשכנזים שבירושלים ת"ו שבג' רגלים הולכים לכותל המערבי להתפלל שם תפילת מוסף מפני חטאינו וכו' ומרבים בבכיה ודאגה גדולה". וא"כ איך שייך לברך שהחיינו שמלבד שאין לבו שמח, אדרבה תתעורר דאגתו בכל יום תמיד יותר ויותר מאילו היה דר בחו"ל?

ב. שהחיינו אחרי מלחמת ששת הימים

נשאל הג"ר עובדיה הדאיה (שו"ת ישכיל עבדי ח, מג אות ב), אם נשתנה הדין במלחמת ששת הימים שזכינו לשחרר ירושלים, הכותל המערבי והר הבית, והשיב שאין מקום לברך לכמה טעמים: א. ברכת שהחיינו נתקנה רק על דבר הבא מזמן לזמן (ראה מ"ב ס' רכג סק"ז). ב. גם לסוברים שהברכה משום שמחת הלב (ראה מ"ב בביאור הלכה שם), אין זה אלא בשיש שמחה שלמה, ובכיבוש ירושלים וערי יהודה, אין לנו שמחה שלמה מכיוון שעוד

אין לנו הרשות להיכנס במקום המקדש ואדרבה בכול זמן שאנו הולכים לכותל המערבי, ורואים מקום המקדש ואין אנו יכולים להיכנס בו, יש לנו תוגה וצער על שעדיין חרב בית מקדשנו, ושועלים הלכו בו, והוא ביד זדים אכזרים. ועוד אפי' הכיבוש הזה שבידינו אינו מוחלט בידינו, שרבים קמים עלינו עוד להוציאו מתחת ידנו ואינם מכירים בקיומנו, ורוצים לשמוט הקרקע מתחת ידנו. ג. ידוע בדברי הפוסקים שלא לברך שהחיינו על הנחת תפילין וכתבת ס"ת שנכתבו על עורות וקלף, שהם באו ע"י שחיתת הבהמות ובעלי חיים ואין מברכים על הקלקלה. והנה במלחמת ששת הימים, בפרט כיבוש ירושלים, עלתה בדמי בחורינו שנפלו ונהרגו רבים מאחינו הצעירים, וכולם השאירו אלמנות ויתומים לרוב, והרבה הורים שָׁכְלו ילדיהם בעוה"ר, ובכן מה מקום לברך שהחיינו (וראה פסק הג"ר עובדיה יוסף בשו"ת יביע אומר ח"ו או"ח ס' מא, שאחד הטעמים שיש לומר הלל בלי ברכה ביום העצמאות שכמה אלפים מאחינו בית ישראל נהרגו במערכות ישראל ד' ינקום דמם, וגם כתב שנודע לו שהגאון הג"ר צבי פסח פראנק הורה והנהיג בבית מדרשו שלא לומר הלל כלל ביום העצמאות מפני שדם ישראל נשפך לרוב בעוה"ר. וראה כל התשובות באמירת הלל ביום העצמאות ואין כאן מקום להאריך). לפי כל הסיבות האלה, פסק הרב ישכיל עבדי (כעין שו"ת לב חיים) שלא לברך שהחיינו בביקור הראשון בכותל המערבי. אבל בשו"ת בית מרדכי (ס' כג) כתב הרב מרדכי פוגלמן, רב ואב"ד קרית מוצקין, "בביקורי הראשון ביום ז' סיון תשכ"ז אצל הכותל המערבי, ימים מועטים אחרי שחרורו בכ"ח באייר, אמרתי בחדווה עילאית ברוב עם ברכת שהחיינו בשם ומלכות. בְּרַכְתִּי והוריתי להלכה למעשה. עכשיו נברר כאן לפי המקורות בהלכה שעל המבקר אצל הכותל המשוחרר בפעם הראשונה לברך ברכת שהחיינו בשם ומלכות". וכתב הרב בית מרדכי שיש לברך שהחיינו משום שלשה טעמים: א. שנינו בגמרא ברכות (לז, א וגם מנחות עה, ב), "היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", ופירש רש"י, "אם לא הביא מנחות זה ימים רבים". אמנם התוספות פירשו אחרת, שמדובר בכהן שיש לו שתי משמרות בשנה, ואם כן, זו מצווה הבאה מזמן לזמן. והרמב"ם (הלכות תמידין ומוספין ז, יח) כתב ש"כל המקריב מנחה מן החדש תחילה מברך שהחיינו" וגם כן בספר הרוקח הגדול (הל' ברכות, ירושלים תש"כ עמ' רנח), "הנה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר שהחיינו, שנתחנך לעבודת הזמן". וכתב על זה הרב בית מרדכי, כשם כשמתחילים בפעם הראשונה בעבודת הקרבנות מברכים ברכת שהחיינו, כך כשזוכים לבקר בפעם הראשונה אצל הכותל המערבי המשוחרר שהוא החלק המערבי של חומת הר הבית של המקדש, יש לומר ברכת שהחיינו. ב. ועוד – וזה העיקר – כתבו התוספות (סוכה מו, א ד"ה העושה סוכה), "ונראה דמצווה שיש עליה שמחה תקנו שהחיינו" והטור (או"ח ס' רכג), "שאיין הברכה (שהחיינו) אלא על ידי שמחת הלב". וכן כתב גם הר"ד אבודרהם (בברכת המצוות ומשפטיהם), "הטעם הנכון בעיני הוא

מה שכתוב בתשובות הגאונים שאין מברכים שהחיינו אלא בדבר שיש בו שמחה והנאה לגוף. והכי אמרינן בתוספתא דברכות (פ"ז), ההולך להפריש תרומות יברך שהחיינו, כנראה מפני שהוא שמח באסיפת פירותיו, וכן מברכים שהחיינו על מקרא מגילה ונר שהם לשמחה, דחס רחמנא עלן ופרוקנן, וכן נטילת לולב יש בו שמחה והנאה לגוף שמריח ריח טוב, וכן תקיעת שופר יש בו שמחה לפי שבתקיעת שופר יעלה זכרוננו לפניו לטובה". ג. כתב הב"ח (או"ח ס' כט), "איכא לחלק בין ברכת שהחיינו לשאר ברכות, דברכת שהחיינו שבאה על שמחת לבו של אדם יכול לברך, אע"פ שאינו ודאי דחייב לברך, דאינו עובר על לא תשא, אם הוא שמח ומברך לו יתעלה על שהחיינו וקימהו עד הזמן הזה". וכתב הרב בית מרדכי שדברים האלה נאמרו בשמחות רגילות, קל וחומר שיכולים להיאמר בהרחבה רבה בשמחת עם ישראל שזכה אחרי הרבה דורות של גלויות ונדודים, חורבנות והשמדות, שרפות והריגות, שהכותל המערבי, שריד חומת המקדש, שוחרר מידי זרים והוחזר לשלטון מלכות ישראל המחודשת. אז, מסתבר שכשרואים את הכותל המערבי בפעם הראשונה אחרי שחרורו צריך לברך שהחיינו. ובסימן לג בעניין קריעה בביקור אצל הכותל המערבי המשוחרר, הרב בית מרדכי הביא דעת הג"ר שלמה גורן שהורה כן לחיילים שבאו אתו בראשונה, שלא לקרוע על יד הכותל, אלא לברך שהחיינו, וחוות דעתו נמסרה בעיתון "הצופה" יום י"ג מנחם אב תשכ"ז, "אין מקום בשעת שמחה עילאית כזאת שזכינו לה אחרי אלפיים שנה של חורבן, גלות ושואה, לערבב את התוגה ואת האבל לתוך השמחה, שיחד עם ברכת שהחיינו נקרע קריעה על חורבן בית המקדש, במיוחד כאשר הקריעה נגרמת על ידי הראייה שלנו את הר הבית. וראייה זו שבאה עקב גאולת המקום ושחרורו, מביאה לנו שמחה על שזכינו לראות את הר הבית כשהוא בידנו. ממילא אין מקום לקרוע, בפרט כשצעד ראשון זה עשוי להביא בהמשכו לבניין בית המקדש על תילו. הלכך כאתחלתא דגאולה ממשית שגאלנו את הר הבית מצאנו סמוכין לוותר על חובת הקריעה, במקום זה לברך ברכת שהחיינו" (ראה התקופה הגדולה עמ' שעד-שען שהרב מנחם כשר הביא כרוז בשם "דעת תורה", שחתומים עליו כמעט כל גדולי הדור, וקוראים את הקמת מדינת ישראל בשם "אתחלתא דגאולה" וברור שהתהליך המשיך בניצחון במלחמת ששת הימים). וגם כתב הרב בית מרדכי (ס' כג), שהוא בירך שהחיינו בביקור הראשון אצל הכותל המערבי המשוחרר וכתב שהוא בירך במקום חובת הקריעה.

ג. למעשה

נלע"ד שבזה"ז לא לברך שהחיינו בביקור הראשון אצל הכותל המערבי. יש שני טעמים עיקרים לאלו שפסקו שלא לברך: הטעם הראשון ש"אין מברך שהחיינו אלא על מצווה הבאה מזמן לזמן" שנוי במחלוקת ואפשר לסמוך על המתירים לברך, והטעם השני ש"יש

הרגשות של צער בביקור הכותל המערבי, וזה לא היה שייך מיד אחרי ניצחון מלחמת ששת הימים שהיתה התרוממות רוחם של בני ישראל ששחררו העיר העתיקה, הכותל המערבי ומעל כולם – הר הבית. והיום שעדיין אין אנחנו יכולים לבנות בית המקדש, והבעלות של הוואקף המוסלמי יותר חזקה ממה שהיתה ויש התנגדות של אומות העולם לכל מה שאנחנו עושים, אין לנו כבר שמחה גדולה כמו שהיתה. בוודאי יש לנו הודאה ושמחה מסוימת על מה שיש לנו, אבל עדיין מסגד ישמעאלי עומד על מקום מקדשנו. ודומה לזה, כתב הג"ר יעקב אריאל (שו"ת באהלה של תורה ב, עו) בשאלת קריעה על מקום המקדש, "אמנם זמן שחרורו את הר הבית לא נקרעה קריעה, כי היתה תחושה של התרוממות רוח, שאחרי אלפיים שנה זכינו סוף סוף לגאול את המקדש מידי זרים שחיללוהו. השמחה היתה גדולה והיא דחתה מפניה את הקריעה. יתכן שקריעה אז היתה עלולה להיראות במידת מה גם ככפיות טובה לד' על גמלנו כל טוב וכו'...אולם כיום כשאנו רואים את ההר בשממונו ובהשתלטות נכרים עליו ואין גם שום נכונות ויכולת לבנות את המקדש, קשה לפטור מהקריעה". והגר"א נבנצל כתב לי: "לא מברכים שהחיינו. אנחנו מברכים (בלי שם) דיין האמת על החורבן".

סיכום: מיד אחרי שחרורו של הכותל המערבי, היו מי שבירכו שהחיינו כשביקרו שם בפעם הראשונה משום השמחה הגדולה, אבל כיום אין מקום לברך.

ג. עלייה לרגל בזמן הזה

שאלה: האם מצוות עלייה לרגל נוהגת בזמן הזה ויש לבקר בירושלים ובכותל המערבי בפסח, שבועות וסוכות, או אינה נוהגת אלא בזמן שבית המקדש קיים?

תשובה: מצוות עלייה לרגל נוהגת בזמן שיכול להביא קרבן להקריב בבית המקדש, שנאמר (דברים טז, טז), "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ד' אלהיך במקום אשר יבחר בחג המצוות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא יראה את פני ד' ריקם". מכל מקום אפילו אחרי חורבן הבית נהגו קהילות ישראל מכל הארץ ומחו"ל לעלות לירושלים ולכותל המערבי, שאין השכינה בטלה לעולם, שנאמר (דברי הימים ב' ז, טז), "והיו עיני ולבי שם כל הימים" וכן במדרש שיר השירים (פרשה ב), מעולם לא זזה שכינה מכותל המערבי. וכן כתב הרמב"ם (הלכות בית הבחירה ו, טז), שקדושת בית המקדש וירושלים לא בטלה לעולם, שנאמר (ויקרא כו, לא), "והשמותי את מקדשיכם", אף על פי שהם שוממים בקדושתם הם עומדים. ובקשר לעלייה לרגל אמרו בשיר השירים רבה (ד, ב) ובקהלת רבה (יא, ב), נאמר (שיר השירים א, טו. ד, א), "הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים", מה יונה זו אף על פי שחרב שובכה וקינה אינה מניחתו, אלא חוזרת ובאה עליו, כך ישראל אף על פי שחרב בית המקדש, לא ביטלו עלייתם לרגל בשלש פעמים בשנה. ובגמרא נדרים (כג, א), מעשה באדם

אחד שהדיר אשתו מלעלות לרגל ועברה על דעתו ועלתה לרגל ובא לפני רבי יוסי, אמר לו: ואילו היית יודע שעוברת על דעתך ועולה לרגל – כלום הדרתה? אמר לו: לא, והתירו רבי יוסי. וזמן רבי יוסי, שהיה מתלמידי רבי עקיבא, הרבה אחרי החורבן ועוד נהג בישראל מנהג עלייה לרגל לירושלים. וכן כתב הר"ן (תענית ז, א), שגם כיום נוהגים להתאסף מכל סביבות ארץ ישראל לעלות לירושלים, ומשום כך נהגו לדחות שאלת טל ומטר עד ליום ז' במרחשון, כדי שיספיקו לחזור לבתיהם. וכן כתב ספר חסידים (ס' תרל) שרבנו האי גאון היה רגיל לעלות מבבל לירושלים בחג הסוכות מדי שנה בשנה, והיה מקיף את הר הזיתים ביום הושענא רבה שבע פעמים (וראה מאמר מהרב רפאל הכהן קוק בס' בצומת התורה והמדינה ח"ג עמ' 154-157 שיש מצוות עלייה לרגל בזמן הבית לבני חו"ל). ובשו"ת התשב"ץ (ג, רא) האריך גם כן לתת טעם וסמך למנהג לעלות לרגל שלא נתבטלה קדושת בית המקדש וירושלים, ויש סמך וראיה שקדושת ירושלים קיימת בזמן הזה, שהרי עדיין נוהגים לעלות לרגל ממצרים ומבבל ומשאר ארצות, ויש לזה רמז במדרש על הפסוק (תהלים מב, ה), "אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבור בסך, אדדם עד בית אלהים בקול רנה ותודה המון חוגג". והעידו מגידי אמת כי עדיין נשאר מהנסים שהיו בבית המקדש ובירושלים (ראה פרקי אבות ה, ה), שלא אמר אדם לחברו צר לי המקום, כי בית הכנסת שבירושלים שצריכה לאנשי המקום הדרים בירושלים, מתמלאת מפה אל פה בעת התקבץ שם עולי הרגל החוגגים בחג השבועות יותר משלש מאות איש, וכולם נכנסים שם ויושבים רווחים, כי עדיין היא בקדושתה. וזהו סימן לגאולה השלישית. וכתב בס' מועדי הראי"ה (עמ' תק), חביבין היו על מרן הרב קוק דברי התשב"ץ האלה, ועל העלייה לרגל בימיו בחג השבועות, ועל נס "משתחווים רווחים" שראו אז בבתי הכנסת בירושלים. וכתב בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רלד ובספרו תורת משה פרשת אמור וכן משמע משו"ת נודע ביהודה מהדו"ת או"ח סי' צד) שאין בזמן הזה חיוב לעלות לרגל מפני שלא חייבה אותנו התורה כי אם בקרבן חגיגה ועולות ראייה, אבל מצווה יש. ושו"ת מהר"ץ חיות (סי' עו פרק ג) וחידושי המהר"ץ חיות (גיטין ד, ב ונדרים כג, א) הביא הרבה ראיות שהתנאים והאמוראים, אף לאחר החורבן עלו לירושלים ואף נכנסו להר הבית ומקום המקדש, כי עדיין היה להם אפר פרה לטהר עצמם. כתב הג"ר משה פיינשטיין (שו"ת אגרות משה יו"ד ג, קכב), מצנת ראיה פשוט וברור שהוא דוקא כשבית הבחירה בנוי אף אם נימא שראיית פנים הוא מצווה מיוחדת שלא תלוי בקרבן ראיה, ומה שנהגו הקרובים לא"י לבוא לירושלים היה זה בזמן הגאונים לזכר בעלמא ולהגעגועים לבנין ציון וירושלים ע"י משיח צדקנו שמחכים לו תמיד. ומשמע שאין מנהג לעלות לרגל בזמן הזה, ודעת המון פוסקי דורנו, ובמיוחד רבני ארץ ישראל, הביאו הרבה מהמקורות מלמעלה שיש מנהג קדום לעלות לרגל אחרי חורבן הבית עד זמננו: בשו"ת קול מבשר (ב, י) נשאל ע"י מנהל משרד הדתות ד"ר ש"ז כהנא על אלו שלא היו יכולים לבקר

בארץ בפסח לתיירות ולעלייה לרגל בגלל איסור לבקר בארץ מארה"ב, והיתה הצעה להכריז על סידור תכנית בפסח שני בי"ד אייר לאלו לעלות לרגל, והשיב הג"ר משולם ראטה שעניין עלייה לרגל הוא בוודאי דבר חשוב מאוד גם בזמן הזה, אבל כל זה היינו עלייה לרגל בזמן הרגל, אולם ההצעה לעשות תשלומין לעלייה זו בחודש אייר בזמן פסח שני אין לה שום מקום כלל, כי הקרבת פסח שני אין לה שייכות למצווה של עליית הרגל. ומזה רואים שדעתו שיש מנהג לעלות לרגל בשלושת הרגלים. וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (י, א אות צג) שיש בזמן הזה מנהג וכיסופים עזים ותשוקה קדושה ונוראה של המוני בית ישראל לנהור בלי הרף על יד הכותל המערבי ולהשקיף על מקום המקדש, ובמיוחד בחג ומועד לא משום שיש חיוב אלא מפני שהמקום הזה הוא מקום שורש יניקת קודש קדושתו של עם ישראל בכללותו ושל כל אחד ואחד מישראל בפרטותו. ודומה לזה שיש עניין של ראיית מקום המקדש בעלייה לרגל הובא בס' מועדים וזמנים (ח"ז סי' רמא הערה א) מהרב עקיבה יוסף שלזינגר שכתב קונטרס מיוחד בעניין זה שהיום אין מצוות ראייה שאי אפשר לנו היום להיכנס לעזרה, מ"מ ענף המצווה יש לנו, והוא לראות את המקום, ואלו העולים לכותל לשם תפילה לבד אין מצווה שעיקר המצווה הוא לראות רצפת קרקע המקדש דווקא. וגם כתב הג"ר עובדיה יוסף בשו"ת יביע אומר (ה או"ח טו ד"ה ב) ובשו"ת יחווה דעת (א, כה וח"ב עמ' מח) שאין ספק שמצווה לעלות לירושלים גם בזמן הזה לראות פני מלך חיים, להסתופף בחצרות ד' בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ולחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלו, ובפרט בכותל המערבי אשר לא זזה שכינה משם. ובשו"ת עשה לך רב (סי' נג וראה סי' נד בהרחבה), נשאל על ידי חסיד אחד, אם מותר לצאת מארץ ישראל לחו"ל לקראת החגים, לפני ראש השנה עד לאחר סוכות, כדי לקבל שם פני הרבי שלו, והשיב שעניין היציאה מארץ ישראל הוא חמור ביותר, אבל כיוון שיציאתו מן הארץ היא כדי להסתופף בחצר רבי, ולדברו הוא סופג שם אווירה של קדושה וטהרה, הוא מותר לצאת, והרי זה כיוצא ללמוד תורה כהוראת הרמב"ם (הלכות מלכים ח, ט) שמותר לצאת ללמוד תורה, ובלבד שיחזור ארצה. מכל מקום הג"ר חיים דוד הלוי מתיר לחסיד לצאת לחו"ל לקבל פני הרבי בימים הנוראים, אך מיד אחרי יום הכיפורים ישוב ארצה לחוג את חג הסוכות בארץ שיש מצוות זכר עלייה לירושלים שנוהגים כל ישראל לעלות לירושלים בשלושת הרגלים וליראות שם את פני ד'. וכן כתב הג"ר הלוי בס' מקור חיים השלם (ח"א עמ' 242), שכבר מצאנו לגדולי התנאים שנהגו לעלות לרגל אחרי החורבן, ורבן יוחנן בן זכאי שקבע דירתו אחרי החורבן ביבנה היה עולה לירושלים ברגלים. ובכל הדורות הוסיפו ישראל לקיים בשמחה מצוות עליית-רגל, מארבע כנפות הארץ, הקרובים והרחוקים לירושלים. וכך דרשו רבותינו במדרש חזית על הפסוק: הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים, מה יונה זו אינה משכחת קינה כך ישראל אף על פי שחרב בית המקדש לא ביטלו שלשה רגלים. ולא טוב המעשה של אלה המוצאים לנכון לצאת מארץ ישראל דוקא

בימי הרגל לחוץ לארץ, ואף אם גם כונתם טובה לקיים מצווה. ואדרבא, ישראל שבחו"ל מצווה גדולה מוטלת עליהם להשתדל לפחות לעלות לרגל (אם באמת ובתמים בלתי אפשרית היא עלִיָתם והשתקעותם בא"י) כאשר עשו ישראל לדורותיהם, וכ"ש עתה כאשר זכינו לראות בבנין הארץ ופריחתה וקבוץ בניה, שמצווה גדולה היא לעלות לרגל, לחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלו, לראות בשוב ד' שבות עמו, ואשרי עין ראתה כל אלה. וכן הרב שאר יישוב כהן (ס' שי כהן ח"ב ס' יז), והנה בזמננו שזכינו שרבות בית ישראל עולים לירושלים בחופש ובחירות, בלי פחד המלכויות ובשירה וקול זמרה – יש בוודאי חיוב לקיים עליה זו מארץ ישראל ומכל תפוצות הגולה ואין ספק שיש במצוות עליה הרגל הזאת, דין שמחת הרגל שהיא שמחה של מצווה. ואמר הג"ר שלמה זלמן אויערבך (ס' ועלהו לא יבול ח"א עמ' קפג-קפד) שנוהגים ללכת לכותל המערבי בשבועות, וכן היה נוהג. וכשאינם יכולים ללכת בשבועות הולכים באסרו חג או במשך השבוע אחרי שבועות. וכן נהג הגרי"ש אלישיב, ובערוב ימיו היה אומר: ברוך השם שהצלחתי לקיים את המנהג שנהגתי בשנים קודמות (מפי האיש עמ' קטז-קז). וכן הרב ישראל מאיר לאו בס' יחל ישראל (א, יד) שאין מצווה לעלות לרגל בזמן הזה, מ"מ כבר נהגו ישראל בכל הדורות לעלות לרגל ולחונן את עפר הארץ. ויש לעלות לירושלים ולכותל המערבי ככוונה רוחנית כמו שכתוב בגמרא פסחים (ח, ב), אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רבי יצחק, מפני מה אין פירות גינוסר (היינו פירות מתוקין מאוד באזור ים כינרת – ראה ברכות מד, א) בירושלים? כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים, "אלמלא לא עלינו אלא לאכול פירות גינוסר בירושלים דיינו". נמצאת עליה שלא לשמה. כיוצא בו אמר רבי דוסתאי ברבי ינאי, מפני מה אין חמי טבריה בירושלים? כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים, "אלמלא לא עלינו אלא לרחוץ בחמי טבריה דיינו". ונמצאת עליה שלא לשמה. וכתב הג"ר בן ציון עזיאל ע"ז (שו"ת משפטי עזיאל מהדורא תניינא או"ח א, סד), שלא יעלה במחשבה תערובת של הנאה גופית בעליה לרגל, כדי שתהיה כולה לשמה. וכתב בשדי חמד (מערכת ארץ ישראל אות א): "ואשריכם ישראל שמקיימים מצוה זו בכל דור דור בשמחה רבה, והולכים מדי שנה בשנה מד' כנפות הארץ הקרובים והרחוקים, לא יחוסו על הוצאות רבות ולא על טלטולא דגברא, ומי שאין ידו משגת לילך ברכב ובסוסים, אורח ברגליו יעבור, כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו".

ובזמן שבית המקדש קיים, יש אומרים שעלייה לרגל צריך להיות דווקא ברגל (עיין פסקי תשובה ס' רה. שו"ת ציץ אליעזר יב, יז. כמוצא שלל רב – סוכות עמ' שד-שז). אבל הפוסקים לא מזכירים חיוב זה לגבי המנהג לבקר בזמן הזה.

והיום חלק מהחוויה הרוחנית של עליה לרגל היא ברכת כהנים המונית שמתקיימת בימי הרגלים. כתב ר' ברוך גפנר בס' עולמו של חסיד, בימי מלחמת ההתשה הרב מנחם מנדל גפנר ישב על יד הכותל ונזכר בדברי מדרש תהלים (מזמור ז), "מיום שחרב בית המקדש, אין

יום שאין בו קללה. אמר רב אחא: אם כן בזכות מי אנו עומדים? בזכות ברכת כהנים". וכתב בדברי הימים (ב' פרק ל) שחזקיהו המלך ערך ברכת כהנים וברכתם התקבלה בשמים. ובספר חסידים (ס' תרל) מתאר הרב יהודה החסיד טקס שהתקיים בתקופת הגאונים, בו הנהיג רב האי גאון תהלוכת כהנים סביב הר הזיתים, כדי להביא את המשיח. ובספר הרוקח מרומז המנהג, "אם היו שלוש מאות כהנים עומדים בהר הזיתים והיו אומרים ברכת כהנים, היה בא המשיח". לכן, הרב גפנר שחזר את הטקס המחודש, אבל לא בהר הזיתים שהניח שהקברים שמילאו את ההר מאז ימי הגאונים ידירו את רגלי הכהנים מהמקום, והוא גם שיער שאילו היה הכותל חשוף ונקי בתקופת הגאונים (ישנן עדויות שבאותה עת היה הכותל מכוסה אשפה), היה בוודאי רב האי גאון מקיים את הטקס שם. וטקס הראשון היה בשנת תשל"א ואחר כך נקבע חמש פעמים בשנה: חול המועד פסח וסוכות, בשבוע אחרי שבועות, ראש חודש אב (יום פטירתו של אהרן הכהן) ובחנוכה. ובשנת תשל"ח הוחלט שהטקס יתקיים רק בימי הרגלים – חול המועד פסח וסוכות. ובוודאי כדאי לעולה לרגל להשתתף בברכה המשולשת ההמונית. אמנם כתב הגר"ש אבינר (שו"ת שאילת שלמה ג, נט), כאשר נשאל רבנו הרב צבי יהודה מה דעתו בנידון, השיב שכל עניין כלל-ישראלי כגון זה, אינו יאה שיהיה יזמה פרטית, אלא צריך להיות מסודר יחד עם הרבנות הראשית לישראל. לגופו של עניין, הוא אמר שעם חשיבותו הנוראה של בעל 'הרוקח', גם הוא יודה שדברי חז"ל עומדים מעל דבריו, ואצלם מצאנו "סגולה" אחרת לגאולה ולישועה. בצבא של דוד, על אף היותם צדיקים, נפלו בקרב, מפני שהיו ביניהם דלטורים. אך בצבא של אחאב, על אף היותם רשעים, לא נפלו בקרב, מפני שלא היו ביניהם דלטורים. זאת הסגולה הגדולה: שמירת הלשון ואהבת ישראל (עיין שיחות הרב צבי יהודה – במדבר עמ' 40).

ושאלתי את הגר"א נבנצל האם יש עניין להגיע לכותל המערבי לברכת כהנים המונית שמתקיימת בימי הרגלים? וכתב לי: "כן". הגר"ח קניבסקי: "כרצונך".

סיכום: מנהג קדום לתושבי ארץ קדשנו ותושבי חו"ל לעלות לרגל, לעלות לירושלים, להתפלל על יד הכותל המערבי שלא זזה השכינה משם ולהשקיף על מקום המקדש אפילו בזמן שבעוונותינו הרבים לא קיים בית המקדש שייבנה במהרה בימינו ונקיים מצוות עלייה לרגל כתיקונה בירושלים הבנויה.

ד. קריעה על הר הבית בזמן הזה

שאלה: האם יש עדיין חובת קריעה על ראיית הר הבית בזמן הזה שהוא תחת שלטון ישראל?

א. הפוטרים מחובת קריעה

נאמר בגמרא מועד קטן (כו, א), ואלו קרעין שאין מתאחין וכו' ועל ערי יהודה ועל המקדש ועל ירושלים. וכן נפסק להלכה ברמב"ם (הלכות תעניות ה, טז. הלכות אבל ט, ב וט) ובשולחן ערוך (או"ח תקסא וביו"ד שמ, לח). ופשוט שמשעת חורבן בית שני עד דורנו כשראו אבותינו את הר הבית השומם היו קורעים או היו מהדרים לבקר בירושלים כל תוך ל' יום כדי לראות את מקום המקדש ולהיפטר מחובת הקריעה (כגון הרב בינש סלנט שכל מעשיו נהג עפ"י אביו הגר"ש סלנט - עיר הקודש והמקדש ג, יז אות א). אבל במלחמת ששת הימים הגענו למדרגה חדשה בגאולתנו - מדרגה אחרת, מדרגה גבוהה, מדרגה נפלאה - מדרגת "הר הבית בידינו". והורה רבנו הרב צבי יהודה (עיתון "הצופה" מי"ג תמוז תשכ"ז והובא במקור חיים השלם מאת הג"ר חיים דוד הלוי ח"ב פרק צה אות א, בספר טל חרמון - מועדים עמ' 218, שיחות הרב צבי יהודה - יום העצמאות ויום ירושלים עמ' 90 - מאמר ליום ירושלים שנת תשל"ב ובס' פניני הלכה מאת הרב אליעזר מלמד ח"א עמ' 244-245) לפטור בזמננו מחובת הקריעה על מקום המקדש. וציטט הג"ר חיים דוד הלוי (שם) שטעמו ש"האבלות האמיתית על בית המקדש היא בגלל יד הגויים השולטת בו. ואילו כיום אנו השולטים על הכותל ועל הר הבית (וגם אם יש בו מסגד) והעיקובים הלכתיים ופוליטיים". וכתב הגר"ש אבינר (שם בממערכה הצבורית עמ' נה), "רבנו הרב צבי יהודה חידש להלכה, שבימינו, כיוון שהר הבית בשליטתנו, אף הרואה את מקום המקדש אינו קורע. שהרי אך נרצה בכך, נוכל לבנות המקדש ואין מי שיעכב בעדנו. אמנם איננו בונים ואף איננו רוצים לבנות משיקולים שונים, תורניים, מדיניים ואחרים, ואולם, בין שהשיקולים נכונים, בין לאו, מכל מקום זו החלטה שלנו, ולא שגויים מעכבים בעדנו מלבנות, ולכן אין קורעין על ראיית מקום המקדש החרב". זאת אומרת שאנו במדרגה חדשה בגאולתנו - במדרגת "הר הבית בידינו" אע"פ שעדיין לא הגענו למדרגה של "עשו לי מקדש". ולדעת רבנו הרב צבי יהודה במדרגה זו אין עוד חובת קריעה משום שהר הבית תחת שלטון ישראל. וכן נהג רבנו הרב צבי יהודה מעשה רב. מסופר שביום שחרור ירושלים, היו רבנו הרב צבי יהודה והגר"ר דוד כהן ה"נזיר", יחד בכותל, ולמחרת הלך רבנו אליו כדי להביא לו את ספרו לנתיבות ישראל חלק א שיצא לאור באותו כ"ח באייר תשכ"ז. אמר רבנו הרב צבי יהודה שבמעמד מול הכותל, הוא לא קרע בראותו את מקום המקדש, כי רק כאשר "הישמעאלים מושלים עליהם מקרי בחורבנן" (ש"ע או"ח תקסא מ"ב סק"ב), ויסוד זה שנאמר לגבי ערי יהודה נכון גם

לגבי מקום המקדש. "הנזיר" הנהן בהסכמה והוסיף: "הלא גם כבודו ראה שמרן הרב קוק היה שם בבגדי שבת והוא לא קרע" (הוא ראה בחזון את מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל). כולם נדהמו וכל העיניים נסבו לרבנו הרב צבי יהודה, אך הוא הנהן בראשו: "כן, ודאי" (רבנו ח"א עמ' 153-155). אז, לפי דעתו של רבנו הרב צבי יהודה אין עוד חובת קריעה על ערי יהודה ועל ירושלים וגם על מקום המקדש שהכול תלוי בשלטון, משום שלגבי ערי יהודה לשון הגמרא "ערי יהודה בחורבנן" וגם לגבי ירושלים לשון הגמרא "ירושלים בחורבנה" וגם לגבי בית המקדש לשון הגמרא "בית המקדש בחורבנו", וא"כ לשון "חורבן" דומה בכל מקום, והיום שהם תחת שלטון ישראל אין קריעה. וגם כתב רבנו הרב צבי יהודה (ס' שיחות הרב צבי יהודה – ארץ ישראל עמ' 193), שבמצוות דרבנן יש גם מקום לדון מצד איסור בל תשחית של הבגדים. ובשו"ת בית מרדכי (ס' לג) סיפר הרב מרדכי פוגלמן, שהיה הרב ואב"ד קרית מוצקין, "שביום ז' בסיון תשכ"ז, בתום כנוס הרבנים הארצי בהיכל שלמה בירושלים, בקרתי יחד עם כמה רבנים אצל הכותל מערבי המשוחרר. מי שלא ראה את השמחה אצל הכותל, לא ראה שמחה מימיו וכו' בין חוגגים הנלהבים היו הרבה שקרעו קריעה כדינא דגמרא 'הרואה בית המקדש בחורבנו ואמר... וקורע'. בראותי זאת פניתי לבני לוי ואתי ואמרתי 'עכשיו, אחרי הניצחון על אויבינו וצרינו שמעטים כמותו בדברי ימי עמנו, אחרי שחרורה של ירושלים העתיקה ובה מקום המקדש והכותל המערבי אין לקרוע עוד בביקורנו אצל הכותל, אלא לברך ברכת שהחיינו בשם ומלכות!' אמרתי ועשיתי מעשה. אמרתי זאת אופן ספונטני, ללא הכנות מוקדמות, בגלל השמחה העילאית שאפפה אותנו בראותנו את הכותל, השריד היחידי של בית המקדש, המשוחרר מידי זרים ששלטו בו כאלף ותשע מאות שנה". והרב בית מרדכי המשיך לברר את הדבר לפי המקורות וגם סובר שאין חובת קריעה כשהר הבית תחת שלטון ישראל, והביא את דעת רבנו הרב צבי יהודה שהורה כהוראתו. ועוד כתב שהג"ר שלמה גורן הורה כן לחיילים שבאו אתו בראשונה, שלא לקרוע על יד הכותל, אלא לברך שהחיינו, וחווה דעתו של הג"ר גורן נמסרה בעיתון הצופה י"ג מנחם אב תשכ"ז, "אין מקום בשעת שמחה עילאית כזאת שזכינו לה אחרי אלפיים שנה של חורבן, גלות ושואה, לערבב את התוגה ואת האבל לתוך השמחה, שיחד עם ברכת שהחיינו נקרע קריעה על חורבן בית המקדש, במיוחד כאשר הקריעה נגרמת על ידי הראייה שלנו את הר הבית. וראייה זו שבאה עקב גאולת המקום ושחרורו, מביאה לנו שמחה על שזכינו לראות את הר הבית כשהוא בידנו. ממילא אין מקום לקרוע, בפרט כשצעד ראשון זה עשוי להביא בהמשכו לבנין בית המקדש על תילו. הלכך כאתחלתא דגאולה ממשית שגאלנו את הר הבית מצאנו סמוכין לוותר על חובת הקריעה, במקום זה לברך ברכת שהחיינו" (ראה התקופה הגדולה עמ' שעד-שעח שהרב מנחם כשר הביא כרוז בשם "דעת תורה", שחתומים עליו כמעט כל גדולי הדור, וקוראים את הקמת מדינת ישראל בשם "אתחלתא דגאולה"

וברור שהתהליך המשיך בניצחון במלחמת ששת הימים). וגם מוסיף הג"ר חיים דוד הלוי (שם) טעם לפטור מחובת הקריעה על הר הבית בזה"ז שבית המקדש אמנם מקום חשוב ביותר לעבודת ד', אבל אין קיומו של עם ישראל וקיום תורתו תלויים בבית המקדש. הלא העדיף רבן יוחנן בן זכאי את "יבנה וחכמיה" על "ירושלים ומקדשה", בשעת פגישתו עם אספסינוס בערב החורבן (גטין נו, ב). ואת ההפסד הדתי-הלכתי באבדן המקדש (ובהפסקת עבודת הקרבנות) השלים ע"י לימוד תורה ותפילה. ולכן, הבכי האבל והצער לאבדן העצמאות המדינית באים לידי ביטוי חזק בבית המקדש, שהיה סמל עצמאותו המדינית של העם. ולפי זה אם היה אז קורה אסון טבעי, ובית המקדש חרב ולא היה מתאפשר לבנותו מחדש, ייתכן שלא היו רבותינו קובעים יום שרפתו ליום אבל ובכי כט' באב שהוא כיום אבלות ממש וכן לא קובעים חיוב קריעה בכל פעם שרואים אותו כיוון שלא יד זרה נשתלחה בו ולא אבדה העצמאות מדינית. ועכשיו שזכינו לעצמאות המדינית נמצא כי אבדן המקדש אבד את משמעותו המרירה ביותר, וחזר להיות דינו כאבדן מקום חשוב מאוד לעבודת ד'. לכן, יש להשוות דין המקדש כדין אבלות לכל דבר: מת לו מת קורע עליו בשעת מותו, ובכל שנה ושנה מתענה ביום שמת בו אביו ואמו, אף המקדש כן. אבל כל זמן שהיה בידי זרים, היה דין מת מוטל לפניו שחייב לקרוע כל פעם שרואים. וכתב הג"ר חיים דוד הלוי שאחרי כיבוש הר הבית בידי ישראל אין צורך לקרוע כרואהו אך כל זה להלכה ולא למעשה, והרבנות הראשית לישראל צריכה לקבוע הלכה פסוקה בעניין. ועד עתה לא פסקו לפטור מחובת הקריעה.

ב. המחייבים בחובת קריעה

בכל זאת פסק הג"ר משה פיינשטיין (שו"ת אגרות משה או"ח ד, ע אות יא. ה, לז אות א) שאחרי מלחמת ששת הימים יש עדיין חובת קריעה בראיית מקום המקדש בזמננו שבית המקדש עדיין בחורבן וזה מילתא דפשיטא. כתב הטור (או"ח תקסא), "הרואה ערי ישראל בחורבן וכו' וקורע". ובית יוסף (שם ד"ה הרואה) הביא ב' פירושים בתיבת "חורבן": א. שאם אינן חרבות, שהם מיושבות, אפילו שהם תחת ממשלת עכו"ם היה נראה דא"צ לקרוע, והפך, ב. שכל שהם בידי עכו"ם אע"פ שיש בהם יישוב, בחורבן מקרי. ומסיק הבית יוסף שהעיקר כפירוש השני וכן דעת הט"ז (סק"א), המג"א (סק"א), וגם במ"ב (סק"ב) שכתב "שאע"פ שיושבין בהן (ערי יהודה) ישראל כיוון שהאומות מושלים עליהם מקרי חורבן". א"כ כתב הג"ר פיינשטיין עתה שבחסדי השי"ת אין מושלים האומות על ערי יהודה ועל ירושלים, והם גם מיושבים, הוא טעם גדול שלא לקרוע. אבל כשרואה מקום המקדש שעדיין הוא בחורבנו, ולא שייך שייבנה אלא ע"י מלך המשיח צריך לקרוע בפשיטות. לכן, לדעת הג"ר פיינשטיין בין שיש לנו בעלות על הר הבית או אין לנו בעלות לא מבוטלת חובת

קריעה על ראייתו. וכן כתב הג"ר צבי שכטר בשם הג"ר יוסף דוב סולוביצ'יק בס' נפש הרב (עמ' עט) שלמרות מה שהר הבית תחת יד שלטון ישראל, דהא סוף כל סוף יש שמה מסגד ישמעאלי, ולא מקדש אל. וכן פסק הג"ר שכטר בספרו בעקבי הצאן (סי' יח אות י) וז"ל, "והופתתי לשמוע שיש מהרבנים הצעירים שבא"י שפוסקים שבזה"ז, שמקום המקדש נמצא תחת שלטון ישראל, שאין עוד חוב קריעה עליה". ועוד כתב שם בשם הג"ר סולוביצ'יק שיש עדיין חיוב לקרוע. וגם בשו"ת ישכיל עבדי (ח, כה אות ד וסי' מג, א אות א) כתב הג"ר עובדיה הדאיה שאף שישראל שולטים על מקום המקדש, מכיוון שאין לנו הרשות להיכנס בהם משום שאנו טמאי מתים והנכנס בהם בזה"ז חייב כרת (כהרמב"ם בהלכות בית הבחירה ו, יד והפוסקים שלא כהראב"ד) הווי כעודם בחורבן עד שיערה עלינו רוח ממרום וישלח לנו משיח צדקנו, שיטהר אותו ע"י הזאת אפר הפרה שאין באפשרותנו עתה לסדר אפר הפרה, שצריכה כל התנאים שמופיעים בפ"ג דמס' פרה (וראה עוד שם בתשובה). א"כ אין לנו האפשרות עתה בזה"ז להיכנס למקדש גם שיש לנו שליטה על המקום, והשליטה הזאת כמאן דליתא, ומתייחס אליה כאילו היא עדיין בחורבנה, ועלינו לקרוע בהיכנסנו לכותל המערבי, על חורבן בית המקדש, שאין יכולים להיכנס בתוכו. וכן פסקו הגר"ע יוסף (חזון עובדיה - ד' תעניות עמ' תלח), הג"ר אברהם שפירא (הובא בס' פניני הלכה שם), הג"ר מרדכי אליהו (ס' הלכות חגים פרק ל, הלכה כט), הגר"א נבנצל (ירושלים במועדיה - בין המצרים עמ' רמג), הגר"ח קניבסקי (גם אני אודך להג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ ח"א שאלה מג), הג"ר שריה דבליצקי (קונטרס אחר כתלנו עמ' ט) והג"ר דב ליאור (שו"ת דבר חברון ג, שפג) שגם היום צריך לקרוע. והג"ר יעקב אריאל בשו"ת באהלה של תורה (ב, עו) דן בשאלה הזאת וכתב שלגבי חיוב קריעה כיום על ירושלים יש מחלוקת בין הג"ר שלמה זלמן אויערבך (שו"ת מחנת שלמה א, עג) שפסק שיש לקרוע על ירושלים שיש עדיין פגם על הבירה שהמקדש שומם ובין הג"ר משה פיינשטיין (שם ד, ע) שפסק שאין לקרוע על ירושלים שנמצאת תחת שלטון ישראל, אבל לגבי קריעה על המקדש לכו"ע בוודאי מלכות ישראל לא מעלה ולא מורידה. אע"פ שקדושת המקדש קידשה לשעתה ולעתיד לבוא, אך כאשר אין מזבח והיכל בפועל א"א להקריב קרבנות ולאכול קדשים, הרואה את המקדש בחורבנו אינו יכול להתנחם בכך שמלכות ישראל שולטת עליו, ואין בכך כדי להפיג את צער החורבן. מה גם שלא ברור שאכן מלכות ישראל שולטת במקום המקדש. יש אמנם שלטון כוח, אבל לא כוח השלטון, אמנם צה"ל בע"ה הוא הכח היחיד השומר על המקום, אך הבעלות נמסרה לוואקף המוסלמי לעשות במקום כעולה על רוחו, ועינינו רואות וכלות. וכן מצינו בספר חשמונאים (א ד, לט) שכשנכנסו החשמונאים למקדש בכ"ח בכסלו וראו את השממה וחילול הקודש קרעו את בגדיהם. והם הרי ראו את המקדש בנוי כהלכתו והוא היה כבר בשלטונם ובכל זאת קרעו. משמע שהקריעה על המקדש היא בגלל שימונו, אע"פ

שהוא בשלטון ישראל, ואילו אנחנו רואים ש"ציון שדה תְּקָרֵשׁ" עדיין. והג"ר אריאל מלמד זכות על אלו ששחררו את הר הבית שלא קרעו משום התרוממות רוחם, אבל כיום כשאנו רואים את ההר בשיממונו ובהשתלטות נכרים עליו ואין גם שום נכונות ויכולת לבנות את המקדש, קשה לפטור מהקריעה. ועוד כתב הג"ר אריאל (שם) ששמע שיש נוהגים לקרוע לפחות פעם אחת בחייהם (ודומה לזה, מביא מ"ב ס' תקסא, סק"ד בשם כפתור ופרח פ"ו, שיום שרואה אדם תחלה ירושלים בחורבנה אסור כל היום בבשר ויין, וכתב ע"ז בשו"ת תשובות והנהגות ד, קלא שזה רק כשבא פעם הראשונה). וכן בשו"ת פאת שדך (א, נז) כתב הג"ר שמואל דוד מונק באריכות שיש חובת קריעה בזה"ז והוסיף שיש לנו להחזיק את הלכות קריעה על המקדש כדי שנזכה לראות בית המקדש בתפארתו. ויש להזכיר מה שאמר הגר"י קמנצקי שאין מצוה מיוחדת לראות את מקום המקדש בכדי לקרוע קריעה, אלא אם רואה חייבים לקרוע, וכלשון הגמרא (מ"ק כו, א): הרואה וכו' (מחיצת רבנו עמ' ריז). וכשהזכרתי להגר"א נבנצל שיש סוברים לפטור מלקרוע על הר הבית, כתב לי: "הבית חרב".

ג. למעשה

ויש לשאול, אם פוסקים כרב צבי יהודה (ואחרים) משום שהלכה כדברי המַקְל באבל (ראה ס' בעקבי הצאן עמ' צט-קא שבמ"ק כו, ב כתוב שאבלות לחוד וקריעה לחוד ואין הכלל הלכה כדברי המַקְל באבל שייך לגבי קריעה. וכתב הג"ר צבי שכטר דשאני קריעה על ירושלים ועל המקדש, שאינה מדין קריעה דעלמא, אלא מדין אבלות ואז שייך הכלל הלכה כדברי המַקְל) או כהחולקים עליו? וראיתי שלאחר זמן חזר בו הגר"ש גורן, והורה לקרוע על מקום המקדש תלוי אם המקדש הוא בחורבנו ולא בשליטה ישראלית (משיב מלחמה ח"ג עמ' שלד. תורת המדינה עמ' 107). ובס' פניני הלכה (סוף ח"א במהדורה השנייה) כתב הרב אליעזר מלמד שהיום גם רבנו הרב צבי יהודה היה אומר לקרוע על ראיית המקדש, אחר חילולי ד' הנוראים שנעשו שם (כן שהיום לא יכולים לבנות בה"מ אפילו אם רוצים משום התנגדות של אומות העולם והבעלות של הוואקף המוסלמי יותר חזקה כיום מימי מלחמת ששת הימים). ושאלתי את הגר"ש אבינר מה דעתו לגבי פסקו של רבנו הרב צבי יהודה, והשיב שב"ה עדיין הר הבית בשלטוננו, וב"ה נמשיך. ואז עדיין פסקו של רבנו הרב צבי יהודה עומד במקומו לפטור מהקריעה על מקום המקדש (פסקי שלמה ח"א עמ' 250).

סיכום: להרבה פוסקים יש עדיין חיוב (או החיוב חזר) לקרוע בראיית מקום המקדש, ומי שלא קורע יש לו על מי לסמוך.

מתי יהיה פטור מחובת קריעה על הר הבית

שאלה: לאותם הנוהגים לקרוע על ראיית הר הבית, האם יהיו פטורים מחובת הקריעה במצבים מסוימים?

תשובה: בפוסקים דנים בכמה מצבים:

תושבי ירושלים

כתב המג"א (או"ח תקסא ומובא במ"ב ס"ק יז) שמי שנולד בירושלים אפילו הגדיל אין צריך לקרוע, דבקטנותו פטור וכשהגדיל אין צריך לקרוע שהרי ראה את הר הבית תוך ל' יום. השערי תשובה (שם) מביא את הרדב"ז (סי' תרמו) שכתב שהדר בירושלים ועברו עליו ל' יום שלא ראה את ביהמ"ק חייב לקרוע, אך לא זהירי בזה (וכתב בתשובה אע"פ שאין העם נזהרים בזה השואל יהיה מן הנזהרים), וגם הרב חיד"א בברכי יוסף (תקסא) כתב שלא נהגו כך. כן כתב בספר ארץ ישראל (כב, יא): "תושב ירושלים, אף שעברו עליו שלושים יום שלא ראה את בית המקדש, מקילים שלא לקרוע". וכתב אליה רבה (תקסא, ח) שהדר בירושלים צריך לנסוע משם לל' יום לחייב עצמו בקריעה על מקום המקדש, ומשמע שהדר בירושלים ולא נסע לא חייב לקרוע אפי' לא ראה את מקום המקדש.

והרבה גדולי ירושלים נזהרו שלא יעברו עליהם ל' יום בלא שיראו את מקום המקדש. וכן נהג המהרי"ל דיסקין לראות בכל ערב ר"ח את מקום המקדש (אורח דוד עמ' קכב הערה 302). וכן הג"ר עקיבה יוסף שלזינגר (תורת יחיאל בראשית עמ' סא), הג"ר דוד בהר"ן (אורח דוד שם) וכן האדר"ת השתדל לבוא לראות מקום המקדש בתוך כל ל' יום אבל משום חולשתו הכביד עליו וסמכו על הפטורים כי מי שגר בעיר וביכולתו לראות כאילו ראה (אזני ירושלים עמ' עד). וכן הגרש"ז אורבך (הליכות שלמה תפילה פט"ז הערה 17) והגרי"ש אלישיב (הכותל המערבי עמ' קנב). אמנם הגרי"ש אלישיב הקפיד לראות את מקום המקדש בתוך ל' יום וכתוצאה מכך לא קרע במשך 42 שנה, אלא בשנת תשס"ט משום שהוא היה מאושפז בבית חולים לא הגיע בתוך ל' יום, והגיע לכותל ערב פסח בשנת תשס"ט שהיתה גם ברכת החמה וקרע, ולא סמך על המנהג לתושבי ירושלים לא לקרוע (העיתון 'השבוע בירושלים' גיליון מס' 627 - ח' ניסן תשס"ט).

ופסקו הגר"ע יוסף (חזו"ע - ד' תעניות עמ' תלח) והג"ר מרדכי אליהו (ס' הלכות חגים ל, לב) שמי שגר בירושלים אינו חייב לקרוע. הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג עמ' תצו) סובר שמש"כ בספר ארץ ישראל להגרמי"ט ובחיד"א שירושלמי פטור אפי' עבר ל' יום, זה דוקא למי שגר בעיר העתיקה. והתבטא הגריש"א (שם): "מי שיכול ללכת לכותל פעם בל' יום ואינו הולך דומה למי שיש לו אם זקנה ואינו הולך לבקרה" (קונטרס שריד בית מקדשנו עמ' טו. מובא באשרי האיש ח"ג עמ' תצו הערה שה. וכן ישא יוסף לרב יוסף אפרתי ד, קמח).

וגם הגר"מ שטרנבוך (שו"ת תשובות והנהגות ד, קלא), הגר"ש דבליצקי (קונ' אחר כותלנו אות יא) ופסקי תשובות (תקסא אות ד) סוברים שהמנהג של תושבי ירושלים שלא לקרוע שייך רק לתושבי עיר העתיקה ולא תושבי ירושלים החדשה. מסביר הג"ר שטרנבוך שזה משום הקדושה שבתוך החומות, שמכוחה נזכר ממילא בבית המקדש. הגרש"ז אורבך הורה, כי הדר בירושלים, ואין הבדל בין תושב העיר העתיקה ובין תושב העיר החדשה שמחוץ לחומות, ואף אלו שהשכונות המרוחקות והחדשות, אין צריכים לעשות קריעה, זאת משום שבבואם לכותל, אין הם מתרגשים כל כך, כיון שתמיד הם יכולים לעלות על אוטובוס ולהגיע בנקל לכותל. מה שאין כן – הוסיף הגרש"ז – אחד הגר מחוץ לירושלים, והגענו לכותל כרוכה במאמץ ובנסיעה ארוכה, וכשהוא מגיע הוא אכן נרגש יותר, צריך לעשות קריעה (חכו ממתקים ח"א עמ' נח). וכן דעתם של הגר"א נבנצל (ירושלים במועדיה – בין המצרים עמ' רמז) והגר"ר יעקב אריאל בשו"ת באהלה של תורה (ב ס"ס עו). הקשה בס' מועדים וזמנים (ז, רנז), אמאי לא זהירי בזה שהרי הוא נגד הגמרא והפוסקים. הגר"ר שטרנבוך מלמד זכות על המקלים שעניין הקריעה הוא מפני צער ועגמת נפש, וע"כ תושב עיה"ק שרואה תמיד חורבן עיר הקודש לפניו, אינו מצטער ומתרגש כ"כ כשרואה את חורבן המקדש גם לאחר שעברו עליו ל' יום, ולכן לא הקפידו לקרוע. לפ"ז, בפעם הראשונה כשאדם בא לכותל המערבי הרי הוא מתרגש וכואב את חורבן המקדש, ע"כ בזה מקפידים לקרוע כדין, אבל מגודל החורבן שאנו רואים בעינינו תמיד נתייבשו ונמסו בקרבנו הרגשות הצער והכאב עד שלא מרגישים כלל. והיינו מפני שיסוד הקריעה הוא על החורבן הרוחני, וזה מורגש כיום בכל צעד ושעל, יום יום (כגון שלטון יהודי הנוהג כמנהגי העכו"ם ודיניהם, ומחללים שבת בפרהסיא בכל ערי הארץ, ורואים כל מיני טומאות ותועבות), ולכן לא מתרגשים כ"כ כשרואים חורבן המקדש. ואפשר שהדין שלנו דומה לתושבי ירושלים שלא נהגו לקרוע, שאפי' באים לאחר ל' יום לכותל המערבי, לא מרגישים צער וכאב ואבל, ולכן לא מקפידים היום לקרוע. ודומה לזה בשו"ת משנה הלכות (ו, קי ומובא בס' מועדים וזמנים שם) שגם הוא מצדד להקל בזה"ז שמצוות קריעה הוא משום עגמת נפש שנתחדש בו בכל ל' יום אבל בעוה"ר אריכות הגלות גרמה שכבר הורגלו יום יום ואפי' רואים מקום המקדש לא מתרגשים עוד ואין להם עגמת נפש יתרה, וא"כ למה יקרעו? ואדרבה אם יקרעו יש להם עגמת נפש על הבגד שנקרע ולא על המקדש וירושלים, ואולי יש כאן משום בל תשחית על הבגד.

וסיים דבריו שמי שיראת ד' נוגעת בלבבו על חורבן ביהמ"ק ודאי יעשה כהלכה. בכל זאת, כתב הגר"ר שטרנבוך שבאדם שלא ביקר במקום המקדש זמן רב, בזה קשה להקל אף שכבר ראה פעם, דהא גזרה על המת שמשתכח מן הלב לאחר י"ב חודש, וא"כ במי שלא ביקר במקום המקדש י"ב חודש נראה שאין להקל. ובזה"ז המדקדקים נהגו לקרוע כפשטות

הפוסקים ותבוא עליהם ברכה. כתוב בשו"ת אגרות משה (או"ח ה, לז אות ג) מת"ח גדולי תושבי ירושלים – אין נוהגים לקרוע משום שאפשר לא אסחי דעתייהו לבוא שם, וכתב הג"ר פיינשטיין שאין זה כלום ופשוטו שדין קריעה תלוי לעניין המציאות אם לא היה שם ל' יום יש לו לקרוע, ע"כ. לכן, יש מנהג שתושבי עיה"ק לא קורעים כשלא ראה את מקום המקדש ל' יום והמדקדקים נוהגים לקרוע כדין הגמרא.

ראיית קרקע העזרה

כתוב בספר ארץ ישראל (כב, ה) שראיית מקום המקדש היא דווקא כשרואה מקום העזרה, ולא כשרואה את מקום הר הבית, ולא כשרואה חומת הר הבית וגם לא כשרואה את הכותל המערבי, שגם הוא מיסוד הר הבית. וכ"כ הרב תשובות והנהגות (א, שלא. ד, קלא) שיש נוהגים לעלות ולראות גם את קרקע העזרה, היינו מפני שלשון חז"ל היא שתיקנו קריעה ברואה המקדש, וזה בראייה גמורה ולא רק בגג הקובה (כיפת הסלע) שרק מזכיר החורבן אבל אין רואים חורבן המקדש במקומו כראוי. ולפי זיכרונו שמע על הגרי"ז סולוביצי'ק (אב"ד דבריסק) שאמר שכדאי לנהוג כן לצאת מכל ספק שמא צריך לראות הקרקע דווקא ולא את הקובה. הג"ר שטרנבוך נוהג לעלות לאיזה בניין ולראות כל מקום המקדש סביב ולקרוע. אבל כתוב עוד בספר ארץ ישראל שלא צריך לקרוע דווקא כשרואה את מקום העזרה עצמה, היינו רצפת העזרה, אלא אפילו כשרואה את כיפת הבניין של הישמעאלים שהוקם על מקום המקדש, ואע"פ שאין זה בניין שלנו הריהו מראה על חורבן בית מקדשנו. כך כתב הב"ח (תקסא ד"ה ומצאתי בליקוטים) ובפאת השולחן (ג, ב), שאמרו "כשרואה הקובה של מקום המקדש, אומר וכו'". וכן נהג הגרי"י קניבסקי (ארחות רבנו עמ' שכד אות יח) לקרוע גם כשלא ראה את רצפת מקום המקדש, רק את הכותל ואת הכיפה. וכן בפסקי תשובות (תקסא אות ב). והג"ר שטרנבוך כתב בס' מועדים וזמנים (ז, רנז) שאם רואה רק את הכותל המערבי, ואינו רואה את מה שבנו במקום המקדש גופא, שאין בזה חיוב קריעה, שלא מצינו חיוב קריעה על ראיית הכותל המערבי שעודנו קיים, אלא על המקדש שחרב דווקא. מכל מקום פסקו הגר"מ פיינשטיין (שו"ת אגרות משה או"ח ד, ע אות יא), הגרי"י קניבסקי והחזון איש (ארחות רבנו עמ' שיח אות א), והג"ר שריה דבליצקי (קונטרס אחר כתלנו עמ' י) וספר הר הקודש (עמ' מא) שאפילו רואה רק את הכותל יש לקרוע מספק. וכן נהג האדמו"ר ממונקאטש בעל מנחת אלעזר כשביקר בארץ (ספר מסעות ירושלים עמ' נז. ומובא בחזו"ע – ד' תעניות עמ' תלח הערה ו ובס' תל תלפיות עמ' סא). אבל הג"ר מרדכי אליהו (הלכות חגים ל, ל. מוסבר בדף השבועי קול צופיך גליון 263) כתב שאם רואה את הכותל המערבי – ולא את כיפת הזהב המסתירה את שיקוציהם – אינו קורע, שהכותל הוא סמל וסימן לכך שהשכינה שרויה בו, והשכינה לא זזה משם, ושהקב"ה שמר את ההבטחה

לנתן הנביא כשרצה דוד המלך לבנות את בית המקדש, אבל הקב"ה לא הסכים לכך כי אז לא יחרב לעולם ולא יוכל לכלות את זעמו בעצים ובאבנים אלא בעם ישראל חלילה, ע"כ לא בנה דוד אלא את הכותל, והוא קיים לנצח (מ"מ לדעתו לא צריך שיראה את קרקע העזרה). וכן דעתו של הגר"א נבנצל (ירושלים במועדיה – בין המצרים עמ' רמה). לכן כשרואה את מסגד הישמעאלים שבמקום המקדש חייב לקרוע ויש נוהגים להחמיר לראות את דווקא את קרקע העזרה.

שאלת בגד מחברו

יש שפוטרים את עצמם מחובת הקריעה ע"י שמקנה את בגדיו לחברו בקניין סודר כדיון, וקונה הבגד נותן לו רשות ללבוש הבגד בהשאלה, ועושה עמו תנאי שאינו רשאי לקרוע הבגד, ובזה שפיר פטור מקריעה כיוון שאין הבגד שלו ולא קיבל רשות על כך, ומצאו עצה כיצד להיפטר מחובת קריעה. כתב הג"ר משה שטרנבוך (מועדים וזמנים ז, רנז. ובשו"ת תשובות והנהגות ד, קלא) דבהאי תקנה עדיין לא יצאנו מידי המבוכה, שהרי אומדנא דמוכח הוא שכל מה שהקנה לחברו הוא רק כדי לפטור את עצמו מחיוב קריעה, ואינו נעשה של הקונה לגמרי כגון לעניין שיוכל להקנותו לאחר או להקדישו, ואיתא בנדריים (מת, א) "כל מתנה שאינה שאם הקדישה תהא מקודשת אינה מתנה", ראה שם בראשונים, א"כ נמצא דכל מתנה זו היא רק הערמה בעלמא, ולא יצאנו בזה מידי המבוכה, עכ"ל. וכן מובא בשם הגרי"ש אלישיב שאין נכון לסמוך על זה (הערותיו על מועד קטן כ, ב. ומובא באשרי האיש ח"ג עמ' תצז הערה שז. וכן בס' ישא יוסף לרב יוסף אפרתי ד קמט) גם הג"ר שלמה זלמן אויערבך והגרי"י קניבסקי מתנגדים לפטור מחובת הקריעה בשאלת בגד חברו (תל תלפיות פרק יג. מעדני שלמה מועדים עמ' ס. הגהותיו של הגר"א נבנצל על המשנה ברורה ביצחק יקרא ס' תקסא). וכן בפסקי תשובות (תקסא אות א). והג"ר דוד מונק (פאת שדך א, נז) מביא ראייה מהשולחן ערוך (יו"ד שמ לד) שהאומר לחברו השאילני חלוקך שאבקר את אבא שהוא חולה, והלך ומצאו שמת – קורעו דמסתמא המשאיל סבר וקביל. אבל אם לא הודיעו שילך לבקר חולה אסור לקורעו. וכתב הפאת שדך שהמשאיל בגד לבקר אצל הכותל המערבי, מקום שידוע שיש חובת קריעה, פשוט שהוא לא פטור עם הבגד המושאל. אפילו אם מעיקר הדין מותר, כתב הג"ר מרדכי אליהו (הלכות חגים ל, לד) שמן הדין אם הרואים חסים על בגדיהם יכולים להחליף חולצות ביניהם דהיינו שאחד קורע ומעביר את החולצה הקרועה לאתר והוא לובשה ומוסיף בה קרע. ואין זו הדרך הראויה, שראוי לאדם להיות מצר על חורבן ירושלים ולהתאבל ולהתאונן עליה, כי כדאי הוא בית אלהינו לאבד עליו חולצה אחת, וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה (תענית ל, ב).

ונשאל הגר"ח קניבסקי: ידוע שאין דעת חכמים נוחה מהמשתמטים מחיוב קריעה על כותל המערבי ע"י שמקנים בגדיהם לאחר, וי"א שלא מהני כלל, אם אחד מבקש ממנו שיסכים לזכות בבגדו כדי לפטור עצמו האם צריך לסרב משום מסייע וכו'. ומה לומר? והשיב: שאין רצונך (לבנימין אמר עמ' נא. ובס' אמרי מאיר עמ' מא, אמר: "הערמה ואין מועיל כלל").

אם לא קרע בראייה, האם יקרע בביתו

כתוב בשו"ת תשובות ונהגות (ד, קלא) ששמע עדות נאמנה מהגאון החזון איש שאם לא קרע כשראה את מקום המקדש חייב עוד לקרוע כל היום, ומ"מ נראה שהחיוב עליו רק יומו ולא אחר כך, שפג עיקר צערו כשראה. וכן דעתו של הגרי"ש אלישיב שמי שהיה בכותל המערבי ושכח לקרוע, אף שיש מקום לומר דחיוב קריעה הוא בכל אותו היום, מכל מקום המנהג הוא, שרק כל זמן שעומדים על יד הכותל קורעים (אשרי האיש ח"ג עמ' תצח). וכן הגר"ח פ' שיינברג (תל תלפיות עמ' סד), הגר"א נבצל (ירושלים במועדיה – בין המצרים עמ' רמו) והג"ר שריה דבליצקי (קונטרס אחר כתלנו עמ' יא). אבל כתב הג"ר משה פיינשטיין (אגרות משה או"ח ה, לז אות ד) שקריעה היא דווקא בשעת הראייה ולא אח"כ. לכן פסק הג"ר פיינשטיין שבזה"ז שרוב המבקרים במקום המקדש אף שמרגישים בקדושה אין מצטערים עוד על החורבן כשהם שם מאשר כשהם נמצאים בבתיהם, ודאי לא מסתבר שיקרעו אח"כ (אף אם נימא דאזלינן בתר טעמא), וכשמרגיש הצער קורע גם אח"כ בביתו. פשוט שיש לקרוע בשעת ראייה ואם לא קרע ולא מרגיש צער על חורבן בית קדשנו, לא יקרע אח"כ.

ראייה ברחוק מן הצופים

מבואר בשולחן ערוך (או"ח סי' תקסא) שמהגיע לצופים צריך לקרוע על העיר ירושלים. והשאלה איזה הוא מקום צופים. וכה"ח (ס"ק יד) כתב שעכשיו אין אנו יודעים מקומו, ולכן בראייה תליא, שצופים מל' צופה ומביט (עיין רש"י פסחים מט א, פא ב. ברכות מט ב, סא ב). וכתב הגאון רבי חנוך זונדל גרוסברג בקונטרס דרישת צבי (הנדפס גם בספרו משנת חנוך) שלהלכה כל מקום סביב לבית המקדש או לירושלים שיוכל לראותו משם הוא בכלל "צופים" וחייב לקרוע. וראה בספר הר הקודש (עמ' קט, א) להגאון רבי משה נחום שפירא שמסכים עם האומרים שהר הצופים (במזרח) הוא המקום, וכן שועפט, שעל ידה שכונת רמת שלמה (בצפון), ומדרום ומערב אי אפשר [לעומד על הקרקע] לראות את בית המקדש, מפני הבניינים שם (מובא בשו"ת משנת יוסף י, צד). וכן הג"ר שריה דבליצקי (קונטרס אחר כתלנו עמ' יא).

והג"ר משה פיינשטיין (אגרות משה או"ח ג, פה) מביא ראיה מהתוס' יו"ט (פסחים ג, ח) בשם הכפתור ופרח שפירוש הביטוי "מן הצופים" הוא מהלך חצי שעה מכל צד סביבות ירושלים (פי' המילה "צופים" שנוי במחלוקת – ראה מג"א תקסא ג). אין לקרוע במרחקים גדולים יותר שאינו חשוב ראייה בריחוק מקום, מ"מ אף שאין ראייה זו שרחוק מן הצופים מחייבת קריעה, פוטרת היא מקריעה אם ראה משם תוך ל' יום, שיש ראייה קצת ואין שוב רושם בראייתו גם כשיבוא סמוך מן הצופים (ראה שם באריכות).

קריעה במדי צה"ל

בספרו משיב מלחמה (ח"ב סי' קמב), הג"ר שלמה גורן דן בשאלה אם חייל שומע על פטירת קרובו, האם מותר לו לקרוע על המדים שבידוע יש להחזירם עם תום השרות? הג"ר גורן כותב שבשולחן ערוך (יו"ד שמ, כט) מפורש שהקורע בחלוק גזל – לא יצא ידי קריעה, אבל בחלוק שאול, כל שהמשאיל ידע על כך בזמן שהשאילו, שהוא עלול להיות באבלות ולהתחייב בקריעה – מותר לו לקרוע על הבגד המושאל, כאמור שם (סעיף לד): "האומר לחברו: השאילני חלוקך שאבקר את אבא שהוא חולה, והלך ומצאו שהוא מת, קורעו ומאחהו ומחזיר לו חלוקו ומשלם לו דמי קרעו. ואם לא הודיעו (שהולך לבקר בו החולה) הרי זה לא יגע בו". לכן מסתבר שמדי צבא הניתנים לחייל לכל תקופת שרותו ולכל המצבים שהחייל עלול להיות נתון בהם, אם ח"ו ארע לו מקרה אבלות בתוך תקופת שירותו, יכול לקרוע במדיו ואין בזה משום קריעה בבגד גזל. גם אם נניח שהמדים שאולים הם לחייל ע"י הצבא והמדינה, מכל מקום הם שאולים אצלו לתקופת שרותו ונחשבים כבגדים שאולים כאשר הודיעו מראש לבעל הבגד שהולך לבקר את החולה. ושלטונות הצבא הממונים על הציוד מסכימים לכך. ואע"פ שאין זה מכוסה בפקודות מטכ"ל, אין בכך כלום, מכיון שידוע שזה עלול לקרות וניחא להו דיו לצאת ידי קריעה כמו שמפורש בשו"ע.

ובשו"ת מים ההלכה (ב, כט), הרב יונה מצגר, רב הראשי לישראל, מביא תשובת הג"ר גורן לאותה שאלה. וכן בס' סופה במדבר (סי' טז. נדפס בסוף שו"ת מים הלכה ח"ג), שו"תים וחקרי הלכה בענייני העורף במלחמת המפרץ הפרסי. והוסיף הרב מצגר: "ושמעתי מפי הגר"י זילברשטיין שליט"א (רבה של רמת אלחנן בבני ברק וחתנו של הגר"ש אלישיב), שלא יוצא בזה ידי חובתו, מאחר ואין לו כל צער, והקריעה אינה מכאיבה לו כיון שאינו צריך לשלם. והדבר דומה לקרוע בגד חברו ויודע מראש שחברו יסלח לו דלא עשה כלום".

וכתב הרב אל"מ אייל קרים בשם הגר"א נבנצל שיש לשלם את מחירם של המדים לאחר מכן לצה"ל כדברי השו"ע שם סעי' לד (קשת נחושה להרבנות הצבאית א, צג). ובס' קשרי מלחמה (ה, כג), הרב קרים דן בשאלה כאשר חייל עומד סמוך למת (שאינו קרובו) בשעת יציאת נשמה, ואמר הגר"א נבנצל שנראה שאינו צריך לקרוע, משום שאם נחייבו לשלם,

יתכן ולא ירצה לעמוד סמוך למת בשעת יציאת נשמתו, ואם לא ישלם, אין בקריעה ביטוי של צער.

ואפילו לשיטה המחייבת קריעה על ראיית ירושלים והר הבית בזמן הזה, החיילים אינם רשאים לקריעה במדיהם. הסביר הגר"ד ליאור שאם נכון שיש לקרוע על מדי צה"ל למקרה נדיר של אבל בזמן השירות, לא מסתבר שכן הדין במצבים שכיחים של חיילים המסיירים באיזור העיר העתיקה (ספר תורת המחנה של הרבנות הצבאית ח"א עמ' 242 הערה ז).

חתן וכלה שעולים לירושלים ולכותל המערבי

כתוב בס' הנישואין כהלכתם (טו, סו) שבאחד משבעת ימי המשתה, אף שלא ביקרו בירושלים ובכותל המערבי מעולם – אינם חייבים בקריעה. וכן פסק הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג עמ' תצח. מנשים באהל עמ' קנד. לקט שאלות המצויות להג"ר יהודה אריה דינר ח"ה שאלה יח). וכן דעתו של הגר"א נבנצל (ירושלים במועדיה – בין המצרים עמ' רמז). וכ"כ בתל תלפיות עמ' פ. אך שאלו פעם את הגר"ח קניבסקי (ספר ישמח לב), האם חתן וכלה בתוך שבעת ימי המשתה חייבים בקריעה, והשיב שחייבים לקרוע. וכן פסק האדמו"ר מקאליב (שו"ת קול מנחם או"ח ג, שיז).

קטנים

נאמר בשולחן ערוך (יו"ד שמ, כז ע"פ מ"ק כו, ב) שקטן שמת לו מת מקריעין לו, והטעם מפני עגמת נפש (ש"ך ס"ק מא). אבל אין לחנכם לעניין קריעה ליד הכותל שקטנים פטורים מאבלות על המקדש (מג"א או"ח תקסא ו. מ"ב ס"ק יז. וכן פטורים מהצומות על חורבן הבית – רמב"ם הלכות תענית א, ח). הגרי"י קניבסקי מסביר (ארחות רבנו ח"א עמ' שכג) שרק על נפטר אמרו שקורעים לקטנים משום עגמת נפש וזה לא שייך בכותל. בספר מועדי הראי"ה (עמ' תקמט) יש נימוק נוסף שלא לחנך קטנים באבלות על המקדש, מטעם ש"מהרה יִבְנֶה המקדש". וכן הגרי"ש אלישיב סובר שקטנים אף שהגיעו לגיל חינוך פטורים מקריעה (אשרי האיש ח"ג עמ' תצח). וכן הגר"א נבנצל (ירושלים במועדיה – בין המצרים עמ' רמז) והגר"ר שריה דבליצקי (קונטרס אחר כתלנו עמ' יא).

סומא

סומא הבא אל הכותל המערבי, אינו חייב לקרוע (הגרי"ש אלישיב באשרי האיש ח"ג עמ' תצט. שו"ת ציץ אליעזר טז, לט. חזון עובדיה – ד' תעניות עמ' תמ. הגר"א נבנצל בירושלים במועדיה – בין המצרים עמ' רמה. הג"ר שריה דבליצקי באחר כתלנו עמ' יד).

ראייה בשבת ויו"ט ואחר כך בתוך ל' יום

יש אומרים שאם רואה את מקום המקדש בשבת או ביו"ט פטור מחובת הקריעה, ואין צריך לחזור ולקרוע לא במוצאי שבת ויו"ט ולא בחול שבתוך ל' יום כשייכנס שם שנית. כ"כ עיר הקודש והמקדש (ג, יז אות ד), שו"ת מנחת שלמה (א, עג), שו"ת ישכיל עבדי (ת, מג א אות א), הג"ר מרדכי אליהו בס' הלכות חגים (ל, לג), הג"ר שריה דבליצקי (קונטרס אחר כתלנו עמ' יא) ופסקי תשובות (תקסא אות ג). אבל כתבו הגרע"י שלזינגר (שו"ת רבי עקיבה יוסף או"ח סי' קעה-קעו) והג"ר משה פיינשטיין (אגרות משה יו"ד ג, נב אות ד) שאם ראה את מקום המקדש בשבת ויו"ט צריך לקרוע כשרואה פעם שנית בתוך ל' יום, מכיוון שכשראה בשבת היה אסור לקרוע ולכן כשיראה למחרת צריך לקרוע. כתב הג"ר שלמה זלמן אויערבך (שם) שיש מקום לדון שיהא אסור לראות בתחילה את המקדש בשבת ובמועד כיוון שהוא צער גדול שבימות החול מתחייב לקרוע. נראה גם שלא נכון משום ששם ראשו בין גדולי הפוסקים אם חייב לקרוע בביקור שנית בתוך ל' יום. מ"מ המנהג שלא לקרוע בתוך ל' יום כשרואה פעם ראשונה בשבת ויו"ט (מעדני שלמה עמ' סא הערה כט). וכן הגר"ש אלישיב אמר שאין נוהגין כר' משה בזה (אשרי האיש ח"ג עמ' תצז-תצח). כתב הג"ר יהושע לייב דיסקין בתשובותיו ס' קפה שכשרואה מקום המקדש בשבת או יו"ט יתחייב לקרוע במוצאי שבת ויו"ט (וראה מנחת שלמה שם, ושו"ת תשובות והנהגות ד, קלא שתמהו על זה). והג"ד דוד בהר"ן לא היה ניחא בדעתיה מאלו שבאים לראות בפעם הראשונה או לאחר ל' יום את מקום המקדש בשבת, ויש דיון אם זה משום שאז יפקיע מחויב קריעה או לא (עיין אורח דוד עמ' קכג).

ראייה בערב שבת ובערב יו"ט אחר חצות

כתוב בספר ארץ ישראל (כב, יא) שיש מחלוקת בין חכמי ירושלים בנוגע לערב שבת אחר חצות אם חייבים לקרוע ומסיק שם (וגם בס' עיר הקודש והמקדש ג, יז אות ד) שבערב שבת ובערב יו"ט אחר הצהריים אינו קורע. ובס' זר התורה (הלכות קריעה בסוף הסימן) מביא שאין להקל בזה. יש נוהגים שלא לקרוע וכ"כ בס' הר הקודש (עמ' יא), הגרש"ז אוירבך (חכו ממתקים ח"א עמ' נז), הגר"א נבנצל (ירושלים במועדיה - בין המצרים עמ' רמג), שו"ת בצל החכמה (ה, יב אות א), שו"ת תשובות והנהגות (א, שלד), ס' בעקבי הצאן מאת הג"ר צבי שכטר (עמ' קא), הג"ר מרדכי אליהו בס' הלכות חגים (ל, לג) ופסקי תשובות (תקסא אות ג). והגאון החזון איש (מובא בס' הר הקודש עמ' ח וגם בס' ארחות רבנו עמ' שיט אות ד), הרב שלום יוסף אלישיב (מובא בס' תל תלפיות עמ' עו ושו"ת דברי חכמים עמ' קסה) והג"ר שריה דבליצקי (קונטרס אחר כתלנו עמ' יא) מתנגדים למנהג הזה ע"פ פתחי תשובה (יו"ד ס' תסקא) שכל דיני אבלות נוהגים בערב שבת עד שתחשך. וכן אמר הגר"פ שרוב העולם

מקיל בזה, אבל הוא בעצמו מחמיר לקרוע אפילו אחר חצות (שו"ת דברי חכמים שם). והגרי"ש אלישיב נתן עצה למי שקשה לו לקרוע בגדו, טוב לו לילך לכותל אחר פלג המנחה, ולקבל שבת שם, וממילא פטור מהקריעה (שו"ת דברי חכמים שם. וכן באשרי האיש ח"ג עמ' תצז).

וכן דעת הג"ר משה פיינשטיין (אגרות משה יו"ד ג, נב אות ד) שיש לקרוע, והוסיף שאם כבר לבש בגדי שבת ולא יהיו לו בגדים אחרים ללבשם לכבוד שבת דאז ודאי כבוד שבת וכבוד הבריות עדיפי למנעו מלקרוע (וכעין זה כתב בשו"ת תשובות והנהגות שם). גם כתב שאם יש מנהג קבוע ברור אזי שאין לשנות אף שלא ידוע טעם בזה (וכ"כ שם או"ח ה, לז אות ב וראה עוד שם). ועכשיו נראה שהמנהג שלא לקרוע כשרואים את מקום המקדש בע"ש ובערב יו"ט אחר חצות. ומ"מ אם לובש בגדי חול כשרואה את הר הבית אפי' אחר חצות נראה שלא ראוי לפטור את עצמו מלהתאבל על חורבן הבית.

והוסיף הג"ר שריה דבליצקי (קונטרס אחר כתלנו עמ' יא) ש"ערב פסח לאחר חצות חייב בקריעה מעיקר הדין. אך הסומך אז להקל יש לו על מי לסמוך, על סברת האו"ז בסי' תלב דס"ל דערב פסח לאחר חצות יש לו דין מועד לענין אבלות (עיין ביו"ד שצט, ג ברמ"א שם ובבאור הגר"א ס"ק יט), ועל הראשונים דס"ל דאין קורעין במועד שום קריעות."

ראייה בחול המועד

בשו"ת לבושי מרדכי (מהדורא תנינא או"ח קעג) נשאל ברואה ערי יהודה וירושלים וביהמ"ק בחול המועד אם צריך לקרוע. וכתב השואל שאם כי דינם לענין הקריעה כאביו ואמו, עכ"ז י"ל דהווי אבלות ישנה ואין לקרוע בחוה"מ. הלבוש השיב שאבלות לחוד וקריעה לחוד (מ"ק כו, ב), ולכן לפי מש"כ הרמ"א שבמקום שאין מנהג יש לקרוע בחוה"מ על כל הקרובים, הכי נמי לענין קריעה על ראיית ערי יהודה וכו', אם אין המנהג ידוע בין תושבי עיה"ק דינא הכי שיש לקרוע. שוב מוסיף רָאִיָה שכיוון שבברייתא שם (ע"א) נשנו שמועות רעות ס"ת נשרף וכו' כולם בחדא מחתא עם הרואה ערי יהודה וכו' מסתמא חד דינא לכולהו, וכיוון דמבואר בפרמ"ג (ס' תמז) דהעומד בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע גם בחוה"מ, וכיוון דבחדא מחתא מחתינהו הרואה ס"ת שנשרף עם הרואה ערי יהודה וכו' הלכה בזו כבזו. אבל הלבוש מסופק מה באמת המנהג. בס' עיר הקודש והמקדש (ג, יז אות ה), כתב הג"ר יחיאל מיכל טיקוצינסקי ששמע מחכמי הספרדים היודעים מנהגים קדומים, שהמנהג הוא שלא לקרוע בחוה"מ. כן פסק בספרו ארץ ישראל (כב, יא), וכן הגאון החזון איש (הר הקודש עמ' ח), הרב מנחת שלמה (א, עג), הגרי"י קניבסקי (ארחות רבנו עמ' שיט אות ד), הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג עמ' תצז), הג"ר מרדכי אליהו בס' הלכות חגים (ל, לג), הג"ר שריה

דבליצקי (קונטרס אחר כתלנו עמ' יא) ובפסקי תשובות (תקסא אות ג). הרב משה קופלוביץ, מח"ס ידון משה, מסר לי שכן דעתו של הגר"ח קניבסקי. וכתוב בס' בעקבי הצאן (עמ' קב) שממילא יש לנו לומר לגבי חולו של מועד, שמאחר שאין נוהגים באבלות בחולו של מועד, כן גם קריעה אינה נוהגת. וכתב הרב בצל החכמה (ה, יב אות ג-ה) שרווחא מנהגנו שלא לקרוע על ראיית המקדש בחוה"מ גם לדינא דהש"ס (ראה עוד שם).

קריעה בפורים ובר"ח

כתב הרב בצל החכמה (ה, יב) בתמיהה שלא מצא בשום ספר איך נוהגים בנוגע לרואה מקום המקדש בפורים, אם לקרוע או לא. וכתב ע"פ הרמ"א (או"ח תרצו, ד) שאין אבלות נוהג בפורים לא בי"ד ולא בט"ו (שהם ימי שמחה ומשתה – אסתר ט, כב. ומגילה ה, ב), והיינו בשני הימים האלה אין מנהג אבלות נוהג לא לבני כרכים ולא לבני עיירות כמבואר בב"י, א"כ בן י"ד שעשה פורים בעירו בי"ד ושוב בא לירושלים בו ביום ורואה מקום המקדש אינו קורע. וכן אם עשה פורים במקומו בי"ד ובא לירושלים למחרתו אעפ"י שהוא באופן שאינו צריך לנהוג שם פורים (ראה שו"ע סי' תרפח), מ"מ אינו קורע על ראיית המקדש, כיוון שאין אבלות נוהג בו אפי' לבני י"ד. גם בלא"ה כיוון שלבני ט"ו שלהם יום פורים אין לקרוע אז, אסור גם לבני פרזים הבאים לשם לקרוע משום חומרי מקום שהלך לשם. וכן הנמצאים בירושלים ועושים פורים בט"ו, לא זו בלבד שאין קורעים בו ביום, אלא אף הבא בי"ד אינו קורע כיוון שאין נוהגים בו אבלות. וכתב הרב בצל החכמה שדרש כל זאת אצל חכמי ירושלים והגידו לו שכך הוא המנהג שאין קורעים על ראיית מקום המקדש ביום פורים, ע"כ. וכ"כ בפסקי תשובות (תקסא אות ג). וכן דעתו של הגר"א נבנצל (לבנימין אמר עמ' נב הערה קטו).

אמנם הג"ר שריה דבליצקי (קונטרס אחר כתלנו עמ' יא ובס' פורים משולש) כתב שיש לקרוע בפורים שנוהג בו כל דיני קריעות. וכן דעתו של הגר"ח קניבסקי (לבנימין אמר עמ' נב).

ושמעתי שהג"ר אהרן סולוביצ'יק הורה לבנו הרב חיים שיש לקרוע כשביקר אצל הכותל המערבי בראש חודש ניסן. וכן הגרי"י קניבסקי (ארחות רבנו עמ' שיט, אות ד) קרע על יד הכותל המערבי בר"ח סיון תשל"ב. וכן פסקו הג"ר מרדכי אליהו בס' הלכות חגים (ל, לג), הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג עמ' תצז) ופסקי תשובות (תקסא אות ג). וכן נראה פשוט שנוהגים אבלות בר"ח.

סיכום: לאלו שקורעים על ראיית מקום המקדש בזה"ז כשהוא תחת שלטוננו, הפוסקים דנים בכמה מצבים זמנים שיכול שיהיה פטור מחובת הקריעה על הר הבית: תושב עיה"ק

לא קורע כשלא ראה את מקום המקדש אבל המדקדק נוהג לקרוע, כשרואה את מסגד הישמעאלים חייב לקרוע ויש מחמיר לראות דווקא קרקע העזרה, לא ע"פ ההלכה להיפטר מחובתו בשאלת בגד חברו, אם לא קרע בשעת הראייה לא יקרע אח"כ אם לא מרגיש החורבן, אין לקרוע אלא מן הצופים אבל אם רואה רחוק מן הצופים פטור מהקריעה אין לקרוע על מדי צה"ל, י"א שחתן וכלה פטורים בתוך שבעת ימי המשתה שלהם ויש מחייבים וקטנים וסומא פטורים. ואין לקרוע בשבת וביו"ט ובכל יום שאין נוהגים אבלות ופטור כל ל' יום. וגם בע"ש ובעיו"ט אחר חצות פטור אם לובש בגדי שבת וחג. וראוי לציין יי מה ששמעתי בשם הג"ר ראובן כץ, שהיה רבה של פתח תקווה: "אולם ברור שלא קריעת הבגדים היא הקובעת, העיקר הוא קריעת הלבבות" (ראה יואל ב, יג. משנה תענית ב, א).

ה. עליה להר הבית ולמקום המקדש בזמן הזה

שאלה: האם מותר לעלות להר הבית בזמן הזה?

א. האיסור להיכנס למקום המקדש אחרי חורבנו

טמא מת שנכנס לבית המקדש חייב כרת, שנאמר (יט, כ), "ואיש אשר יטמא ולא יתחטא, ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל, כי את מקדש ד' טמא". ואמרו חז"ל בתוספתא שבועות (פ"א ה"ב), חמורה טומאת מקדש וקדשיו מכל עבירות שבתורה, שכל עבירות שבתורה מתכפרות בשעיר אחד, ואילו טומאת מקדש אינה מתכפרת אלא בשלשים ושנים שעירים בשנה. ודעת הרמב"ם (הלכות בית הבחירה סוף פ"ו), אפילו אחר שחרב המקדש לא בטלה קדושת המקום, כי קדושת המקדש נובעת מכוח חלות שכינת ד' שם, ושכינה אינה בטלה לעולם שנאמר (ויקרא כו, לא), "והשימותי את מקדשיכם", ואמרו חכמים (מגילה כח, א), אעפ"י ששוממים הם, הרי בקדושתם הם עומדים. ולכן, קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא, ובזמן הזה יש עונש כרת למי שנכנס לבית המקדש. והראב"ד (שם) סובר שאין בזה איסור כרת. והפוסקים מבקשים אחר המקורות לדעת הרמב"ם ולדעת הראב"ד (ראה שו"ת יביע אומר ה"ד כו). בשו"ת משפט כהן (ס' צו), כתב מרן הרב קוק שהראב"ד לא חולק על הרמב"ם בעיקר ההלכה שגם לפי הראב"ד יש איסור מן התורה להיכנס למקום המקדש בזה"ז אבל לדעתו אין עונש כרת. ועוד כתב מרן הרב קוק, כל הראשונים מסכימים כדברי הרמב"ם, ומהם תוס' (שבועות טז, א ועוד מקומות), הרשב"א (בחידושו למגילה י, א), הר"ש (שביעית פ"ו מ"א), הסמ"ג (מ"ע קסג), ספר התרומה (הלכות א"י), רבנו אליעזר ממיץ בספר יראים (ס' רעז), תוס' הרא"ש (יבמות פב, ב), הרמב"ן (בחידושו לשבועות שם), הריטב"א (בחידושו למגילה שם) וספר החינוך (מצווה רפד).

וסיים מרן הרב קוק, וכן ההלכה רווחת וקבועה בישראל. וכן פסקו גדולי האחרונים, ומהם המג"א (או"ח תקס"א), האבני נזר (יו"ד ס' תנ), הבנין ציון (א, ב), משנה ברורה בליקוטי הלכות (זבחים פרק יג), הגר"ש סלנט (אדרת שמואל עמ' תח-תיא), הרידב"ז (בתשובותיו ס' לח) והרב קוק (שם). וכאשר הרב הירשנזאהן הציע לבנות בית כנסת בהר הבית, התנגד מרן הרב קוק לזה בכל תוקף (שו"ת מלכי בקודש ח"ד עמ' ג).

ב. האוסרים לעלות להר הבית

במלחמת ששת הימים, ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו, וברוב רחמיו וחסדיו זכינו לשחרר את כל שטח הר הבית והמקדש. ומבואר בספר הרבנות הראשית לישראל (שבעים שנה לייסודה ח"ב עמ' 768 והלאה), שעות ספורות לאחר נפילת ההר לידי צה"ל, ביום השלישי למלחמה, שידר הרדיו הישראלי אזהרה שהוציאה הרבנות הראשית שלא להיכנס לשטח ההר, וזה ע"פ הסכמת הרבנים הראשיים הג"ר א"י אונטרמן והג"ר יצחק נסים שההלכה כהרמב"ם ושאר ראשונים ששכינה עדיין שורה על ההר, והנכנס חייב כרת, והאיסור מוחלט וכולל עליה על כל ההר, בשל הספק בדבר מיקומו המדויק של בית המקדש, וזה כעין "סחור סחור, לכרמא לא תקרב" (על פי שבת יג, א). והרבנים הראשיים עמדו בראש רשימה שמית של שלוש מאות רבנים חשובים, החתומים על איסור שהופץ לציבור, ובכללם הג"ר יחזקאל אברמסקי, הג"ר יוסף שלום אלישיב, הג"ר שלמה זלמן אויערבך, הג"ר בצלאל זולטי, הג"ר שלמה יוסף זווין, הג"ר שאול ישראלי ורבנו הרב צבי יהודה (ראה הכרוז שם עמ' 782). ורבה של רמלה, הרב יצחק אבוחצירא, היה הראשון שדרש לקבוע שלטי אזהרה בהר, האוסרים כניסה לשטח, אך רק מאוחר יותר נקבע שלט בשער המוגרבים (שם עמ' 769). גם מיד לאחר שכבשו את הר הבית, מסופר על הגר"י קניבסקי בס' ארחות רבנו (ח"א עמ' שכד-שכח), שהכין כרוז לפרסם חומרת איסור הכניסה להר הבית ותלמידו אסף את חתימותיהם של הרב אליעזר שך, האדמו"ר מויזניץ, האדמו"ר מאוזרוב והרב ב' טולידנו, וכשכבר היה מוכן לדפוס יצא הכרוז של הרבנות והדיינים על חומר האיסור, ואמר שכבר אין צורך להדפיס את הכרוז שכבר יצא כרוז (ראה טקס הכרוז שם. ועיין עוד בספר תולדות יעקב עמ' קכד ובאשכבתיה דרבי ח"ב עמ' קסח שמובא שהסטייפלר כשראה אנשים עולים להר הבית צעק בכאב: זו רשעות!). וכן פסקו הרבה פוסקי דורנו, ומהם הג"ר יעקב חי זריהן אב"ד טבריה בס' ביכורי יעקב (ס' ח בסוף הספר), הג"ר יצחק יעקב ווייס בשו"ת מנחת יצחק (ה, א), הג"ר שלום משאש בשו"ת שמ"ש ומגן (א יו"ד כה), הג"ר משה שטרנבוך בס' מועדים וזמנים (ח"ג ס' רכט בהערה וח"ה ס' שנ), הגר"א נבנצל (הערותיו על מ"ב ביצחק יקרא' סוף ח"ו קונטרס ההנהגות עמ' יא), הג"ר שריה דבליצקי (קונטרס אחר כתלנו עמ' ה), רבנו הרב צבי יהודה בס' לנתיבות ישראל (ח"ב מאמר מה) ובס' להלכות הציבור (עמ' קד).

הרב צבי טאו ר"י הר המור (ס' למקדשך טוב עמ' 177-187) והגר"ש אבינר (שם עמ' 203-175). וכן פסק הג"ר עובדיה יוסף בשו"ת יביע אומר (שם ובשו"ת יחווה דעת א, כה), וגם כתב שאסור לנסוע במטוס או מסוק מעל הר הבית והעזרות, שגם אוויר העזרה כעזרה לעניין קדושה (וכן פסק הג"ר שלמה גורן בס' תורת המדינה עמ' 278-287). והג"ר עובדיה יוסף (שם) דן באריכות על המעשה המפורסם שהשר משה מונטיפיורי ורבו נכנסו למקום המקדש ע"י שידה תיבה ומגדל, שנשאום גויים, ורבני ירושלים לקחו שופר ותקעו בחוצות ירושלים ונידו את השר ובהיות השר ירא ד' מאוד, פנה יחד עם רבו אל רבני ירושלים, ויתנצלו כי עשו זאת בתום לבב עפ"י היתר הראב"ד, ורבני ירושלים פייסו אותם. וכן מעשה בברון רוטשילד שעלה להר הבית באפיריון נישא על ידי גויים, כי סבר שזה מותר, וספג ביקורת עצומה מגדולי הדור, אך התפייסו, כי זה היה בשגגה (מוזכר באגרות הראי"ה, אגרת תרעז). ואמר לי הגר"ש אבינר שברור שהמעשה היה בברון רוטשילד, הרי כתב מרן הרב קוק "פגימה אחת בקדושת מקום בית חיינו, עולה לנו על מיליונים של ישובים מעשיים", וברון רוטשילד תמך בהקמת הרבה ישובים. היו לסיר משה מונטיפיורי הרבה זכויות – הציל יהודים מעלילת דם בדמשק, בנה קבר רחל, הוסיף לכותל המערבי – אך לא הקים ישובים. ויתכן שהיה גם מעשה בסיר משה מונטיפיורי או טעו בשמות). וגם הג"ר אליעזר וולדנברג בשו"ת ציץ אליעזר (י, א אות ט באריכות. יא, טו) פסק שאסור להיכנס להר הבית בזמננו, ובספרו ציץ אליעזר (טו, לג) מביא בשם רבי מאיר אויערבך, שצדקה עשה הקדוש ברוך הוא אשר גדר דרכנו בגזית שלא ליתן ללכת אל הר הבית, שאם לא כן מי יעצור האומר קיים לי כראב"ד (שלדעתו אין איסור כרת בכניסה להר הבית, וראה למעלה דעת מרן הרב קוק שגם לשיטתו יש איסור), כלומר מסר הקב"ה את המקום בידי ערבים כדי למנוע מאתנו לגשת.

ג. המתירים לעלות להר הבית

אמנם יש פוסקים שמתירים לעלות ולהתפלל בהר הבית במקומות מסוימים בזמננו. ההלכה מבחינה בשלושה מחנות של קדושה בירושלים, כנגד שלושת המחנות שהיו במדבר, ומכאן מסתעף הדין של שילוח טמאים חוץ למחנות אלו, כל טמא ודינו (משנה כלים פ"א). א. מחנה שכינה – שהוא מקום המקדש, ההיכל, העזרה, וכן מקום עזרת נשים והחיל מדרבנן, הוא מקום שאסור אף לטמא מת להיכנס, והנכנס למקום הקודש בטומאת הגוף מתחייב בעונש כרת (במדבר יט, כ). ב. מחנה לווייה – הר הבית כולו, אשר בו טמא מת מותר להיכנס (למדים זאת מארוננו של יוסף אשר שהה במדבר עם משה רבנו במחנה לווייה – רמב"ם הלכות בית הבחירה ז, טו ע"פ פסחים סז). ג. ומחנה ישראל – היינו ירושלים כולה, אשר רק מצורע משתלח חוץ ממנה. וזב ובעל קרי שטומאה יוצאה מגופם מותרים בה כי דינה כמחנה ישראל שהיה במדבר. וכל זה אפילו אחר שחרב המקדש כמו שכתוב למעלה. ונאמר במשנה

מידות (פ"ב מ"א), שהר הבית ת"ק אמה על ת"ק אמה, ובית המקדש היה רק חלק קטן מאוד ממרחב ההר, באורך קפ"ז אמה וברוחב קל"ה אמה, ואפילו בהר הבית חוץ ממקום המקדש מותר לטמא מת להיכנס. ועוד, מאז ימי הבית הראשון גדל השטח יותר מכפליים וזה בדרום היכן שעומד היום מסגד אל-אקצה (כיפת הכסף) וכן סמוך לשער השבטים בצפון הר הבית, אף שהוא בתחום הר הבית זוהי תוספת מאוחרת של הורדוס אשר לא נתקדשה בכלל מחנה לוויה ודינה כשאר ירושלים. ובשעתו כתב הג"ר שלמה גורן בספר "הר הבית" שהוא מחקר הלכתי והיסטורי מקיף על הר המוריה ומקום המקדש בצירוף מפות מעודכנות להתיר עליה להר הבית במקומות מותרים. הג"ר שלמה גורן ערך מדידות מתוך הנחת יסוד שהמקדש עמד היכן שכּיפת הסלע היום, ומדד לחומרא על פי אמה של חזון איש (הארוכה ביותר) וכן הסתפק האם האבן המצויה שם היום, היא אבן השתיה או מקום המזבח ומדד לחומרא על פי המידות הידועות במסכת מידות של אורך העזרה ורוחבה. ועל פי זה סבר הגר"ש גורן שבכל שאר הר הבית מותר לעלות. ועוד מביא עדויות (פרק כו) שהדורות הקדומים נהגו להתפלל במקום המקדש ללא חשש איסור מטמא מקדש (ראה שם). וכן הג"ר חיים דוד הלוי כתב בשו"ת עשה לך רב (א, טו. ו, פב. וס' מקור חיים השלם ח"ד עמ' 211), שאחרי שהיינו קובעים את מקום המקדש בדיוק, והיה מתברר מקומו של ה"סורג", אז מן הסורג כלפי חוץ מותר להיכנס אחרי טבילה במים חיים וחליצת המנעלים. והג"ר ח"ד הלוי מוסיף שיש חוששים שאולי היתר הכניסה יגרור אחריו הכשלת רבים באיסור כרת שייגררו להיכנס גם לשטח האסור, או שייכנסו לשטח הר הבית ללא טבילה וחליצת נעליים כדין, אך אין כדאי בחששות אלה כי אלה שאינם חוששים לקדושת המקום הלא גם עתה נכנסים הם לפני ולפנים, ומי הוא המפסיד מגזרה זאת, רק יראי ד' שלבם יוצא לעמוד במקום הקרוב ככל האפשר לאותה נקודת אור מופלאה, שבה נגלתה בעבר שכינת ד' באור בהיר, ושרויה גם בהווה, אם כי בהסתר פנים. ועוד, ידוע הוא שאין אנו רשאים מאחרי תקופת התלמוד לגזור גזרות מדעתנו לאסור את המותר (ראה שדי חמד כללים מערכת ג' סימן יא ושם פאת השדה ס' ד). וכן פסקו רבני יש"ע ובראשם הג"ר דב ליאור שמותר לעלות להר הבית בזמננו ויש ערך גדול בעליה, לשמירת ריבונותנו שם (אתר ישיבה). ויש אסופת מאמרים וקריאות בעניין הר הבית בזמננו בספר "קומו ונעלה" (הוצאת מכון צומת). זאת ועוד, הקריאה להקמת בית כנסת כבר נקראה לפני שמונים שנה על ידי הג"ר יחיאל מיכל טיקוצינסקי בספרו "הקודש והמקדש" (ומובא בס' קומו ונעלה עמ' 167). וכן דעת הג"ר שלמה גורן (שם עמ' 407-376) והג"ר מרדכי אליהו (שם עמ' 169). והפוסקים דנים על הסיפור המובא בספר חרדים (מצוות התשובה פג) על כניסתו של הרמב"ם ל"בית הגדול והקדוש, בו התפלל ביום חמישי, ששה ימים לירח מרחשון". ואם הרמב"ם מדבר על בית כנסת בהר הבית או בעיר העתיקה (ראה שו"ת יביע אומר שם, שו"ת יחיה דעת שם, שו"ת ביכורי יעקב שם, שו"ת

שמ"ש ומגן שם, שו"ת מנחת יצחק שם ושו"ת ציץ אליעזר שם). ובנוסף לכל זה, העלייה להר הבית צריכה להיות בכבוד ראש על מנת להתפלל, ולא ללכת לטיול בעלמא, יש לנהוג קדושה ומורא מקדש בעליה להר הבית שמצוות "מקדשי תיראו" עדיין עומדת במקומה אחרי חורבן הבית (ראה משנה ברכות נד, א וגמ' שם סב, ב – סג, א): לא נועלים נעלי עור, לא מקל ביד למי שיכול ללכת בלעדיו, לא ארנק גלוי, אסור לירוק ויש לטבול במקווה כדין בהקפדה בלי חציצה ולוודא שהאדם לא טמא בטומאה חמורה ממת. וחלוקת הדעות באיזה תנאים אשה מותרת לעלות להר הבית.

ויש לציין שהרב אליהו שלמה רענן זצ"ל הי"ד, נכדו של מרן הרב קוק, פרסם קריאה וכך כתב: "מצטרף אני בזה לקריאת הרבנים הממליצים לעלות להר הבית במקומות המותרים, כי זה דבר ברור ללא צל של ספק, כי הסבא רבנו הראי"ה קוק ובנו הרצי"ה קוק לא אסרו לעלות במקומות המותרים, ובוודאי מצווה גדולה לרשת את המקום המקודש מידי זרים ואך ורק באופן המותר. הנני חותם: נכד מרן הרב זצ"ל – אליהו שלמה רענן קוק" (הובא בספר הזיכרון לרב אליהו שלמה רענן קוק הי"ד "נשמה של שבת" עמ' 749).

וראה על כל זה בס' קומו ונעלה (עמ' 291-293), בקיצור הלכות כניסה לאזורים בהר הבית. והמתירים לעלות להר הבית מסבירים מבחינה רעיונית שהמקום היחידי בעולם שאסור ליהודי להיכנס ולהתפלל זהו הר הבית, זו חרפה שעלינו לשנות אותה, ולא לתת למצב הזה להימשך, וככל שיותר יהודים יתעוררו לפקוד את המקום, הדבר יאלץ את ממשלת ישראל ומשטרת ישראל לאפשר תפילה במקום. ההימנעות מדרישה זו מובילה לכך שמקום מקדשנו, לב האומה, נתון לשליטת זרים, הערבים בניהול ה"ווקף" המוסלמי בהר הבית, וזה בתוך בירתה של מדינת ישראל. לכן עלינו לעורר ולהתעורר על מנת שתוסר החרפה הזאת מעם ישראל. מ"מ כתב רבנו הרב צבי יהודה (ס' לנתיבות ישראל ח"ב קיח וס' להלכות ציבור עמ' קד), העובדה שכניסתנו להר הבית מעוכבת על פי ההלכה, "איננה נוגעת, פוגעת במשהו, בערך הבעלות הקניינית שלנו על שטח המקום הקדוש והנאדר בקודש הזה... והנהו גם הוא, ככל שטחי מקומות ארץ חיי קודשנו, ברשותנו ובבעלותנו. ברשותנו ובבעלותנו הם מסדרים להם שם סדרי תפילותיהם ביום השישי, קבוצות חיילינו, הנמצאים שם, שומרים ומשגיחים עליהם בפקודת שלטונותינו. גם אם אנחנו נזהרים בכניסה שמה, כפי מידת ההלכה, גם תוך כך ומתוך כך קבועה וקיימת בכל תקפה בעלותנו על כל שטח המקום הזה, ורשותנו למציאותם זאת של הגויים שם, שאינם בשום אופן בעלי המקום הזה".

ד. למעשה

פעם דיבר הגר"ש אבינר על האיסור להיכנס להר הבית, ואמר שאלה שרוצים להיכנס להר הבית מסתמכים על הבנתם את הראב"ד שאין קדושה להר הבית או על הרמב"ם במקומות

שהם לא הר הבית – אם כן, אם אין קדושה, למה רוצים להיכנס?! והג"ר יצחק ישעיה וייס (גאב"ד שכונת נוה אחיעזר בבני ברק) כותב בעלון נוה ההיכל (גליון 249) שזה מזכיר קושיית העולם: מדוע הגמרא כותבת שאם אביו ביקש ממנו להביא לו איזה מאכל וכן אמו, כיבוד אב קודם, שהרי גם אמו חייבת בכך (קידושין לא א) – הרי כיבוד אם הוא חיוב ודאי וכיבוד אב הוא מכח ספק, כי אולי אינו אביו (חולין יא ב)? ומתרצים: איזה כבוד ינחיל בכך לאמו, בכבודו אותה לפני האב, דשמא אינו האב?!

ופעם נשאל הגר"ש אבינר: לאן מותר להגיע בהר הבית? והשיב: עד השלטים של הרבנות הראשית לישראל שאוסרת כניסה.

ויש להוסיף מקור השלטים, שכידוע, היה הנציב העליון הראשון שנתמנה להיות המושל העליון על ארץ ישראל שנשלטה ע"י האנגלים בין שתי המלחמות, יהודי בשם הרברט סמואל, שהיה שומר מסורת ואף נזהר מלחלל שבת בפרהסיא. והיה הולך בשבת רגלי מארמונו באוגוסטה ויקטוריה בהר הצופים, עד לחורבת רבי יהודה החסיד.

בפגישתו הראשונה עם סיר הרברט סמואל, לאחר התמנותו בתפקיד הרם של הנציב הראשון ליהודה, ביקש ממנו הגר"ח זוננפלד רשות לקבוע שלטים בכניסות השונות של הר הבית, המזהירים על איסור הכניסה למקום המקדש.

תמהו מלווי, מה ראה על ככה לעורר עניין זה כבר בפגישה הראשונה, בו בזמן, שאותה בעיה לא נראתה כדחופה באותם הימים, כי בין כה לא העיז כמעט יהודי להיכנס להר הבית מחשש פגיעה מצד הערבים. באותה שעה נסרו בעיות הרבה יותר דחופות בחלל עולמה של היהדות החרדית. הסביר הגר"ח זוננפלד, כי הוא אמנם יודע שקיימות בעיות דחופות יותר. ברם, כוונתו היתה לרמוז להרברט סמואל הנציב העליון, כי גם לו עצמו בתור יהודי אסור להיכנס להר הבית. בתשובה ביקש ממנו הרברט סמואל להגיש את הבקשה בכתב.

הוא אמנם פנה אליו רשמית במכתב בנדון, בזו הלשון:

"הוד מעלתו הנציב העליון של א"י, סיר הרברט סמואל הי"ו. הנני מרשה את עצמי לבקש בזה רישיון מאת הוד מעלתו, לקבוע שלטים אצל שערי הכניסה של מקום המקדש, בכתב עברי, יידיש וספרדית, להזכיר את בני ישראל שלא יכנסו למקום המקדש. כי בזמן הזה חסרים לנו אמצעי הטהרה המכשירים את האדם להיכנס למקום המקדש, ועל כן אסור לשום בר ישראל על פי חוק התורה להיכנס למקום הקדוש הזה" (חכמת חיים עמ' ריב-ריג). ובשנת תשס"ה, הגר"ש אבינר ורב של הכותל המערבי והמקומות הקדושים בארץ, הרב שמואל רבינוביץ, יזמו הכרזה להדגיש איסור כניסה לכל מלוא רוחב הר הבית דומה לאזרה הראשונה שמיד אחרי שחרור ההר, וחתמו הרבה גדולים, ובכללם הרבנים הראשיים הג"ר דוד לאו והג"ר יצחק יוסף (עיין הסכמתו לספרי הדל) וכל הרבנים הראשיים לשעבר (האזרה מופיעה בעיטורי כהנים כסלו תשס"ה גליון 242). ואע"פ שיש מתירים עליה להר

הבית במקומות מסוימים, רוב הגדולים מלפני הקמת המדינה עד היום אוסרים, משום שאיסור הכניסה להר הבית חמור, משום קדושת המקום ומפני עונש כרת. אז יש לאסור כניסה ויש להתרחק, כדברי מרן הרב קוק באיגרות הראי"ה (אגרת תרעז), "פגיעה אחת בקדושת מקום בית חיינו, עולה לנו על כל מיליונים של יישובים מעשיים".

סיכום: יש גדולים שמתירים עליה להר הבית במקומות מסוימים בהכנה מתאימה, אבל רוב הגדולים מלפני הקמת המדינה עד היום אוסרים, משום שאיסור הכניסה להר הבית חמור.

1. סיבוב שערי הר הבית מדי חודש בחודשו

שאלה: האם כדאי להצטרף לסיבוב שערי הר הבית ובית המקדש שמארגנים מדי חודש בחודשו?

תשובה: ראיתי שהג"ר דב ליאור דן בשאלה בשו"ת דבר חברון (ג, שפד), וכתב שאינו מבין את השאלה. הנה, כבר כתב הרמב"ן על הפסוק (דברים יב, ה), "לשכנו תדרשו ובאת שמה", שתלכו לו מארץ מרחקים ותשאלו אנה דרך בית השם, ותאמרו איש אל רעהו "לכו ונעלה אל הר ד' אל בית אלהי יעקב" (ישעיהו ב, ג), כלשון ציון ישאלו דרך הנה פניהם (ירמיהו נ, ה). ובספרי (ראה ח), "תדרשו", דרוש על פי הנביא. יכול תמתין עד שיאמר לך נביא? ת"ל "לשכנו תדרשו ובאת שמה", דרוש ומצא ואח"כ יאמר לך נביא, וכן אתה מוצא בדוד וכו'. ועל דרך האמת "לשכנו תדרשו", לכבודו תדרשו, "ובאת שמה", לראות את פני האדון ד' אלהי ישראל. וממנו אמרו חכמים "שכינה", עכ"ל. וראה בגמ' ראש השנה (ל, א) וסוכה (מא, א), ומנלן דעבדינן זכר למקדש? דאמר קרא (ירמיהו ל, יז), "כי אֶעֱלֶה אֶרְכָּה לך וממכותיך ארפאך נאם ד' כי נִדְּחָה קראו לך ציון היא דִרְשׁ אין לה", מכלל דבעיא דרישה. ומבואר מכל זה שיש עניין גדול לדרוש את דרך בית ד'. וכתב הר"ן (תענית ד בדפי הרי"ף) שגם לאחר החורבן היו קהילות ישראל פוקדות את הר הבית, ולכן גם בזמננו מתפללים על הגשמים שבועיים אחרי שמחת תורה ע"ש. וכתב בפאת השולחן (פרק ג סע' יב), וניכר שם שער השושן באבני גזית בצד קרן מזרחית דרומית, וכן ניכרים שני שערי חולדה לדרום, ומשער שושן הנזכר לצפונה כמטחווי קשת יש בכותלו שני שערים גבוהים מאד בכיפות מחוץ ודלתותיהם ברזל, והם סגורים לעולם, וקורים להם ההמון שערי רחמים... וכן עמא דבר באים עד אותם הכתלים ומתפללים לאל ית"ש לפני אלו השערים וכו' ע"ש. והנה בשולחן ערוך (או"ח תקסא, ה), היה הולך ובא לירושלים הולך ובא תוך ל' יום אינו קורע קרע אחר, ואם לאחר ל' יום חוזר וקורע, וה"ה בערי יהודה ובמקדש, עכ"ל. וראה בספר הר הקודש (עמ' עב פנים מסבירות אות סה), יש המהדרין שלא יעבור עליהם שלושים יום שלא יראו את מקום המקדש או יבקרו אצל כותל המערבי. וכן נהג הרב יהושע לייב דיסקין אב"ד בריסק בכל ערב ראש חודש ללכת למקום סמוך ונראה להר הבית, הסתכל לעבר מקום

המקדש השמם. ומזה כתב הרב ליאור היה נראה בוודאי יפה עושים המארגנים את סיבובי השערים אחת לחודש, ויש לעודדם ולהשתתף ככל האפשר. וראיתי שנשאל הג"ר יעקב אריאל, האם מותר לשמוע שירים ונגינה בסיבוב השערים סביב שערי הר הבית בשלושת השבועות? וענה, "עד ראש חודש אב מותר לשיר שירים שקטים. רוב שירי ירושלים הם כאלה. מראש חודש אב מותרים רק שירים עצובים" (אתר ישיבה). ושאלתי את הגר"א נבנצל אם כדאי להצטרף בסיבוב שערים, וכתב לי: "לא". וכתב לי הגר"ח קניבסקי: "כרצונך". ופעם נשאל הגר"ש אבינר: האם מותר לאבל להשתתף בסיבוב שערים? והשיב: סיבוב שערים זה מצוה, אבל זה בלתי אפשרי. כשאדם הולך הוא פוגש כל מיני חברים. הבעיה אינה הסיבוב שערים עצמו, אלא פגישת החברים. אם הוא רוצה ילך לפני כולם או אחרי כולם.

סיכום: יש מנהג עתיק לבקר שערי ירושלים ולהתפלל שם, ויש שבאו ובאים כל שלושים יום, ויש להשתתף ככל האפשר בסיבובי שערי ירושלים לדרוש את דרך בית ד'.⁶